

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Förrättsligandet av CSR

i en EU-rättslig och europeisk nationell kontext
-med fokus på mänskliga rättigheter

Jur. Stud. Johanna Zuhr

Examensarbete 30 hp Juristprogrammet

HRO800 - Vårterminen 2020

Handledare: Matilda Arvidsson

Examinator: Moa De Lucia Dahlbeck

Juridiska Institutionen, Göteborgs Universitet

Sammanfattning

Företagsrelaterade människorättskränkningar har fått allt större uppmärksamhet de senaste åren. Genom CSR (Corporate Social Responsibility) har företag länge arbetat med socialt ansvar genom frivilliga CSR-strategier och uppförandekoder. Trots utveckling av internationella riktlinjer och ramverk, visar forskning att självreglering inte är tillräckligt för att säkerställa mänskliga rättigheter i globala leverantörsled. Utmaningen med att kontrollera multinationella och utkräva ansvar för företagsrelaterade människorättskränkningar har analyserats i forskningen, bland annat införandet av rättsligt bindande hållbarhetsklausuler och hur "soft law" på olika sätt kan "härdas" för att kompensera den bristande regleringen på området.

Denna uppsats belyser hur CSR kopplat till mänskliga rättigheter genomgått förrättsligande i en EU-rättslig och europeisk nationell kontext, dels genom "soft law" och dels genom "hard law". Olika rättsliga förskjutningar analyseras genom de tre processer som med utgångspunkt i Leila Brännströms teoretisering av förrättsligande, leder till förrättsligande: *Tillkomsten av nya lagar, nya domstolsprövningar och förskjutning mot den rättsliga diskursen*. Rättsliga förskjutningar som har kunnat konstateras i uppsatsen är dels hur frågan kring företag och mänskliga rättigheter flyttats mot den rättsliga diskursen genom "soft law". Här har FN:s *vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter* (UNGP)¹ från 2011 och konceptet Human Right Due Diligence (HRDD)² fått ett särskilt stort genomslag. Inom EU-rätten har förrättsligande av CSR skett genom krav på hållbarhetsrapportering samt nya krav på HRDD för importörer av s.k. konfliktmineraler. Förutom EU-reglering har nya nationella lagar tillkommit i Nederländerna - "Child labour due diligence bill", Frankrike - "Duty of vigilance" och Storbritannien - "Modern Slavery Act". Lagarna reglerar bland annat bindande rapporteringskrav om företagets risker kopplat till mänskliga rättigheter. Uppsatsen belyser även normativa och deskriptiva förrättsligande-tendenser från exempel på reseindustrins uppförandekoder. Genom att belysa parallella processer som leder till förrättsligande av företagets ansvar för mänskliga rättigheter, ägnar denna uppsats att bidra till förståelsen för förrättsligande som företeelse på CSR-området och således kopplingen mellan CSR och juridik.

¹ UN. Guiding principles on business and human rights -implementing the United Nations "Protect Respect and Remedy" Framework, (2011).

https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf (kommer härnäst förkortas "FN:s vägledande principer").

² HRDD = En lämplig process för att identifiera, förebygga, lindra och redogöra för hur ett företag hanterar potentiella människorättsrisker.

Förord

Stora höga, den 14 april 2020

Tack Parul Sharma för att du påminner mig om varför jag började studera juridik.

Tack Matilda Arvidsson för värdefull akademisk handledning och konstruktiva synpunkter.

Tack Gudrun och Mette för att ni har hjälpt mig i min personliga hållbarhet.

Och slutligen tack till min familj och mina vänner som stöttat mig under denna skrivprocess och under mina år på juristprogrammet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	2
FÖRORD.....	3
FÖRKORTNINGSLISTA	6
1. INLEDANDE KAPITEL	7
1.1 FÖRETAGSRELATERADE MÄNNISKORÄTTSKRÄNKNINGAR	8
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	10
1.3 TEORI	10
1.3.1 Förrättsligande.....	11
1.3.2 Tre processer.....	12
1.3.3 Förrättsligande kopplat till internationell rätt.....	14
1.4 METOD OCH MATERIAL.....	14
1.4.1 Hur sker förrättsligande genom "soft law"?	15
1.4.2 Hur sker förrättsligande genom "hard law"?	18
1.4.3 Hur ser förrättsligande ut i ett konkret exempel i resebranschens uppförandekoder?	21
1.5 AVGRÄNSNING	22
1.6 DISPOSITION	24
2. CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR)	26
2.1 INLEDNING	26
2.2 DEFINITION.....	26
2.3 UTVECKLINGSTENDENSER	27
2.3.1 En historisk tillbakablick.....	27
2.3.2 Självreglering genom "soft law"	28
2.3.3 Juridiska lösningar?.....	30
2.3.4 CSR och internationell rätt.....	31
2.3.5 Juridifiering av CSR.....	33
2.3.6 Sammanfattande slutsats	33
3. FÖRRÄTTSLIGANDE GENOM "SOFT LAW"	34
3.1 INLEDNING	34
3.2 FN:S VÄGLEDANDE PRINCIPER.....	34

3.2.1 <i>Human Rights Due Diligence (HRDD)</i>	35
3.3 FÖRSKJUTNING MOT DEN RÄTTSLIGA DISKURSEN	36
3.3.1 <i>EU:s implementering av UNGP</i>	38
3.3.2 <i>Sveriges implementering av UNGP</i>	40
3.4 SAMMANFATTNING.....	43
4. FÖRRÄTTSLIGANDE GENOM "HARD LAW"	44
4.1 INLEDNING	44
4.2 EU-REGLERING.....	45
4.2.1 <i>Non-Finacial Reporting Directive</i>	45
4.2.2 <i>EU Conflict Minerals Regulation</i>	47
4.3 NYA NATIONELLA LAGAR	50
4.3.1 <i>Modern Slavery Act</i>	50
4.3.2 <i>Duty of vigilance</i>	54
4.3.3 <i>Child labour due diligence bill</i>	57
4.4 SAMMANFATTNING.....	61
5. EXEMPEL FRÅN RESEFÖRETAGS UPPFÖRANDEKODER	62
5.1 INLEDNING	62
5.2 UPPFÖRANDEKODER	62
5.3 EXEMPEL PÅ UPPFÖRANDEKODER	64
5.3.1 <i>VING</i>	64
5.3.2 <i>TUI</i>	66
5.4 SAMMANFATTNING.....	69
6. ANALYS.....	71
6.1 INLEDNING	71
6.2 HUR SKER FÖRRÄTTSLIGANDET GENOM "SOFT LAW"?	72
6.3 HUR SKER FÖRRÄTTSLIGANDE GENOM "HARD LAW"?	75
6.4 HUR SER FÖRRÄTTSLIGANDE UT I ETT KONKRET EXEMPEL I RESEBRANSCHENS UPPFÖRANDEKODER?.....	80
6.5 SAMMANFATTANDE SLUTSATS	83
7 AVSLUTANDE REFLEKTIONER	84
8 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	85

Förkortningslista

AvtL – Avtalslagen (1915:218)

BHRRC -Buisness & Human Rights Resource Center

CSR – Corporate Social Responsibility

CISG – United Nations Convention for the International Sale of Goods

ECCJ- The European Coalition for Corporate Justice

EU – Europeiska unionen

FLA – Fair Labor Association

FN – Förenta Nationerna

GRI – Global Reporting Initiative

GRISRG – Global Reporting Initiative Sustainability Reporting Guidelines

HRDD -Human Right Due Diligens

H&M – Hennes & Mauritz

ILO – Internationella arbetsorganisationen

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development

RBC-Group – The Responsible Business Conduct Working Group

SOMO – Centre for Research on Multinational Corporations

UNGC – United Nations Global Compact

UNGP – UN Guiding Principles on Business and Human Rights

ÅRL – Årsredovisningslag (1995:1554)

1. Inledande kapitel

” Jag går in i en rustik och smutsig cementfabrik tio mil utanför staden Lahore i Pakistan. Det svider i näsan och halsen vill hosta. Cementdammet ligger som en beigebrun dimma överallt. Synen blir lätt grumlig. Allt detta upplever jag inom loppet av tio minuter inne i fabriken. Hur har då arbetarna det?

När jag kommer i en bit på fabriksområdet ser jag hur ett tjugotal kvinnor sitter på marken och plockar i gammal cement, de letar efter bitar som kan malas ned igen och återanvändas. I metoden ingår att skölja av bitarna och lägga ned i en hink som var och en fått. Hinken vägs och tyngden avgör vad kvinnorna får i dagavode, det vill säga en peng i handen när dagen är slut. Jag ser deras såriga händer, torra läppar, torra blickar, och hör en torr hosta. Det måste göra ont. ”stäng av kranen medan ni sorterar cementen”, säger jag, lite med en ton av bättre vetande. ”Lahore har redan som det är en vattenbrist”, fortsätter jag i min roll som hållbarhetsexpert. En kvinna kastar hårt ned sin torra cement mot marken, reser sig aggressivt och säger: ” Tror du att vi hinner stänga av kranen, på grund av Lahores vattenbrist? Varje gång vi stänger av kranen går sekunder, sekunder som vi kan använda till att plocka cementbitar och ju mer vi plockar, desto mer pengar får vi. Vi har ingen lön som du, vi har inga rättigheter som du, vi måste säkerställa att våra barn får ett mål mat om dagen, som allt det här vi plockandet ger oss. Det är hinkens vikt som är viktigast för oss, det ger oss mat, hinkens vikt och inget annat, inte din miljö eller ditt vatten! Vi tänker låta vattnet rinna, vi tänker låta starka reningsmedel sugas in i marken!

Under en revision på en cementfabrik i Pakistan ”³

Parul Sharma
Människorättsjurist

³ Sharma, Parul. *Produktionskedjan Ditt ansvar för människan och miljön*. Sanoma Utbildning AB. Stockholm. 2019. s. 20 f.

1.1 Företagsrelaterade människorättskränkningar

Inom den globala marknadsekonomin konkurrerar företag ständigt om att erbjuda den bästa produkten till det lägsta priset.⁴ Företag vars produktion kräver en stor arbetskraftsintensitet drar ofta nytta av globala leverantörskedjor för att komma åt de länder som erbjuder de lägsta tillverkningskostnaderna. Dessvärre är de mest attraktiva produktionsländerna ofta utvecklingsländer med bristande arbetsrättsligt skydd, farliga arbetsmiljöer och hög korruption.⁵

De senaste åren har flera uppmärksammade produktionsskandaler offentliggjorts där multinationella företag varit involverade, vilket har medfört att ansvarsfrågor relaterat till mänskliga rättigheter fått allt större uppmärksamhet. När tillverkningsländerna inte förmår att skydda grundläggande mänskliga rättigheter inom arbetslivet har ansvaret förflyttats mot de internationella företagen. Ett exempel på detta är när Rana Plaza-fabriken i Dhaka, Bangladesh rasade samman våren 2013 med konsekvenserna att över tusen arbetare miste livet. Då riktades krav på ansvarserkännande och kompensation till offrens familjer mot de europeiska modeföretagen och inte mot den bangladeshiska regeringen eller fabriksägarna.⁶

Företagsrelaterade människorättskränkningar inom klädindustrin har varit under luppen sedan 1990-talet,⁷ men en bransch som inte har fått lika stor uppmärksamhet är turism- och resebranschen. Bland annat har billigare flygbiljetter och bättre förbindelser ökat tillgängligheten för barnsexturism och handel med barn,⁸ och i likhet med varuproduktion finns utmaningar kopplat till arbetsvillkor och levnadslöner.⁹

Exempelvis vittnar en rapport från Swedwatch och Fair Actions om bristande arbetsvillkor för migrantarbetare på tre hotell i Dubai med resenärer från Ving, Apollo och Fritidsresor. Granskningen visar bland annat att arbetarna tvingas arbeta upp till 12 timmar per dag utan

⁴ Jmf. "vinstsyftet" 3 kap. 3 § ABL.

⁵ Ählström, Jenny. "Alla ska behandlas med respekt" *Uppkomst och utveckling av narrativet om mänskliga rättigheter i globala leverantörskedjor* (2017) s. 5 ff.

⁶ Ählström (2017) s. 6 f.

⁷ Ählström (2017) s. 7 ff.

⁸ Ecpat, <https://www.ecpat.org/what-we-do/sexual-exploitation-of-children-travel-tourism/> (hämtad 20.02.24)

⁹ Se bl.a Beddoe, Chris. *Labour standards, social responsibility and tourism*.

TourismConcern (2004) <http://www.tourismconcern.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/Labour-Standards-Report-2004.pdf>; TourismConcern. *The impacts of all-inclusive hotels on working conditions and labour rights in Barbados, Kenya & Tenerife* (2014) www.tourismconcern.org.uk

betald övertid. Dessutom begränsas arbetarnas frihet genom att hotellen kvarhåller deras pass. Bristerna som uppdagas i granskningen strider mot FN:s principer för företag och mänskliga rättigheter och ILO:s kärnkonventioner, mot nationell arbetsrättslig reglering i Dubai samt mot de svenska charterbolagens egna uppförandekoder gällande mänskliga rättigheter.¹⁰

Dagens nya informationsteknologi med sociala medier möjliggör en snabb och billig informations spridning. Detta medför framförallt att konsumentnära företag blir känsliga för offentlig rapportering som kan skada företagets anseende. Om ett företag blir förknippat med fabriker som rasar samman, slavliknande arbetsförhållanden eller barnarbete, riskerar detta att påverka företagets varumärke negativt och medföra ekonomiska konsekvenser.¹¹

Ett normativt förändringstryck tvingar företag att ta ett ökat socialt och miljömässigt ansvar än tidigare för att inte riskera ett dåligt anseende och tappa legitimitet hos viktiga intressenter.¹² Samtidigt som medvetenheten ökar hos allmänheten, riktlinjer implementeras i styr- och policydokument och finansiella index för socialt ansvar etableras,¹³ fortsätter människorättsorganisationer rapportera om grova människorättskränkningar som begås av företag.¹⁴

De senaste åren har flera klagomål i domstolar inkommit mot europeiska företag. Klagomålen är kopplade till miljöskador i lokala samhällen, osäkra och ohälsosamma arbetsmiljöer samt kränkningar av arbetsrelaterade rättigheter.¹⁵ Flera utvecklingsländer uppfyller inte sina internationella skyldigheter inom sitt territorium som följer av internationell rätt. Detta kan bero på begränsad institutionell kapacitet eller vara ett medvetet val för att locka och behålla utländska investerare.¹⁶ Det händer även att stater medvetet släpper på sociala- och

¹⁰ Swedwatch. *Bakom drömmen i Dubai*, 2015-10-13. <https://swedwatch.org/publikation/rapport/bakom-drommen-om-dubai/> (Hämtad 15.02.20); fler skildringar inom turistindustrin om hur burmesiska flyktingar tvingats bygga hotell i Thailand under slavliknande förhållanden och lokalbefolkning som stängs ute från hela strandresor i Dominikanska Republiken till förmån för all-inklusive gäster se, Dielemans, Jennie. *Välkommen till Paradiset reportage om turistindustrin* (2008).

¹¹ Ählström (2017), s. 7.

¹² Grafstrom Maria, Göthberg, Pauline, Windell, Karolina. *CSR: Företagsansvar i förändring* (2015) s. 130 f.

¹³ Grafstrom, Göthberg, Windell (2015) s.18 f.

¹⁴ Se bl.a Amnesty International, *INJUSTICE INCORPORATED: CORPORATE ABUSES AND THE HUMAN RIGHT TO REMEDY* (2014) <https://www.amnesty.org/en/documents/pol30/001/2014/en/>; Swedwatch, *EU-beslut om konfliktmineraler långt ifrån tillräckligt*, 2017-03-22. <https://swedwatch.org/publikation/artikel/eu-beslut-om-konfliktmineraler-langt-ifran-tillrackligt/> (hämtad 19.12.14).

¹⁵ Se en (inte uttömmande) lista över klagomål i domstolar mot europeiska företag för människorättskränkningar; Business & Human Rights Resource Center. <https://www.business-humanrights.org/en/corporate-legal-accountability/case-profiles> (hämtad: 02.03.20).

¹⁶ Peterkova Mitkidis, Katerina. *Sustainability Clauses in International Supply Chain Contracts: Regulation, Enforceability and Effects of Ethical Requirements* (2014) s.3 f.

miljömässiga regleringar i syfte att skapa konkurrensfördelar för sina inhemska företag. ¹⁷ Stater saknar ofta både juridiska verktyg och ibland viljan att säkerhetsställa skyddet för sociala och miljömässiga intressen över gränserna. Existerande mjuka regelverk och självreglering saknar legitimitet, effektivitet samt verkställhet. ¹⁸

Utmaningen med att kontrollera och utkräva ansvar från multinationella företag för kränkningar av mänskliga rättigheterna har medfört att frågan kring företagsansvar kopplat till mänskliga rättigheter har förskjutits mot den rättsliga diskursen. Genom olika processer försöker nu flera aktörer inom Europa stärka skyddet för företagsrelaterade människorättskränkningar, vilket kommer undersökas inom ramen för denna uppsats.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att *undersöka, belysa och analysera* hur CSR kopplat till mänskliga rättigheter förrättsligats ¹⁹ genom ”soft law” och ”hard law” inom Europa. Uppsatsen syftar även till att *exemplifiera* hur förrättsligandet av CSR sker genom reseindustrins uppförandekoder och på så vis belysa både normativa och deskriptiva utvecklingstendenser. Uppsatsens frågeställning lyder;

På vilka sätt sker förrättsligandet av CSR, i EU-rättslig och europeisk nationell kontext, kopplat till mänskliga rättigheter idag?

För att kunna besvara denna fråga har den brutits ned i tre underfrågor;

- a) *Hur sker förrättsligande genom ”soft law”?*
- b) *Hur sker förrättsligande genom ”hard law”?*
- c) *Hur ser förrättsligande ut i ett konkret exempel i resebranschens uppförandekoder?*

1.3 Teori

I syfte att belysa och analysera förrättsligandet av CSR kommer uppsatsen utgå ifrån Leila Brännströms utveckling av begreppet *förrättsligande*. Brännström har undersökt förrättsligande

¹⁷ Detta fenomen brukar kallas ”race to the bottom”, läs vidare; Sheldon, Ian. *Trade and Environmental Policy: A Race to the Bottom?*. Journal of Agricultural Economics, s. 365-392 (2006).

¹⁸ Peterkova Mitkidis (2014) s.31.

¹⁹ Begreppet ”förrättsligande” betecknar sammanfattningsvis alla förlopp där en fråga eller ett förhållande i någon bemärkelse blir rättslig.

som empirisk företeelse och gjort analyser ägnade att begreppsliggöra denna företeelse inom rättsvetenskapen.²⁰ Utgångspunkten och ramverket för uppsatsen består av de tre processer såsom Brännström beskriver det, leder fram till att rättsordningens roll blir mer framträdande i samhällsstyrningen: detta kommer att beskrivas mer ingående i följande stycken.²¹ Eftersom det finns flera rättsvetenskapliga teorier om förrättsligande, kommer begreppet först beskrivas mer generellt i syfte att ge en större förståelse för begreppets innebörd och användning.

1.3.1 Förrättsligande

Begreppet *förrättsligande* kan på ett övergripande plan beteckna alla förlopp där en fråga eller ett förhållande i någon bemärkelse blir rättslig. Det kan innebära att en fråga eller ett förhållande som tidigare varit oreglat nu antar en rättslig karaktär och/eller får en starkare rättslig karaktär än tidigare. Att en fråga förrättsligas behöver inte betyda att alla börjar behandla en viss fråga som rättslig, utan kan handla om att en grupp av människor vid en viss tidpunkt och i ett visst sammanhang börjar närma sig en fråga utifrån en rättslig diskurs.²²

Förrättsligande benämns ibland som *juridifiering*, *judikalisering* eller *rättsliggörande*. Dessa begrepp har på olika sätt använts i forskning för att synliggöra heterogena förändringar i samhället. Exempel på detta är allt ifrån domstolarnas ökande inflytande och politiska makt, spridning av metoder för rättsligt beslutfattande utanför domstolarna, ökning av antalet lagar och författningar, eller hur konflikter i en högre grad löses med hänvisning till rättsordningen, men även för att beskriva ökningen av antal tv-program och böcker som utspelar sig utifrån en rättslig arena. De olika situationerna visar sammanfattningsvis på rättens spännvidd och komplexitet. Vanligtvis kan de olika förändringarna i samhället kopplas till någon aspekt av den rättsliga diskursen, men det behöver inte alltid betyda att frågor eller problem diskuteras utifrån den rättsliga diskursens spelregler^{23,24} Terminologin är emellertid inte helt konsekvent. Motsvarande begrepp på engelska är *Juridification*, *judicialization*, *legalization* som används mer eller mindre synonymt. Vanligtvis överlappar begreppens innebörd och användning varandra.²⁵ Ur den engelskspråkiga litteraturen har forskare pekat ut fem så kallade dimensioner

²⁰ Brännström, Leila, *Förrättsligande -En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2009).

²¹ Brännström, Leila. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s.14 ff.

²² Brännström. *Förrättsligande -En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2009) s. 37 f.

²³ t.ex. användandet av rättskällor och deras inbördes rang; Brännström, *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s.16.

²⁴ Brännström, *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 38f.

²⁵ Blichner Lars Chr. and Molander, Anders, *What is juridification?* (2015) s. 2.

av *Juridification*²⁶ (juridifiering); konstitutiv juridifiering, juridifiering genom lagars expansion och differentiering, ökad konfliktlösning med hänvisning till lagar, ökning av rättslig makt och legala ramverk.²⁷ Gemensamt med samtliga begrepp är alltså att de ägnar att karakterisera rättsliga förflyttningar eller förskjutningar.

Uppsatsen använder begreppet förrättsligande för att konsekvent hålla sig till en teoribildning i syfte att skapa ett tydligt ramverk för frågeställningar. Uppsatsen kommer grunda sig på de av Brännströms tre identifierade processer för förrättsligande,²⁸ vilket kommer sammanfattas i följande rubriker; *Tillkomsten av nya lagar*, *Nya domstolsprövningar* och *Förskjutning mot den rättsliga diskursen*. Dessa kommer beskrivas mer ingående nedan.

1.3.2 Tre processer

Tillkomsten av nya lagar

Den *första processen* handlar om ett förhållande som inte tidigare varit rättsligt reglerat omfattas av en ny lag eller annan reglering. Här finns det två möjliga utgångspunkter för förrättsligande varav den första berör ett förhållande som inte tidigare varit reglerat i lag. I det andra fallet har ett förhållande varit reglerat tidigare men som genom förrättsligande nu regleras mer ingående, alternativt bryts upp utifrån olika urskiljbara situationer och/eller relationer och därefter regleras var för sig. Ett exempel på ett område som genomgått förrättsligande genom en ökning av nya lagbestämmelser är Hälso- och sjukvården vilket Brännström belyser i sin avhandling där hon studerat förrättsligande med fokus på patientens ställning.²⁹ Ett exempel på den senare företeelsen av förrättsligande, om hur en ny lag bryts ut från en tidigare lag, är införandet av Konsumentköplagen (1973:877). Denna utveckling visar exempel på hur en specialreglering utformas av den redan etablerade och normerande lagen, Avtalslagen (1915:218).³⁰

²⁶ För vidare läsning om juridifiering kopplat till sociala sfärer och välfärdsrätt se; Teubner, Gunther. *Juridification of Social Spheres* (1987) och juridifiering kopplat till arbetsrätt se; Bruun, Niklas. *Arbetslivets juridifiering-perspektiv på den finska utvecklingen*, i Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, 1987, 136-155. Mitchell, Richard, *Juridification and Labour law: A Legal Response to the flexibility Debate in Australia* (1998).

²⁷ För vidare läsning se, Blichner & Molander. *What is juridification* (2015).

²⁸ Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011).

²⁹ Brännström. *Förrättsligande -En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2009).

³⁰ Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 14.

Brännström poängterar att nya rättsliga bestämmelser genom lagstiftning inte alltid syftar till att införa förbud eller påbud. Rättsliga bestämmelser kan även innebära etablering av nya rättsliga konstruktioner och introducering till sanktionerade förfaranden. Konstituerande bestämmelser kan exempelvis innebära nya myndigheter, bolagsformer och/eller befattningar. Ett exempel på när en ny rättslig konstruktion etablerades var införandet av kollektivavtalet då arbetsmarknadsrelationerna mellan 1920–70-talet genomgick förrättsligande.³¹

Nya domstolsprövningar

Den *andra processen* av förrättsligande innebär att frågor eller omständigheter blir föremål för en domstolsprövning och beslutsfattande som inte tidigare blivit det. Detta kan bland annat ske när EU-domstolen utsätter svenska rättsregler för prövning vilket vi såg i Laval-målet³² när stridsåtgärders proportionalitet inom svensk arbetsrätt blev föremål för en domstolsprövning av EU-rätten.³³

Denna typ av förrättsligande kan ske på områden som redan har förrättsligats genom nya lagar och regleringar. Ibland dröjer det att domstolarna får tolkningsföreträde över en ny reglering eftersom nya rättsregler ibland dröjer sig kvar i en specialinstans, i en nämnd eller i riksdagen. Ytterligare förrättsligande sker när domstolar får möjlighet, eller tar sig möjligheten, att tolka hur innebörden och räckvidden av en viss rättsregel skall tolkas. Därefter får lagstiftarna och myndigheter anledning att anpassa sin verksamhet efter den rättsliga diskursens spelregler, och således använda rättsliga argument istället för andra typer av argument. Detta leder in på den tredje processen som är kopplad till förrättsligande.³⁴

Förskjutning mot den rättsliga diskursen

Den *tredje processen* handlar om en förflyttning eller förskjutning mot en rättslig diskurs. En *diskurs* beskrivs av Brännström som en helhet av sammanhängande begrepp, uttryck och sätt att formulera problem, frågor eller argument inom ett visst område, t.ex. det ekonomiska, politiska eller det moraliska. Förrättsligande sker när en fråga som avhandlats inom ett visst område utanför rätten börjar allt oftare avhandlas med utgångspunkt i den rättsliga diskursen. Detta behöver inte innebära att den rättsliga diskursen utesluter andra perspektiv som t.ex.

³¹ Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 15.

³² Case C-341/05.

³³ Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 15

³⁴ Ibid.

etiska, politiska, ekonomiska eller kulturella perspektiv i en viss fråga. Den rättsliga diskursen kan dock få ett större utrymme på bekostnad av andra diskurser. Trots att olika diskurser kan överlappa varandra har den rättsliga diskursen egna signifikanta drag då den har sin utgångspunkt i olika rättskällor och dess inre hierarkier.³⁵ Förrättsligande har således stor koppling till internationell rätt och EU-rätt.

1.3.3 Förrättsligande kopplat till internationell rätt

För att förstå förrättsligandets effekter på det politiska livet är det enligt Brännström viktigt att hålla isär förrättsligande *genom* politik och förrättsligande *av* politik. Det första fallet innebär att rättsliga medel används för att uppnå politiska målsättningar medan det senare fallet av förrättsligande medför en begränsning eller ändring av det politiska handlingsutrymmet.³⁶

Från det att rätten i Sverige under stora delar av 1900-talet främst fungerat som ett medel för att förverkliga politiska ambitioner har rätten idag fått en allt mer förändrad roll gentemot lagstiftaren. Den främsta orsaken är den transnationella konstitutionaliseringen där Sverige har förbundit sig till att följa, och även inkorporera en rad mänskliga rättigheter och marknadsrättigheter inom EU-rätten samt genom Europakonventionen. Denna utveckling innebär att riksdagens normgivningsfunktion är underställd flera internationella ramverk. Detta har medfört att både de transnationella och de nationella domstolarna har stärkt sin position och således underminerat det politiska handlingsutrymmet. Den rättsliga diskursen påverkar således både det politiska samtalet och den politiska processen genom att riksdagen samt regeringen måste se till att underordna sig rättsregler av högre rang än de nationella lagarna.³⁷

1.4 Metod och material

Uppsatsen är en dokument- och litteraturstudie. Likt hur Brännström undersökte förrättsligande som empirisk företeelse kopplat till patientens ställning i hälso-och sjukvården,³⁸ ägnar denna uppsatsen på ett deskriptivt sätt belysa förrättsligandet av CSR med fokus på mänskliga rättigheter, genom att visa på olika empiriska utvecklingstendenser. Utgångspunkten i arbetet är de tre processer, såsom Brännström beskriver det, leder fram till att rättsordningens roll blir mer framträdande i samhällsstyrningen: *tillkomsten av nya lagar, nya domstolsprövningar* och

³⁵ Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s.16.

³⁶ Ibid s. 16 f.

³⁷ Ibid.

³⁸ Brännström. *Förrättsligande -En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2009).

*förskjutning mot den rättsliga diskursen.*³⁹ ”Uppsatsen kommer dels exemplifiera hur CSR förrättsligas genom normativa utvecklingstendenser kopplat till "soft law". Detta genom att belysa hur begrepp och principer kopplat till FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter⁴⁰ förflyttas genom "soft law", vilket hänger samman med Brännströms beskriva process: *förflyttning mot den rättsliga diskursen.*” Uppsatsen avser även att visa på hur förrättsligandet sker deskriptivt genom att redogöra för ny reglering som tillkommit på CSR-området genom ”hard law”, vilket är kopplat till Brännströms beskriva process: *tillkomsten av nya lagar.* Här kommer även processen *nya domstolsprövningar* beröras, eftersom ”Modern Slavery Act” har genomgått en rättslig process i domstol. Avslutningsvis används ett exempel från resebranschens uppförandekoder som avser att belysa både normativa och deskriptiva förrättsligande-tendenser vilket kommer att analyseras utifrån de tre processerna kopplat till begreppet förrättsligande. Förutom att följa den empiriska metoden för att redogöra för utvecklingstendenser som leder till *Förrättsligande*, har specifika metoder och olika material använts för att besvara varje delfråga. Eftersom området för uppsatsen inte är begränsad till den svenska jurisdiktionen har rättskällor inom både nationell rätt, EU-rätt och internationell rätt använts. Dessa kommer beskrivas mer ingående under varje delfråga.

1.4.1 Hur sker förrättsligande genom ”soft law”?

I syfte att belysa hur CSR förrättsligas genom ”soft law” undersöks hur implementeringen av FN:s vägledande principer, i en EU-rättslig och europeisk nationell kontext, har förflyttat frågan om företagens ansvar för mänskliga rättigheter *mot den rättsliga diskursen.* Nedan följer en genomgång av det material som använts och avslutningsvis beskrivs innebörden av "soft law" i förhållande till de internationella rättskällorna.

För att belysa den EU-rättsliga diskursen kring FN:s vägledande principer, har material i form av dokument, rapporter och skrivelser från olika EU-organ använts:

- EU-rådets ”*Conclusion on Business and Human Rights*” 2016⁴¹
- EU-kommissionens “*Council Conclusions on business and Human Rights*, 2016.⁴²

³⁹ Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011).

⁴⁰ Hädanefter omnämnda som ”FN:s vägledande principer” och UNGP.

⁴¹ Council of the European Union. *Council conclusions: The EU and Responsible Global Value Chains*, 2016-05-12, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8833-2016-INIT/en/pdf> (hämtad 19.10.15) s. 6.

⁴² European Commission, *Council Conclusions on business and Human Rights*, 2016-06-21, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/publications/council-conclusions-business-and-human-rights-foreign-affairs-council_en (hämtad 19.10.16).

- FN:s MR-rådets rapport “*Improving accountability and access to remedy for victims of business-related human rights abuse*”, 2016.⁴³
- EU-parlamentets *motion om företagens ansvar för allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter i tredje länder*, 2016.⁴⁴
- RBC:s *skugghandlingsplan för att implementera FN:s vägledande principer inom EU*, 2019.⁴⁵

Förutom ovanstående dokument har även en publicerad skrivelse från John Ruggie⁴⁶ till EU-kommissionen,⁴⁷ samt en pressrelease⁴⁸ använts som material. Därutöver har uttalanden och artiklar från europeiska organisationer, The European Coalition for Corporate Justice (ECCJ)⁴⁹, EURACTIV och Business & Human Rights Resource Centre⁵⁰ använts i syfte att belysa arbetet med att implementera FN:s vägledande principer.

För att belysa den nationella diskursen kring FN:s vägledande principer har Sveriges internationella åtaganden använts för att exemplifiera den nationella kontexten. Följande material har använts:

- Regeringens nationella handlingsplan: *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter*, 2015.⁵¹

⁴³ Human Rights Council. *Improving accountability and access to remedy for victims of business-related human rights abuse*, 2016-05-10, https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/DomesticLawRemedies/A_HRC_32_19_AEV.pdf (hämtad 19.10.16) s. 13.

⁴⁴ European Parliament. Report: *on corporate liability for serious human rights abuses in third countries*, 2016-07-19, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0243_EN.html?redirect#title2 (hämtad 19.10.16).

⁴⁵ RBC. Shadow EU Action Plan on the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights within the EU (2019) <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/wp-content/uploads/2019/03/SHADOW-EU-Action-Plan-on-Business-and-Human-Rights.pdf>

⁴⁶ John G. Ruggie är professor i internationell rätt och ledde arbetet att ta fram FN:s vägledande principer.

⁴⁷ Shift. *John Ruggie Letter to European Commission President Jean-Claude Juncker*, 2017-02-24, <https://www.shiftproject.org/resources/publications/ruggie-letter-european-commission-juncker/> (hämtad 19.10.16).

⁴⁸ Media Alert. prerelease, 2016-05-18, NGOs welcome support of European Parliamentarians for duty of care legislation of EU corporations towards people affected by their activities <http://corporatejustice.org/eu-duty-of-care-green-card-media-alert-18-may.pdf> (hämtad 19.10.27).

⁴⁹ Bl.a ECCJ, *Strategic Framework (2017-2020)* http://corporatejustice.org/eccj-strategic-framework-2017-2020_website.pdf

⁵⁰ Org. som bevakar och rapporterar kring den rättsliga utvecklingen av företags ansvar för mänskliga rättigheter och implementeringen av FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättighet inom Europa.

⁵¹ Regeringskansliet, *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2015) <https://www.regeringen.se/4a84f6/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf> (hämtad 19.10.15).

- Regeringens uppföljande handlingsplan: *Uppföljning av Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter*, 2018.⁵²
- Enacts rapport: *Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och luckor i svensk lag*, 2018.⁵³
- Statskontorets rapport: *vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete*, 2018⁵⁴

Internationella rättskällor

FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter är "soft law" vilket är en rättskälla inom folkrätten tillhörande den internationella rätten. Principernas hierarkiska position som rättskälla inom den internationella rätten kommer nu beskrivas mer ingående.

Den internationella rätten består av traktater och konventioner, internationell sedvanerätt, generella juridiska principer och sekundära/underordnande källor från praxis samt andra juridiska läror. Traktater är endast bindande för aktuella parter medans sedvanerätten, som även benämns "opinio juris"⁵⁵, i princip är bindande för alla stater så länge det inte rör sig om en speciell eller lokal förankrad sedvana. De generella juridiska principerna som används inom den internationella rätten är förankrad i nationell rätt och används när varken traktat eller sedvanerätt ger tillräcklig vägledning. Därutöver finner internationella domstolar ibland vägledning i praxis eller söker alternativa koncept för att tillämpa internationell rätt.⁵⁶

Folkrätten är del av den internationella rätten och reglerar förhållandet mellan stater och vissa andra internationella aktörer bland annat FN och internationella Röda korset, men även företag och enskilda individer berörs. Folkrätten består av regler och principer som reglerar hur aktörer skall samarbeta och agera gentemot varandra, och grundar sig främst på traktat och internationell sedvänja. I folkrätten ingår bland annat *Den allmänna förklaringen om de*

⁵² Regeringskansliet. *Uppföljning av Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2018) <https://www.regeringen.se/494483/contentassets/32f1a8270fbc4e3da9c5fc38c16c4768/uppfoljning-av-sveriges-handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf>

⁵³ Enacts. *Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och luckor i svensk lag* (2018) http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808_bilaga-3.pdf

⁵⁴ Statskontoret. *vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete* (2018) <http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808.pdf>

⁵⁵ Allmänt vedertaget och internationell erkänd praktik.

⁵⁶ Thirlway, Hugh. The sources of international law. I *International law*, Evans, D Malcome, (red.) s. 91-117 (2014) s. 118 f.

mänskliga rättigheterna 57, internationell humanitär rätt, internationell straffrätt och traktaträtt^{58,59}

Inom folkrätten finns även regler som är bindande för alla stater oavsett om ett visst traktat har ratificerat eller en viss sedvänja har erkänts av en stat. Dessa internationella regler kallas ”*jus cogens*” och omfattar bland annat förbudet mot slaveri och förbudet mot folkmord⁶⁰.

Förutom traktat och sedvanerätt innehåller folkrätten icke-bindande internationella rekommendationer och policy-dokument som benämns som ”soft law”. ”Soft law” kan även utvecklas till bindande reglering genom att icke-bindande riktlinjer används som bevis tillsammans med existerande lagstiftning, eller utvecklas genom ”*opinio juris*”, eller statlig praxis och som på så vis genererar ny sedvana. Icke-bindande ”soft law” kan även innebära det första steget i en regleringsprocess där en konklusion genom ”soft law” kan utgöra grunden i ett nytt bindande traktat.⁶¹

1.4.2 Hur sker förrättsligande genom ”hard law”?

I syfte att undersöka hur CSR förrättsligas genom ”hard law” kommer EU-rättslig reglering samt nya nationella lagar inom Europa belysas på ett övergripande plan. Lagar och regleringar som berörs innehåller alla krav på företagens ansvar för mänskliga rättigheter och avser att belysa hur nya lagar och regleringar utvecklas och utformats som bindande lagkrav på CSR-området. Nedan följer en genomgång av det material som har använts samt valet av metod för att undersöka EU-rättslig reglering. Därefter följer en genomgång av de EU-rättsliga rättskällorna. Avslutningsvis följer en beskrivning av det material samt den metod som använts för att undersöka den nya nationella lagstiftningen inom ramen för denna uppsats.

⁵⁷ Svenska FN förbundet. <https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-med-manskliga-rattigheter/den-allmanna-forklaringen-om-de-manskliga-rattigheterna/> (hämtad 19.11.17)

⁵⁸ Bl.a. FN-stadgan, Genèvekonventionen, Wienkonventionen 1969, FN:s konvention om civila och politiska rättigheter, Barnkonventionen m.fl.

⁵⁹ Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/folkfatt/> (hämtad 19.11.28).

⁶⁰ Regleras i Folkmordskonventionen.

⁶¹ Boyle, Alan, Soft law in international law-making. I *International law*, Evans, D Malcome, (red.) s.118-138. (2014) s. 91.

EU-rättslig reglering

Den EU-rättsliga regleringen som berörs är: Non-Finacial Reporting Directive Direktiv⁶² och EU Conflict Minerals Regulation⁶³. Materialet har främst bestått av svenska källor för att visa hur EU-rätten har implementerats i nationell rätt. En rättsdogmatisk metod⁶⁴ i snäv mening har använts för att undersöka vilka krav som finns för hållbarhetsrapportering inom svensk rätt. Rättskällor som använts för att beskriva gällande rätt är 6 kap. Årsredovisningslag (1995:1554) och Prop. 2015/16:193 *Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy*. Övrigt material som använts är pressreleaser som berört EU:s konfliktförordning⁶⁵, samt *Statens ägarpolicy och riktlinjer för bolag med statligt ägande, 2017*⁶⁶. I syfte att få ett kritiskt perspektiv på kraven om hållbarhetsrapportering samt EU:s konfliktförordning har dels en granskningsrapport om svenska företags hållbarhetsrapportering 2019 från PWC⁶⁷ använts, och dels en artikel om en fältrapport kring den nya konfliktmineralförordningen från Swedwatch⁶⁸.

EU-rättsliga källor

De europeiska rättskällorna inom EU-rätten består av primära och sekundära rättskällor där de viktigaste primära källorna är Fördraget om Europeiska Unionen (FEU), Fördraget om Europeiska Unionens Funktionssätt (FEUF), och EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. Alla ändringar i de primära källorna görs genom att ett nytt fördrag tas fram. Detta

⁶² 2014/95/EG.

⁶³ Regulation (EU) 2017/821.

⁶⁴ Regler, förarbeten, rättspraxis, doktrin, Nääv, Maria och Zamboni Mauro. (red.). *Juridisk metodlära* (2018) s. 21.

⁶⁵ Europeiska unionens råd. pressmeddelande, *Konfliktmineraler: rådet antar nya regler för att begränsa väpnade grupper finansiering*, 2017-04-03, <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2017/04/03/conflict-minerals/> (hämtad 11.11.19); European Parliament, Press Releases, *Conflict minerals: MEPs secure mandatory due diligence for importers*, 2016-11-22 <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20161122IPR52536/conflict-minerals-meps-secure-mandatory-due-diligence-for-importers> (hämtad 19.12.02).

⁶⁶ Regeringskansliet. *Statens ägarpolicy och riktlinjer för bolag med statligt ägande, 2017* <https://www.regeringen.se/4b04f6/contentassets/c37d4070b3494cbb87453993ad7b2a04/statens-agarpolicy-och-riktlinjer-for-bolag-med-statligt-agande-2017.pdf>, (hämtad 19.12.19).

⁶⁷ PWC. *En lägesrapport 2019: Oroväckande brister i rapporteringen av företagens hållbarhetsarbete* (2019) <https://www.pwc.se/sv/pdf-reports/hallbar-affarsutveckling/orovackande-brister-i-rapporteringen-av-foretagens-hallbarhetsarbete.pdf>

⁶⁸ Swedwatch. *EU-beslut om konfliktmineraler långt ifrån tillräckligt*, 2017-03-22. <https://swedwatch.org/publikation/artikel/eu-beslut-om-konfliktmineraler-langt-ifran-tillrackligt/> (hämtad 19.12.14).

måste sedan ratificeras av samtliga medlemsstater för att bli giltiga.⁶⁹ Internationella avtal tillhör också de primära rättskällorna trots att de är underordnade EU-fördragen.⁷⁰

Sekundära rättskällor har sin legala grund i de primära rättskällorna och syftar till att implementera den primära lagstiftningen. Den sekundära lagstiftningen antas av EU-institutionerna, huvudsakligen genom rådet och Europaparlamentet.⁷¹ Definitionen av de olika rättsakterna finns beskrivet i Artikel 288 FEUF och består av; förordningar, direktiv, beslut, rekommendationer och yttranden. Bindande rättsakter är förordningar, direktiv och beslut medan rekommendationer och yttranden inte är bindande för medlemsstaterna.⁷² De icke-bindande rättskällor brukar benämnas ”soft law” och består exempelvis av uppförandekoder samt riktlinjer.⁷³

Nya nationella lagar

Tillkomsten av ny nationell reglering som berör företag och mänskliga rättigheter har identifierats i Nederländerna, Frankrike och Storbritannien. En rättsdogmatisk metod har använts för att redogöra för de tre lagarna ”Modern Slavery Act”, ”Duty of vigilance” och ”Child labour due diligence bill”. Traditionella rättskällor har använts i en snäv mening, då syftet inte varit att utreda gällande rätt, utan att beskriva huvuddragen i ovanstående lagstiftning för att belysa hur företagens ansvar för mänskliga rättigheter har förrättsligats genom processen *tillkomsten av nya lagar*.

Materialet som har använts är lagtext: *The Modern Slavery Act 2015*, part 6 (54) översättning av lagtext *Vigilance Plans Reference Guidance* (2019)⁷⁴. Därutöver har nationella manualer och guider om lagarnas lagkrav och innebörd använts: *Transparency in Supply Chains etc. A practical guide* (2015)⁷⁵, *French Corporate Duty of Vigilance Law, FREQUENTLY ASKED*

⁶⁹ Langlet, David och Mahmoudi, Said. *EU Environmental law and policy* (2016) s.15.

⁷⁰ EU är juridisk person vilket innebär att Europeiska rådet och Euro-Europeiska kommissionen kan ingå internationella avtal som blir bindande för EU och dess medlemsstater.

⁷¹ Langlet och Mahmoudi (2016) s.15.

⁷² EU-Lex. *Sekundärrätt*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0032> (hämtad 19.11.25).

⁷³ Jmf. ”hard law” för bindande reglering.

⁷⁴ Sherpa. *Vigilance Plans Reference Guidance* (2019) <https://vigilance-plan.org/wp-content/uploads/2019/06/2019-VPRG-English.pdf#page=80>

⁷⁵ Home office, *Transparency in Supply Chains etc. A practical guide* (2015) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/649906/Transparency_in_Supply_Chains_A_Practical_Guide_2017.pdf

*QUESTIONS (2019)*⁷⁶ Update: *Frequently Asked Questions about the new Dutch Child Labour Due Diligence Law*.⁷⁷ Förutom manualer har en webbplats som beskriver den nya franska lagen ”Duty of vigilance” vigilance-plan.org använts samt pressmeddelanden om den nya lagen ”Child labour due diligence bill”.⁷⁸ Sekundärkällor i form av artiklar från Leigh Day⁷⁹, Ethical Corporation⁸⁰ samt från Diakonia⁸¹ har använts för att få en övergripande förståelse för innebörden av de nya nationella lagarna.

Metoden kan tyckas påminna om komparativ metod eftersom uppsatsen berör flera länders lagstiftning. Syftet är dock inte att jämföra olika regleringar, utan att visa på hur CSR förrättsligas genom ”hard law”. Då CSR-området inte är begränsat till svensk jurisdiktion och det inte heller finns någon utbredd lagstiftning på området i Sverige, görs en internationell utblick i flera nationella lagar i syfte att ge läsaren en bättre helhetsbild av förrättsligandet av CSR i en nationell europeisk kontext. Genom att belysa flera nya nationella lagar får läsaren en större förståelse hur olika länder har hanterat utmaningen kring företagens ansvar för mänskliga rättigheter. Eftersom lagarna är väldigt nya och det råder en viss osäkerhet kring lagarnas rättsliga effekt samt utfall i samhället, har några kritiska och granskande uttalanden fått belysa exempel på reaktioner på de nya lagarna.

1.4.3 Hur ser förrättsligande ut i ett konkret exempel i resebranschens uppförandekoder?

I syfte att lyfta och tydliggöra hur förrättsligande kan te sig både normativt och deskriptivt har uppförandekoder från två reseföretag analyserats med hjälp av ett rättsligt perspektiv. Dessa avser att belysa olika förrättsligande-tendenser grundat på Brännströms teoretisering av begreppet förrättsligande. En empirisk metod har använts i undersökningen vilket påminner om

⁷⁶ ECCJ. *French Corporate Duty of Vigilance Law, FREQUENTLY ASKED QUESTIONS (2018)* <https://vigilance-plan.org/wp-content/uploads/2019/06/2018-FAQ-in-English.pdf>

⁷⁷ mvoplattform. *Update: Frequently Asked Questions about the new Dutch Child Labour Due Diligence Law*, 2019-06-03, <https://www.mvoplattform.nl/en/frequently-asked-questions-about-the-new-dutch-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

⁷⁸ mvoplattform. *The Netherlands takes an historic step by adopting child labour due diligence law*. Amsterdam, 2019-05-14, <https://www.mvoplattform.nl/en/the-netherlands-takes-a-historic-step-by-adopting-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

⁷⁹ Leigh Day. *High Court rules chicken catcher bosses exploited workers in modern slavery case*, 2019-04-08, <https://www.leighday.co.uk/News/2019/April-2019/High-Court-rules-chicken-catcher-bosses-exploite> (hämtad 19.11.09).

⁸⁰ Ethical Corporation. Steiner-Dicks, Katherine 2019-08-06.

’*We know most global companies have modern slavery in their supply chains*’ <http://ethicalcorp.com/we-know-most-global-companies-have-modern-slavery-their-supply-chains#.XUxEml4Jm-o.twitter> (hämtad 19.12.17)

⁸¹ Diakonia. *Franskt lagförslag tvingar företag att ta större ansvar*, 2017-03-20, <https://www.diakonia.se/om-oss/Nyheter-och-mediaservice/Nyheter-fran-Diakonia/franskt-lagforslag-for-foretag/> (hämtad 19.09.25).

en fallstudiemetod då den tolkar och analyseraren en specifik företeelse.⁸² Trots att metoden inte följer en renodlad vetenskaplig fallstudiemetod har litteraturen *Fallstudien som forskningsmetod*⁸³ varit till hjälp för att skapa en förförståelse för empirisk metod. Undersökningen avser att belysa hur det ser ut inom ett visst fält där språkbruket i uppförandekoder på ett tydligt sätt kan exemplifiera rättsliga förflyttningar inom CSR.⁸⁴ Analysen av uppförandekoderna fokuserar på upptäckt, insikt och tolkning av det valda materialet snarare än en hypotesprövning att det de facto har skett förrättsligande av företagens uppförandekoder.⁸⁵ Material som har använts i exemplet är i huvudsak företagens uppförandekoder och hållbarhetsrapporter för 2018⁸⁶, samt övriga texter kring företagens ansvar för mänskliga rättigheter publicerat på företagens hemsidor: www.ving.se och www.tui.se.

Valet av bransch är gjort efter personlig bakgrund inom turism- och resebranschen, men även för att resebranschen har flera utmaningar kopplat till mänskliga rättigheter.⁸⁷ Researrangörerna VING och TUI utsågs till Sveriges mest hållbara reseföretag av ”Sustainable Brand Index (2019)”⁸⁸, vilket gör det intressant att analysera deras CSR-arbete. Eftersom de båda företagen är konsumentnära företag och därför är angelägna att balansera samhällets krav ligger det således i deras intresse att kommunicera sitt hållbarhetsarbete i sin marknadsföring. De båda företagen berörs även av kravet om hållbarhetsrapportering vilket möjliggör tillgång till ytterligare material att analysera.

1.5 Avgränsning

Analysen är begränsad till förrättsligande av CSR inom Europa och berör därför inte förrättsligande i andra delar av världen. Globaliseringen medför dock att multinationella företag

⁸² Merriam, Sharan B. *Fallstudien som forskningsmetod* (2011) s. 24.

⁸³ Merriam, Sharan B. *Fallstudien som forskningsmetod* (2011).

⁸⁴ Empirisk metod är passande för att analysera olika former av policy-dokument. Merriam (2011) s. 46 f.

⁸⁵ Merriam (2011) s. 25.

⁸⁶ Thomas Cook Nordic Holdings AB. *Making a difference with every holiday Sustainability report* (2018), https://www.ving.se/media/20011/sustainability_report_2018_web.pdf; TUI Group, *betterholidaysbetterworld Sustainability Report* (2018), https://www.tuigroup.com/damfiles/default/tuigroup-15/de/nachhaltigkeit/berichterstattung-downloads/2019/nachhaltigkeitsbericht-de-en/TUI_CSR18_EN.pdf-5940a155fe7c4eb56170bf97e3b69ec6.pdf

⁸⁷ Se fotnot 9.

⁸⁸ Ving AB, *Ving branschvinnare i Sustainable Brand Index 2019*.

2019-04-12 <https://via.tt.se/pressmeddelande/ving-branschvinnare-i-sustainable-brand-index-2019?publisherId=1726617&releaseId=3255883> (hämtat 19.10.07).

i hög grad påverkas av jurisdiktioner utanför Europa och att rättsutvecklingen kopplat till företag och mänskliga rättigheter sker parallellt i flera länder i världen.⁸⁹

Valet av material som presenteras i undersökningen syftar till att på olika sätt belysa rättsliga förflyttningar inom CSR kopplat till mänskliga rättigheter. Materialet är inte på något sätt heltäckande, utan ägnar att exemplifiera förrättsligandet av CSR kopplat till mänskliga rättigheter samt de olika processerna som leder till förrättsligande.

Rättsområdet *mänskliga rättigheter* är vanligtvis kopplat till offentlig och internationell rätt. Eftersom det tematiska området för denna uppsatsen är CSR och relationen ”företag och mänskliga rättigheter”, berörs därför främst civilrättslig lagstiftning. Flera andra utmaningar som berör mänskliga rättigheter som exempelvis tillgång till rättsmedel och juridiskt biträde för de som utsätts för människorättskränkningar (access to justice), möjligheten till grupptalan, och straffrättsligt ansvar för företag,⁹⁰ är alla aktiva diskussioner inom Europa idag, men rymms dessvärre inte i denna uppsats.

Trots flertalet existerande internationella riktlinjer och ramverk inom "soft law" är uppsatsen begränsad till att följa utvecklingen av FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter. Valet grundar sig på principernas genomslag i den rättsliga diskursen och har därför en stark koppling till tillkomsten av nya nationella lagar i Europa. Andra internationella riktlinjer omnämns och exemplifieras men är inte primära i uppsatsen.

Statligt ägda bolag, jämfört med privat ägda bolag, har genom statens ägarpolicy⁹¹ fler ställda krav på sig att agera föredömligt kring mänskliga rättigheter. Analyserna avser dock inte att fokusera på de specifika kraven som gäller för statligt ägda bolag, även om dessa krav också

⁸⁹ Se Amao, Olufemi. *Corporate Social Responsibility, Human Rights and the Law -Multinational corporations in developing countries* (2011).

⁹⁰ Se Enact. *Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och luckor i svensk lag Rapport till Statskontoret* (2018) http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808_bilaga-3.pdf s.11.

⁹¹ Statens ägarpolicy innebär bland annat efterlevnad av internationella riktlinjer som FN:s Global Compact, FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter samt OECD:s riktlinjer för multinationella företag samt agera transparent och rapportera enligt GRI. Statligt ägda bolag ska identifiera relevanta områden inom hållbart företagande i sin affärsstrategi och i styrelsen fastställa strategiska hållbarhetsmål. Ägarpolicyen tillämpas i majoritetsägda bolag, i övriga bolag där staten är delägare verkar staten i dialog med övriga ägare för att ägarpolicyen ska tillämpas. Regeringskansliet, *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2015) <https://www.regeringen.se/4a84f6/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf> s. 23.

medverkar till förrättsligandet. Fokus ligger istället på de förrättsligandet av privata företags ansvar för mänskliga rättigheterna.

Uppsatsen redogör för de tre antagna nationella lagarna som berör företag och mänskliga rättigheter. Trots att fler initiativ diskuteras i andra länder kommer uppsatsen inte beröra påbörjade eller pågående lagstiftningsprocesser⁹². Uppsatsen avser att ge en inblick i de nya lagarna, men avser inte söka nya lösningar för nationell lagstiftningen (*de lege ferenda*) eller för att identifiera brister i nationell rätt. Den redogörelse som berör Sveriges implementering av FN:s vägledande principer syftar endast till att visa exempel på hur frågan (kring företag och mänskliga rättigheter) förskjuts mot en rättslig diskurs.

Exemplet från reseföretagens uppförandekoder är kvalitativ undersökning och är begränsad till VING och TUI och avser inte resultera i några generella slutsatser.

1.6 Disposition

Uppsatsen börjar med *kapitel 2* som syftar till att beskriva CSR och begreppets innebörd. Därefter följer en genomgång av olika utvecklingstendens på CSR-området tillsammans med forskningsläget. Kapitlet syftar till att ge en förståelse för hur CSR har utvecklats med utgångspunkt i internationell rätt och dess koppling till mänskliga rättigheter.

Kapitel 3 redogör för hur CSR genomgår förrättsligande genom "soft law" med koppling till FN:s vägledande principer. Kapitlet redogör för olika exempel på hur frågan kring företagens ansvar för mänskliga rättigheter hanteras utifrån den rättsliga diskursen, i en nationell och EU-rättslig kontext.

Kapitel 4 återger hur CSR förrättsligas genom "hard law", dels genom EU-rättslig reglering som implementeras i nationell rätt och dels genom nya tillkomna lagar i Europa. Innehållet i de olika lagarna återges i korthet för att ge läsaren en förståelse för hur bindande krav har utvecklats i syfte att reglera företagens ansvar för mänskliga rättigheter.

⁹² Se t.ex. pågående förhandlingar i Schweiz; ECCJ, *The compromise on a counter-proposal to the Swiss Responsible Business Initiative sinks in the Council of State*. 2019-03-13 <https://corporatejustice.org/news/13372-the-compromise-on-a-counter-proposal-to-the-swiss-responsible-business-initiative-sinks-in-the-council-of-state> (hämtad 19.12.04).

Kapitel 5 inleds med en beskrivning om uppförandekoder. Därefter presenteras exempel från VING och TUI:s uppförandekoder, där reseföretagens CSR-arbete och kommunikation används för att exemplifiera hur CSR i praktiken används inom resebranschen. Underlaget kommer användas som utgångspunkt i analysen för att diskutera olika förrättsligande-tendenser kopplat till Brännström teoretisering av begreppet förrättsligande.

Avslutningsvis innehåller *kapitel 6* en analys av de för uppsatsen uppställda underfrågor, där förrättsligande av CSR diskuteras utifrån det redogjorda materialet med utgångspunkt i de tre processer, såsom Brännström beskriver det, leder fram till att rättsordningens roll blir mer framträdande i samhällsstyrningen.

2. Corporate Social Responsibility (CSR)

2.1 Inledning

Företags sociala ansvar eller företagsansvar brukar sammanfattas inom begreppet Corporate Social Responsibility (CSR). En pådrivande faktor för den ökade uppmärksamheten och utvecklingen av CSR är de företagsskandaler som inträffade i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Då uppdagades det bland annat att Nike och H&M utnyttjade billig arbetskraft i utvecklingsländer vilket fick en stor spridning i media. Ett flertal efterföljande demonstrationer under toppmöten runt om i världen, bland annat i Göteborg, och antiglobaliseringsrörelsens budskap om bättre fördelning av jordens resurser har bidragit till att sätta den gamla debatten om företagets sociala ansvar åter på agendan.⁹³ För att ge en förståelse för den utveckling som har skett på CSR-området och begreppet innebär idag, kommer några exempel på utvecklingstendenser presenteras tillsammans med forskningsfältet. Kapitlet inleds med en beskrivning av CSR-begreppet. Därefter kommer en historisk tillbakablick göras som följs av forskningsfältet som ägnar att påvisa kopplingen mellan CSR och mänskliga rättigheter.

2.2 Definition

Ordets lydelse ”social” tar sikte på samhället och begreppets trebokstavskombination har bidragit till en begreppsförvirring eftersom det ger den felaktiga bilden av att begreppet endast tar sikte på företags sociala ansvar. ⁹⁴ CSR tar idag sikte på ett ansvar för samhället i stort och är idag starkt förknippat med *hållbarhet* (”sustainability”), vilket innebär ett ekonomisk, socialt och miljömässigt ansvar.⁹⁵ Dessa tre områden omfattas av en etisk dimension som är kopplad till den moral som styr när olika intressen ställs mot varandra.⁹⁶

Det finns idag ingen gemensam definition av CSR utan det går att hitta ett flertal olika definitioner och beskrivningar av begreppet. Europakommissionen har gjort ett försök att förenkla begreppets definition som lyder; *”Företags ansvar för deras påverkan på samhället”*.⁹⁷

⁹³ Grafstrom, Göthberg, Windell (2015) s.18 f.

⁹⁴ Grankvist, Per. *CSR I praktiken -Hur företag jobbar med hållbarhet för att tjäna pengar* (2012) s.18.

⁹⁵ Hållbarhet innehåller vanligtvis frågor om mänskliga rättigheter, mångfald, etik, jämställdhet, miljö, klimat, arbetsvillkor och antikorrupcion.

⁹⁶ *”Det är vår moral som hjälper oss att förena existentiella och det kommersiella, det företagsekonomiskt nödvändiga och det samhälleligt önskvärda”*, Grankvist (2012) s. 149.

⁹⁷ European Commission. *Corporate Social Responsibility & Responsible Business Conduct*, https://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en (hämtad 15.10.19).

Sammantaget innebär CSR och hållbarhet ett agerande som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. Vilket ansvar företag skall ta för samhället har i alla tider varit föremål för diskussion och trots att det fortfarande är omtvistat, förändras ständigt synen på företagets ansvar, skyldigheter samt rättigheter.⁹⁸

2.3 Utvecklingstendenser

2.3.1 En historisk tillbakablick

Företags sociala ansvar är ingen ny fråga utan är något som har diskuterats under en lång tid tillbaka i både Sverige, Europa och övriga delar av världen. Till en början handlade det främst om filantropiska aktiviteter och kan idag jämföras med samhällstjänster inom vårt välfärdssamhälle, där staten ses som ytterst ansvarig. I Sverige startade bland annat företaget LM Ericsson ett daghem för de anställdas barn i samband med omlokalisering på 1940-talet. Detta var ett av flera exempel på välfärdsaktiviteter som erbjudits de anställda på företaget. Idag kan vi se liknande aktiviteter i utvecklingsländer på initiativ av multinationella företag som då ofta kategoriseras som ”socialt ansvar”.⁹⁹

Boken *Social responsibilities of the businessman* som publicerades av Howard R år 1953 blev startskottet för en intensiv diskussion i USA om det sociala ansvaret som vilar på en företagsledares axlar. En del förespråkade vid denna tid att företag har ett omfattande samhällsansvar. Kritikerna hävdade å andra sidan att företag borde fokusera på sitt ekonomiska ansvar genom att generera en ökad vinst.¹⁰⁰ Milton Friedman är kanske den mest citerade CSR-kritikern: ”*There is one and only one social responsibility of business -to use its resources and engage in activities designed to increase its profits so long as it stays within the rules of the game*”¹⁰¹. Detta uttalandet beskriver tydligt de idéer som Friedman redan publicerade 1962 i sin bok *Capitalism and Freedom*. Han ansåg att företagets sociala ansvar endast bestod av ett ekonomiskt ansvar med målet att göra så mycket vinst som möjligt till sina aktieägare. Att maximera samhällsnyttan gör företagen bäst genom att säkra ekonomisk tillväxt genom att producera efterfrågade varor, tjänster och tillhandahålla arbetstillfällen samt att betala skatt.

⁹⁸ Grafstrom, Göthberg, Windell (2015) s. 17.

⁹⁹ Ibid. s. 32 ff.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Friedman, Milton. *The Social Responsibility of business is to Increase its Profit* (1970) s. 6.

Friedman ansåg vidare att det är det politiska systemet som skall ansvara för att stifta lagar och att det är företagets enda restriktion att hålla sig inom dessa lagar.¹⁰²

Intressekonflikten mellan företagets vinstintresse och företagets ansvar för samhället har fortsatt diskuterats inom akademien.¹⁰³ Däremot har uppmärksamheten kring företagsrelaterade människorättskränkningar genererat ett nytt fokus på CSR kopplat till internationell rätt och mänskliga rättigheter.¹⁰⁴ EU-kommissionen beskriver idag företags sociala ansvar som en källa till nya affärsmässiga möjligheter och nyskapande, och att affärsmodeller som integrerar ett socialt ansvarstagande även kan få konkurrensfördelar och bygga ett starkare varumärke. Den främsta drivkraften för det sociala ansvaret enligt EU-kommissionen, är dock att förebygga och hantera risker kopplat till exempelvis mänskliga rättigheter, miljö, hälsa och säkerhet. Frågor som tidigare ansågs som ”mjuka värden” ses nu allt oftare som ”hårda värden” eftersom bristande riskhantering kring dessa frågor kan innebära svåra ekonomiska konsekvenser och påverka företagets möjlighet att verka samt få acceptens av samhället i stort.¹⁰⁵

Socialt ansvarstagande handlar idag i mångt och mycket om att leva upp till eller överträffa de krav som aktörer ställer på etik, oavsett om det är samhällets krav eller förväntningar från kunder.¹⁰⁶ Det är därför mer legitimt för företag idag att ta ett ökat socialt och miljömässigt ansvar som sträcker sig utöver rådande lagstiftning. Det går även att se ett samband med ökade krav på företags ansvarstagande och viljan att bygga ett gott anseende, vilket inte var lika självklart för tjugo år sedan.¹⁰⁷ Detta leder vidare in på hur CSR används genom självreglering.

2.3.2 Självreglering genom ”soft law”

Det finns idag inga tvingande konventioner som reglerar relationen mellan företag och mänskliga rättigheterna, likt med existerande konventioner¹⁰⁸ som reglerar staters ansvar för att

¹⁰² Friedman (1970) s. 2 ff.

¹⁰³ Se bl.a. Skog, Rolf. *Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen*. SvJT, (2015); Sjäfjell, Beata, *Upgrading the Nordic Corporate Governance Model for Sustainable Companies* (2014).

¹⁰⁴ Se Amao, Olufemi. *Corporate Social Responsibility, Human Rights and law, Multinational corporations in developing countries* (2011); Bantekas, Ilias. *CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN INTERNATIONAL LAW* (2004).

¹⁰⁵ Europeiska Kommissionen, *Företagens sociala ansvar: kommissionens strategi för att främja näringslivets bidrag till en hållbar utveckling*. Pressmeddelande, 2002-07-02 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/IP_02_985 (hämtad 19.10.10).

¹⁰⁶ Grankvist (2012) s. 151.

¹⁰⁷ Grafstrom, Göthberg & Windell Karolina (2015) s.129 f.

¹⁰⁸ Se bl.a. Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR), Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR), Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (ECHR).

skydda de mänskliga rättigheterna. Området för CSR har därför grundat sig på frivilliga insatser de senaste åren,¹⁰⁹ vilket har medfört att konceptet ”självreglering” har utvecklats inom CSR-området.

Det finns idag en uppsjö av olika branschregler, certifieringar och ledningssystem¹¹⁰. På senare år har även flera internationella icke-bindande riktlinjer fått stort genomslag i tolkningen och utformningen av CSR så som, Global Compact (UNGC)¹¹¹, Global Reporting Initiative (GRI)¹¹², UN:s Principals for Business and Human Right (UNGP)¹¹³ och OECD:s Guidelines for multinational enterprises^{114,115}

Dessa internationella riktlinjer och ramverk är baserade på grundläggande principer om hur företag bör agera oavsett var de är i världen. Trots att dessa inte är juridiskt bindande har andra påtryckningsmekanismer utvecklats i syfte att få företag att följa de frivilliga riktlinjerna. Ett exempel är FN:s Global Compact där företag och organisationer genom medlemskap förbinder sig att följa samt rapportera kring deras ”10 principer”¹¹⁶ inom mänskliga rättigheter, arbetsrätt, miljö och antikorrup­tion.¹¹⁷ Om rapporteringskraven inte efterlevs görs detta synligt på Global Compacts hemsida genom att företaget hamnar på en ”svartlista”,¹¹⁸ vilket skulle kunna få konsekvenser för ett företags anseende och varumärke.¹¹⁹

Exempel ur forskning visar på att offentlig kritik som hotar ett företags legitimitet i samhället tvingar fram ett ökat ansvarstagande i företagets leverantörskedjor.¹²⁰ En studie följer hur det multinationella klädföretaget Hennes & Mauritz (H&M) tvingades ut på en narrativ balans mellan krav på finansiell och social prestation, efter ihållande offentlig kritik om

¹⁰⁹ Bantekas (2004) s. 311 f.

¹¹⁰ t.ex. ISO14000, ISO26000.

¹¹¹ UN Global Compact. <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc> (hämtad 19.12.11).

¹¹² Global Reporting Initiative. <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx> (hämtad 19.12.11).

¹¹³ UN. Guiding principles on business and human rights -implementing the United Nations “Protect Respect and Remedy” Framework (2011).

https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

¹¹⁴ OECD. <http://mneguidelines.oecd.org/guidelines/> (hämtad 19.12.11).

¹¹⁵ Grafstrom, Göthberg & Windell (2015) s.110 f.

¹¹⁶ De 10 principerna grundar sig på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, ILO:s grundläggande konventioner om de mänskliga rättigheterna i arbetslivet, Rio-deklarationen samt FN:s konvention mot korrup­tion.

¹¹⁷ Global Compact Network Sweden. <https://globalcompact.se/om-un-global-compact/de-10-principerna/> (hämtad: 20.02.27).

¹¹⁸ Grafstrom, Göthberg & Windell (2015) s. 110 f.

¹¹⁹ Ibid s. 110 f, 130 f.

¹²⁰ Ählström (2017).

missförhållanden i sin klädproduktion. Studien visar på hur H&M i företagets uppförandekod, stegvis godtog flera förändringskrav kring barnarbete, krav på fabriks säkerhet, rätt till facklig utbildning för textilarbetare samt krav på minimilöner.¹²¹

2.3.3 Juridiska lösningar?

Kontrollen av multinationella företag är ett rättsområde som har väckt stort intresse både på nationell och internationell nivå. Utmaningar som är kopplade till reglering av verksamheter i multinationella företag grundar sig på invecklade företagsstrukturer bestående av flera separata juridiska personer inom flera staters jurisdiktioner samt komplexiteten i företagets leverantörskedjor.¹²²

Juridisk forskning inom CSR har berört regelefterlevnad av mänskliga rättigheter i leverantörsled.¹²³ En kritisk analys av frivilliga CSR-regelverk visar att riktlinjer uppmuntrar till legitima samtal om arbetsförhållanden i leverantörskedjor men att dessa varierar i omfattning om hur långt ansvaret sträcker sig till tredje part. Forskningen belyser således den otillfredsställande situationen gällande skyddet för arbetarnas rättigheter i leverantörskedjor.¹²⁴

Utmaningen kring den mjuka CSR-regleringens svaga legitimitet har intresserat forskare att diskutera möjligheter att implementera bindande hållbarhetsklausuler i leverantörskontrakt.¹²⁵ Hållbarhetsklausuler skulle kunna öka ”hårdheten” i uppförandekoder och på så vis täppa igen den bristande eller icke-existerande nationella regleringen. Hållbarhetsklausuler skulle även kunna skydda företag mot sociala, ekonomiska och legala risker kopplat till oetiska metoder i leverantörsled.¹²⁶ Något som fler författare har lyft är dock bristen på internationell avtalsrättslig praxis och en rådande otydlighet i rättskällorna, vilka skapar en osäkerhet kring vilka påföljder som kan bli aktuella vid eventuella avtalsbrott och hur skadeståndsanspråk bör

¹²¹ Ibid. s.165 ff.

¹²² Globernance, *Human Rights in Business, Removal of Barriers to Access to Justice in the European Union*. (red.). Rubio, Juan José Álvarez and Yiannibas, Katerina. (2017) s. 3.

¹²³ Mares, Radu. *Limits of Supply Chain Responsibility: A Critical Analysis of Corporate Responsibility Instruments* (2010); Peterkova Mitkidis (2014).

¹²⁴ Mares (2010).

¹²⁵ Peterkova Mitkidis (2014). Se även Ruhmkorf, Andreas, (red.) *Corporate social responsibility, private law and global supply chains* (2015) s. 85 ff; Ramberg, Christina. *Håndheving av normer og avtaler om næringslivets samfunnsansvar (corporate social responsibility)* (2014).

¹²⁶ Peterkova Mitkidis (2014) s.1f. Se även Ramberg. *Emotional Non-Conformity in the International Sales of Goods, Particularly in Relation to CSR-Policies and Codes of Conduct* (2014).

beräknas.¹²⁷ Andra legala utmaningar som har diskuterats i doktrin är svårigheten att binda underleverantörer som inte själva är parter i avtal.¹²⁸

En förutsättning för hållbarhetsklausuler som juridisk lösning är att leverantörskontraktet skall kunna verkställas genom avtalsrättsliga principer i domstol. Detta kräver således att villkoren och kraven formuleras korrekt för att kunna användas på rätt sätt. Emellertid skulle majoriteten av nuvarande hållbarhetsklausuler inte kunna verkställas på grund av deras oklara avtalsform och vaghet. Detta gör däremot inte hållbarhetsklausuler grundlösa. Det faktum att de implementeras i avtal triggas både psykologiska processer, så som etik och moral, så väl som juridiska processer, då de bidrar till standardisering och utveckling av sedvanor inom handeln. För att maximera potentialen i hållbarhetsklausuler föreslås tydligare avtalstexter och rätt intention mellan avtalsparterna, men även underliggande statlig reglering samt vägledning för att stärka dess legitimitet och användbarhet.¹²⁹

2.3.4 CSR och internationell rätt

Forskning som berör CSR och internationell rätt i stort visar att CSR-koncept bestående av självreglering genom frivilliga CSR-strategier är otillräckliga för att hantera externa effekter från multinationella företags påverkan, som kränkningar av de mänskliga rättigheterna.¹³⁰ Det slås fast att lagstiftning måste integreras i CSR-koncept för att det skall bli effektiva. Den idag bristande kontrollen av multinationella företag bör även stärkas genom nationell reglering eftersom nationella stater har den starkaste möjligheten att kontrollera sina företag.¹³¹

En ökning av människorättskränkningar som begås av icke-statliga aktörer, samt en långvarig brist på möjligheten att utkräva ansvar för dessa kränkningar, har även hållit igång debatten om att utveckla ansvarsfrågan kring företag och mänskliga rättigheter. Inom FN finns ett organ som heter ”*United Nations Special Procedures System*”¹³², bestående av oberoende experter på mänskliga rättigheter, med uppdrag att rapportera och ge råd om mänskliga rättigheter. Detta

¹²⁷ Peterkova Mitkidis (2014) s. 2. Se även Ramberg, *Håndheving av normer og avtaler om næringslivets samfunnsansvar (corporate social responsibility)* (2014) s. 329.

¹²⁸ Ruhmkorf (2015) s. 98 ff.

¹²⁹ Peterkova Mitkidis (2014) s. 29 f.

¹³⁰ Amao (2011). Se även Bantekas (2004) s. 347.

¹³¹ Amao (2011).

¹³² UNHR. <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/sp/pages/welcomepage.aspx> (hämtad 10.10.19).

organ inledde bland annat redan år 2015 förhandlingar om ett bindande fördrag om företags ansvar för de mänskliga rättigheterna med flertalet stater.¹³³

I avsaknaden på ett bindande fördrag om företags ansvar för de mänskliga rättigheterna har den internationella politiken och rättsliga diskursen kring företags ansvar för mänskliga rättighet till stora delar präglats av FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter. FN:s vägledande principer består av en struktur av tre pelare; statens skyldighet att skydda mot brott mot mänskliga rättigheter från tredje part, företagens ansvar att respektera de mänskliga rättigheterna för de som drabbas av deras verksamhet och offrens rätt till ett effektivt botemedel om brott mot mänskliga rättigheter inträffar”. Dessa principer beskrivs som starten av debatten, fastställande av frågor som ska tas upp samt tillhandahållande av en terminologi. Däremot är den rättsliga och politiska utvecklingen staternas ansvar då det är staters skyldighet att skydda de mänskliga rättigheterna, vilket även tydligt framgår av den första pelaren^{134,135}

Den statliga skyddsplikten kompletteras av offrens rätt till ett effektivt botemedel genom den tredje pelaren. Enligt forskare har detta område fått minst uppmärksamhet och har saknat konkreta rekommendationer.¹³⁶ Behovet av en mer sammanhängande juridisk och politisk strategi låg till grund för en konsortium av akademiska och juridiska institutioner 2013.¹³⁷ Genom ett bidrag från EU-kommissionen utfärdades ett mandat för forskning, utbildning och spridning i syfte att synliggöra utmaningen om hur man effektivt får tillgång till rättsmedel i EU för brott mot mänskliga rättigheter som begåtts av EU-företag i länder utanför EU. Resultatet publicerades 2017 och innehåller olika förslag på åtgärder som vars syfte är att kunna användas i politiska förslag för att stärka tillgången på rättsmedel till offer för människorättskränkningar.¹³⁸

¹³³ Davitti, Daria. *Business and Human Rights in the UN Special Procedures System* (2017)

¹³⁴ “States must protect against human rights abuse within their territory and/or jurisdiction by third parties, including business enterprises. This requires taking appropriate steps to prevent, investigate, punish and redress such abuse through effective policies, legislation, regulations and adjudication” UN, *Guiding Principles on Business and Human rights, Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework* (2011) https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf s. 3.

¹³⁵ Globerance. *Human Rights in Business, Removal of Barriers to Access to Justice in the European Union*. (red.). Rubio and Yiannibas (2017) s. 2 ff.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ “The consortium, coordinated by the Globerance Institute for Democratic Governance, became the recipient of a 2013 Civil Justice Action Grant from the European Commission Directorate General for Justice” Globerance. *Human Rights in Business, Removal of Barriers to Access to Justice in the European Union*. (red.). Rubio and Yiannibas. (2017) s. 3.

¹³⁸ Globerance. *Human Rights in Business, Removal of Barriers to Access to Justice in the European Union*. (red.). Rubio and Yiannibas. (2017).

2.3.5 Juridifiering av CSR

Forskning som berör juridifieringen av CSR med koppling till "soft law", diskuterar bland annat hur offentliga tillsynsmyndigheter använder FN:s vägledande principer för att påverka företag att ta ett större socialt ansvar. Vilket resulterar i att "soft law" används för att juridifiera CSR i en bredare bemärkelse.¹³⁹ En annan diskussion förs hur "soft law" ändrar förståelsen av subjekten inom internationell rätt, vilket gör det möjligt för internationell praxis att bidra till uppbyggnaden av hårdare reglering kring företagens ansvar för mänskliga rättigheter. Detta genom att "soft law", såsom FN:s vägledande principer, kan "härdas" genom dess användning i privata kontrakt och i tvistelösningar för ansvarsutkrävande och botemedel.¹⁴⁰

2.3.6 Sammanfattande slutsats

Sammanfattningsvis visar forskningsläget på att det finns stora kopplingar mellan CSR och det juridiska fältet, vilket således direkt och indirekt medför till förrättsligandet (juridifieringen) av CSR. Desto fler forskare som avhandlar i ämnet, ju intensivare blir förskjutningen mot den rättsliga diskursen, vilket innebär att CSR sammankopplas med juridiska begrepp och juridiska lösningar vilket följer rättsordningen och dess inbördes normhierarki. Forskningen visar således på olika rättsliga utvecklingstendenser mot att frågan kring företagens ansvar för mänskliga rättigheter, hanteras allt oftare utifrån den rättsliga diskursen. Detta får demonstrera uppsatsens första exempel på hur CSR med fokus på mänskliga rättigheter genomgått *förrättsligande* genom förskjutning mot den rättsliga diskursen.¹⁴¹

¹³⁹ Buhmann, Karin. *Public Regulators and CSR: The 'Social Licence to Operate' in Recent United Nations Instruments on Business and Human Rights and the Juridification of CSR* (2016).

¹⁴⁰ Jmf. Macrory, Sarah, Cismas, Ioana. *The Business and Human Rights Regime under International Law: Remedy without Law?* s. 224-260 (2018).

¹⁴¹ Jämför Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 16.

3. Förrättsligande genom "Soft law"

3.1 Inledning

Då det inte finns några folkrättsliga traktat som berör företag och mänskliga rättigheter har FN:s *vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter* utvecklats som internationella riktlinjer, så kallad "soft law". Genom utvecklingen av flertalet internationella riktlinjer har CSR fått ny kraft de senaste åren. Detta har dessutom medfört att CSR har fått en tydligare koppling till mänskliga rättigheter, genom den internationella rätten. Av de flera internationella riktlinjer som tidigare nämnt¹⁴² har FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, fått ett särskilt stort genomslag inom Europa och har bland annat integrerats i flera internationella CSR-ramverk samt strategier.¹⁴³ Genom att EU och alla medlemsstater har undertecknat och godkänt att följa FN:s vägledande principer, har även företag ett ansvar att respektera mänskliga rättigheter inom alla aspekter av sin verksamhet. Detta inkluderar ILO:s kärnkonventioner och den universella deklARATIONEN om mänskliga rättigheter. Ansvaret för företag finns oavsett om regeringar är kapabla att skydda de mänskliga rättigheterna eller inte. FN:s vägledande principer står därför för en miniminivå av vad man kan förvänta sig av att företag ska följa.¹⁴⁴

Detta kapitel avser att belysa hur FN:s vägledande principer och nyckelkoncept HRDD, blivit centrala och således normerande i den rättsliga diskursen kring ökade krav på företagsansvar kopplat till mänskliga rättigheter. Exempel visar på hur CSR kopplat till mänskliga rättigheter, genom "soft law", har förflyttats *mot den rättsliga diskursen* vars process leder till förrättsligande. Kapitlet inleds med en beskrivning av FN:s vägledande principer och det tillhörande nyckelbegreppet HRDD. Därefter följer olika exempel som visar på förskjutningar mot den rättsliga diskursen avseende implementeringen av FN: vägledande principer i en EU-rättslig och nationell kontext.

3.2 FN:s vägledande principer

FN:s råd för mänskliga rättigheter antog i juni 2011 vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter: UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPR).

¹⁴² Se avsnitt "2.3 Självreglering genom soft law", s. 28.

¹⁴³ Bl.a. OECD Guidelines for Multinational Enterprises, IFC guidelines och EU:s CSR strategy.

¹⁴⁴ Swedwatch. *Corporate responsibility*, <https://swedwatch.org/en/about-swedwatch/foretagsansvar/> (hämtad 19.10.15).

Principerna utvecklades i syfte att bli en global standard för att förebygga och hantera risken för negativa effekter på mänskliga rättigheter kopplade till affärsverksamhet.¹⁴⁵

De vägledande principerna är en produkt av sex års forskning som professor Ruggie från Harvard University har genomfört i samarbete med regeringar, företag, föreningar, civilsamhället, berörda individer och grupper, samt investerare runt om i världen. Forskningen bygger på 47 konsultationer och platsbesök i mer än 20 länder, en online-konsultation som lockade tusentals besökare från 120 länder, samt omfattande forskning och inlagor från experter från hela världen.¹⁴⁶

Principerna gäller för alla stater och för alla företag. De vägledande principerna utgörs av icke-juridiskt bindande riktlinjer som grundar sig på de mänskliga rättigheterna och innehåller följande grundpelarna;

- I. Statens skyldighet att skydda de mänskliga rättigheterna,
- II. Företags ansvar att respektera de mänskliga rättigheterna, vilket innebär att deras verksamhet inte ska bidra till kränkningar av mänskliga rättigheter och att företagen ska agera för att förhindra sådana,
- III. Möjlighet att få sin sak prövad om rättigheterna inte respekteras.¹⁴⁷

3.2.1 Human Rights Due Diligence (HRDD)

Human Rights Due Diligence (HRDD) är ett nyckelbegrepp i FN:s principer för företag och mänskliga rättigheter. HRDD innebär att företag skall ha en process för att analysera hur dess verksamhet påverkar mänskliga rättigheter och ha en plan för att minska risken för kränkningar. Åtgärderna bör fokusera på områden där de mänskliga rättigheterna är störst. Med andra ord är det inte företagets möjligheter att påverka eller dess egna intressen som bör avgöra vilka åtgärder som skall prioriteras.¹⁴⁸

¹⁴⁵ UNHR. News release. *New Guiding Principles on Business and human rights endorsed by the UN Human Rights Council*. 2011-06-16 <https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/media/documents/ruggie/ruggie-guiding-principles-endorsed-16-jun-2011.pdf> (hämtad 19.10.16).

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Regeringskansliet. *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2015) <https://www.regeringen.se/4a84f6/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf> (hämtad 19.10.15) s. 7.

¹⁴⁸ Swedwatch. *Corporate responsibility*, <https://swedwatch.org/en/about-swedwatch/foretagsansvar/> (hämtad 19.10.15).

De senaste åren syns flera internationella initiativ för att stärka kraven för obligatoriska HRDD kopplat till FN:s vägledande principer. Kommande avsnitt kommer sammanfatta några exempel om hur CSR hanteras utifrån den rättsliga diskursen som förts av internationella och europeiska institutioner och aktörer de senaste åren.

3.3 Förskjutning mot den rättsliga diskursen

Nedan följer en rad exempel och områden som visar på hur frågan kring företagens ansvar för mänskliga rättigheter hanteras utifrån den rättsliga diskursen. Vilket även belyser den internationella politiken som förs kring att EU bör ta ytterligare steg att införa krav om obligatorisk HRDD för europeiska företag.

I EU-rådets *slutsatser kring globala värdekedjor* (maj 2016)¹⁴⁹ framkommer det att rådet uppmanar EU-kommissionen att förbättra genomförandet av HRDD och att främja en dialog och samarbete mellan offentliga och privata intressenter. Detta i syfte att på lika villkor uppnå politiska åtgärder som syftar till att utveckla HRDD på företagsnivå, och på så vis ge företag möjlighet att skapa konkurrensfördelar. Rådet poängterar vikten av fortsatt stöd för att stärka de nationella lagsystemen för hållbara och inkluderande marknader.

Andra initiativ går att läsa från FN:s MR-råd (maj 2016)¹⁵⁰ som uppmanar EU-kommissionen och medlemsstaterna att öka implementeringen av HRDD genom nationell lagreglering. Även EU-rådets ”Conclusion on Business and Human Rights” (juni 2016)¹⁵¹ och motionen till det europeiska parlamentet “Report on corporate liability for serious human rights abuses in third countries” (juli 2016)¹⁵² berör vikten av ett gemensamt ansvar och nödvändigheten att införa bindande regler.

¹⁴⁹ Council of the European Union. Council conclusions: *The EU and Responsible Global Value Chains*, 2016-05-12, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8833-2016-INIT/en/pdf> (hämtad 19.10.15) s.6.

¹⁵⁰ Human Rights Council. *Improving accountability and access to remedy for victims of business-related human rights abuse*, 2016-05-10, https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/DomesticLawRemedies/A_HRC_32_19_AEV.pdf (hämtad 19.10.16) s. 13.

¹⁵¹ European Commission. *Council Conclusions on business and Human Rights*, 2016-06-21, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/publications/council-conclusions-business-and-human-rights-foreign-affairs-council_en (hämtad 19.10.16).

¹⁵² European Parliament. Report: *on corporate liability for serious human rights abuses in third countries*, 2016-07-19, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0243_EN.html?redirect#title2 (hämtad 19.10.16).

Trots flertalet uppmaningar har EU-kommissionen dröjt med att adressera juridiska standarder kopplat till företags ansvar för mänskliga rättigheter. År 2017 skrev författaren till FN:s vägledande principer och professorn, John Ruggie i ett öppet brev till Europeiska kommissionens ordförande, där han förväntar sig ett större EU-ledarskap i frågor som rör företag och mänskliga rättigheter (business and human rights). I brevet uttrycker han sin oro för att EU:s förväntade handlingsplan för genomförande av UNGP ännu inte utfärdats. ¹⁵³ *“In the past, leadership from the European Commission alongside other EU institutions has been exceedingly important, helping to drive action across Member State governments, industry associations, investor groupings and other institutions within and beyond Europe”* ¹⁵⁴

Ruggie skriver att EU-kommissionen tog ett viktigt ledarskap när de fastställde den nya definitionen av CSR som lyder ”företagens ansvar för deras påverkan på samhället” och i samband med detta uttryckte sina förväntningar om att alla europeiska företag skulle ”uppfylla företagets ansvar för att respektera de mänskliga rättigheterna, i enlighet med definitionen i FN:s vägledande principer.

Kritik riktas till ”vägledningen till företag om direktivet om icke-finansiell rapportering”, då han tycker att EU-kommissionen undergräver språket i FN:s vägledande principer. Han påvisar även ett missnöje om att vägledningen inte hänvisar till principernas rapporteringsram som är framtaget för att användas av företag. Sammanfattningsvis uppmanar Ruggie att EU-kommissionen återupptar sitt tidigare ledarskap när det gäller företag och mänskliga rättigheter och bygga grunder för ett socialt hållbart företagande. ¹⁵⁵

År 2016 inledde parlamentsledamöter i åtta EU-medlemsstater (Frankrike, Storbritannien, Italien, Estland, Litauen, Slovakien, Portugal och Nederländerna) ”the green card initiative” där de uppmanar EU-kommissionen att inleda ett lagstiftningsförfarande för att säkerställa företagets ansvar för brott mot mänskliga rättigheter och införa en obligatorisk HRDD för företag på EU-nivå. ¹⁵⁶

¹⁵³ Shift, *John Ruggie Letter to European Commission President Jean-Claude Juncker*, 2017-02-24, <https://www.shiftproject.org/resources/publications/ruggie-letter-european-commission-juncker/> (hämtad 19.10.16).

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Media Alert. prerelease, 2016-05-18, NGOs welcome support of European Parliamentarians for duty of care legislation of EU corporations towards people affected by their activities <http://corporatejustice.org/eu-duty-of-care-green-card-media-alert-18-may.pdf> (hämtad 19.10.27).

Europeiska koalitionen The European Coalition for Corporate Justice (ECCJ¹⁵⁷) förespråkar även de europeiska lagar som garanterar företagens ansvarsskyldighet och transparens när det kommer till människorättskränkningar. ECCJ arbetar efter ett ”strategiskt ramverk 2017–2020”,¹⁵⁸ där ett av målen till år 2020 är att EU har inlett en lagstiftningsprocess som integrerar HRDD i företagens förpliktelser. Ett annat mål till år 2020 är att EU-kommissionen ökat omfattningen och stärkt innehållet i direktivet om icke-finansiell rapportering, samt medlemsstaterna har infört starkare övervaknings- och verkställighetsmekanismer kopplat till kraven på hållbarhetsredovisning.¹⁵⁹

3.3.1 EU:s implementering av UNGP

EU godkände FN:s principer år 2011, och kort därefter kommunicerade EU-kommissionen ett starkt åtagande att implementera principerna inom EU. Fjorton medlemsstater har efter uppmaning av kommissionen tagit fram nationella handlingsplaner, medans EU som rättsorgan inte har lyckats.¹⁶⁰ Som en reaktion på EU:s misslyckande att genomföra FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, publicerade ”The Responsible Business Conduct Working Group” (RBC Group¹⁶¹) den 19 mars 2019 en ”*Shadow EU Action Plan*”¹⁶².

Denna ”skugghandlingsplan” är en signal till EU-kommissionen och Europeiska unionens råd om att det är dags för EU att införa systematiska och effektiva åtgärder för att genomföra FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter. I handlingsplanen skriver RBC att det nu är en brådskande tid för EU, som är direkt bundna av sina fördrag för att främja och skydda mänskliga rättigheter, genom att vidta åtgärder.¹⁶³

¹⁵⁷ ECCJ har 21 medlemsgrupper som företräder över 250 organisationer från 15 länder och är den enda europeiska koalitionen som sammanställer kampanjer och nationella plattformar för icke-statliga organisationer, fackföreningar, konsumentorganisationer och akademiker för att främja företagens ansvar.

¹⁵⁸ ECCJ. *Strategic Framework (2017-2020)* http://corporatejustice.org/eccj-strategic-framework-2017-2020_website.pdf

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ RBC. *SHADOW EU ACTION PLAN ON BUSINESS AND HUMAN RIGHTS*, 2019-03-19, [hallitsija, https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2019/03/19/shadow-eu-action-plan-on-business-and-human-rights/](https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2019/03/19/shadow-eu-action-plan-on-business-and-human-rights/) (hämtad 19.12.18).

¹⁶¹ RBC is a Working group was founded to bring further expertise to the European Parliament on topics related to responsible business and to increase discussion between various stakeholder groups and EU institutions.” <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/about-the-group/> (hämtad 19-11-12).

¹⁶²RBC-group. *Shadow EU Action Plan on the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights within the EU*. (2019) <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/wp-content/uploads/2019/03/SHADOW-EU-Action-Plan-on-Business-and-Human-Rights.pdf>

¹⁶³ Ibid s. 1.

Handlingsplanen innehåller bland annat förslag om att EU skall implementera pelare 1 i UNGP (Statens skyldighet att skydda de mänskliga rättigheterna) genom att upprätta en lag om obligatorisk "due diligence" för EU-företag och företag som är verksamma inom EU. Tidsplanen för detta arbete är enligt handlingsplanen satt till mitten av 2020, och ansvariga för arbetet är både EU-kommissionen, EU-rådet, samt EU-parlamentet.¹⁶⁴ Åtgärden som berör lagförslaget lyder;

Adoption of legislation requiring corporations to carry out human rights due diligence regarding their operations, investments, business relationships and supply chains. The legislation will specify that due diligence procedures need to take into account the specific risks and differentiated impacts of business-related activities on women, youth and other marginalized groups and communities. ¹⁶⁵

Europaparlamentets arbetsgrupp har nu föreslagit ambitiösa planer för en ny EU-reglering som kräver att företag genomför HRDD i leverantörskedjan. Det kommer nu att ligga på den nya EU-kommissionen att förverkliga den framtagna handlingsplanen under den kommande 5-åriga mandatperioden.¹⁶⁶

EU är ett handelsnav och världens största ekonomi, och har dessutom en betydande politisk makt att påverka regleringar inom den globala världshandeln. EU subventionerar även medlemsstater och europeiska företag som driver verksamheter i både utvecklingsländer och inom EU. Detta menar RBC- group är starka skäl till varför EU bör ta ansvar genom att visa ledarskap för att främja skyddet av mänskliga rättigheter mot företagsrelaterade övergrepp och kränkningar.¹⁶⁷

Enligt RBC-group sker 70% av den internationella handeln i globala leveranskedjor och de anser därför att det är nödvändigt att reglera denna handel korrekt.¹⁶⁸ Heidi Hautala, en av

¹⁶⁴ RBC-group. *Shadow EU Action Plan on the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights within the EU*. (2019) <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/wp-content/uploads/2019/03/SHADOW-EU-Action-Plan-on-Business-and-Human-Rights.pdf>. s. 6.

¹⁶⁵ Ibid. s. 6, nr: 7 a).

¹⁶⁶ EURACTIV. Fox, Benjamin. *Table human rights due diligence law, MEP's tell Commission*, 2019-03-28, <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/table-human-rights-due-diligence-law-meps-tell-commission/> (hämtad 19.12.16).

¹⁶⁷ RBC-group. *Shadow EU Action Plan on the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights within the EU*. (2019) <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/wp-content/uploads/2019/03/SHADOW-EU-Action-Plan-on-Business-and-Human-Rights.pdf>. s.1.

¹⁶⁸ RBC. *GEARING UP EU ACTION – LAUNCH OF SHADOW EU ACTION PLAN (VIDEO) 2019-04-03*,

medlemmarna av RBC-group uttrycker att det inte längre går att spåra internationell handel mellan stater och regioner, utan handeln idag sker mellan företag i mycket långa och komplexa leveranskedjor. Förhoppningen är att handlingsplanen kommer att leda till ett antagande av en ny EU-lag som innebär ett större företagsansvar för mänskliga rättigheter. Hautala tror att ”due diligence” är det bästa sättet att övervaka leveranskedjorna i dagens moderna handelsmönster.¹⁶⁹ EU-kommissionen har välkomnat handlingsplanen från RBC-group, men har hittills inte åtagit sig att lägga fram någon ny lagstiftning.¹⁷⁰

Den 20 mars 2019, offentliggjorde EU-kommissionen ett arbetsdokument som bedömde framstegen mot att möta UNGP. EU uppmuntrar företag att genomföra lämplig ”due diligence” som inkluderar skydd för mänskliga rättigheter längs leveranskedjan” i dokumentet. Ännu saknas dock en utarbetad handlingsplan från Europeiska kommissionen, i enlighet med deras åtagande gällande att implementera FN:s vägledande principer från 2011.

Förutom civilsamhällets aktivister är även företag angelägna om att regleringar kring HRDD inte bara bygger på kunskap och vägledning, utan att kraven också är kopplade till sanktioner för de som inte följer dem. Företag betonar behovet av lika villkor och en harmoniserad strategi för att undvika en överlappning av EU-lagar och nationella lagar.¹⁷¹

3.3.2 Sveriges implementering av UNGP

EU-kommissionen har uppmanat samtliga medlemsstater att utarbeta en nationell handlingsplan som beskriver hur varje nation planerar att implementera FN:s vägledande principer. Eftersom det är staters ansvar att respektera, skydda och förverkliga de mänskliga rättigheterna, är det också staters ansvar att se till att företag respektera de mänskliga rättigheterna genom lämplig lagstiftning.¹⁷² Sveriges antog sin handlingsplan år 2015 som ett svar på EU-kommissionens uppmaning.¹⁷³ Andra länder som var tidiga med att utarbeta

<https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2019/04/03/gearing-up-eu-action-launch-of-shadow-eu-action-plan/> (hämtad 19.12.15).

¹⁶⁹ EURACTIV. Fox, Benjamin. *Table human rights due diligence law, MEP's tell Commission*, 2019-03-28, <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/table-human-rights-due-diligence-law-meps-tell-commission/> (hämtad 19.12.16).

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Regeringskansliet. *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2015) <https://www.regeringen.se/4a84f6/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf>

¹⁷³ Regeringskansliet, *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter*, 2015-08-24.

nationella handlingsplaner var Storbritannien, Nederländerna, Danmark, Finland och Litauen.¹⁷⁴ Nu senast har även Norge, Schweiz, Italien, Tyskland och USA publicerat nationella handlingsplaner för företag och mänskliga rättigheter.¹⁷⁵ För att exemplifiera hur förrättsligande av CSR sker genom "soft law" i en nationell kontext kommer exempel från Sveriges implementering av FN:s vägledande principer belysas mer ingående.

Sveriges handlingsplan inleds med att Mikael Damberg, Närings- och innovationsminister 2015, citeras: *"Företagande och respekt för mänskliga rättigheter går hand i hand och bör vara en del av en aktiv politik för hållbart företagande. Hållbart företagande spelar därför en viktig roll i såväl handelspolitiken som exportfrämjandet"*.¹⁷⁶

Handlingsplanen kommunicerar regeringens förväntningar på "ett modernt företagande" och vill således uppmuntra och uppmana alla svenska företag att ha FN:s vägledande principer som utgångspunkt i sin verksamhet, samt att agera i enlighet med dessa både i Sverige och utomlands.¹⁷⁷ När det kommer till företagens arbete med mänskliga rättigheter hänvisar handlingsplanen till huvudpunkterna i FN:s vägledande principer, där HRDD är en av de processer som regeringen för fram som central i implementeringen av principerna.¹⁷⁸ Handlingsplanen innehåller även konkreta åtgärder som regeringen planerar att genomföra. En av dessa åtgärder är att genomlysa hur svensk lagstiftning står sig mot FN:s vägledande principerna och undersöka huruvida det finns några direkta luckor som behöver synliggöras.¹⁷⁹

Augusti 2017 fick Statskontoret uppdraget av regeringen att undersöka Sveriges efterlevnad av FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter. Statskontoret upphandlade konsultföretaget *Enact* för att genomföra en granskning av svensk lagstiftning (Base Line Study) som resulterade i rapporten *"Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och*

<https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2015/08/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter/> (hämtad 19.10.15).

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ ECCJ. *Switzerland, Italy, Germany and the US release Business and Human Rights National Action Plans*. 2017-01-11, <https://corporatejustice.org/news/374-switzerland-italy-germany-and-the-us-release-business-and-human-rights-national-action-plans> (hämtad:19.12.16).

¹⁷⁶ Regeringskansliet. *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2015) <https://www.regeringen.se/4a84f6/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf> (hämtad 19.10.15).

¹⁷⁷ Ibid. s. 3.

¹⁷⁸ Regeringskansliet. *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2015) <https://www.regeringen.se/4a84f6/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf> (hämtad 19.10.15). s. 14.

¹⁷⁹ Ibid. s. 28.

luckor i svensk lag”¹⁸⁰. Rapporten innehåller en kritisk granskning på flera aktuella rättsområden, och beskriver utmaningar samt brister i svensk rätt. Rapporten ger även förslag på åtgärder för att Sverige på ett bättre sätt skall kunna leva upp till FN:s principer för företag och mänskliga rättigheter. I rapporten framkommer bland annat stora hinder som kopplas till avsaknaden av juridiskt bindande krav på genomförande av HRDD.¹⁸¹

Mars 2018 överlämnade Statskontoret en omfattande rapport ”vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete”.¹⁸² Rapporten innehåller rekommendationer till både regeringen, myndigheter och statliga bolag, med bland annat åtgärder om att införa krav på företag att vidta riskanalyser i syfte att säkerhetsställa de mänskliga rättigheterna, baserat på förslagen från Enact. Statskontoret hänvisar till statens bristande möjlighet att förmå företag att ta ansvar för hur deras verksamhet påverkar mänskliga rättigheter, och att detta utgör flera praktiska hinder för att Sverige skall efterleva FN:s vägledande principer.¹⁸³ Statskontoret rekommenderar därför regeringen att överväga nytt lagkrav för företag att genomföra HRDD i högrisksituationer.¹⁸⁴ Statskontoret föreslår även att regeringen ser över de juridiska hinder som försvårar gottgörelse av företagsrelaterade övergrepp mot de mänskliga rättigheterna. Dessutom föreslås att befintliga kriterier för uppföljning samt vägledning till statligt ägda bolag eller som staten stöder, harmoniseras med FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter.¹⁸⁵

Februari 2018 publicerar regeringen en uppföljning av sin första handlingsplan från 2015, ”Uppföljning av Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter”¹⁸⁶. Av rapporten framgår det att Statskontorets genomlysning av svensk lagstiftning kommer ligga till

¹⁸⁰ Enacts. *Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och luckor i svensk lag* (2018) http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808_bilaga-3.pdf

¹⁸¹ Ibid. s. 21 ff.

¹⁸² Statskontoret. *vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete* (2018) <http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808.pdf>

¹⁸³ Ibid. s. 45.

¹⁸⁴ Ibid. s. 136.

¹⁸⁵ Statskontoret. *FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete*, 2018-03-15, <http://www.statskontoret.se/publicerat/publikationer/2018/fns-vagledande-principer-for-foretag-och-manskliga-rattigheter--utmaningar-i-statens-arbete/> (hämtad 19.10.19).

¹⁸⁶ Regeringskansliet. *Uppföljning av Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2018) <https://www.regeringen.se/494483/contentassets/32f1a8270fbc4e3da9c5fc38c16c4768/uppfoljning-av-sveriges-handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf>

grund för en fortsatt diskussion kring vad som behöver göras för att stärka arbetet kring företagande och mänskliga rättigheter.¹⁸⁷

3.4 Sammanfattning

FN:s vägledande principer i egenskap av "soft law" har fått ett stort genomslag i den rättsliga diskursen kring ökade krav på företagens ansvar för mänskliga rättigheter inom EU.

Dokument och skrivelser från bland andra EU-rådet och RBS-Group samt externa aktörer så som FN och ECCJ, visar på erkännande och en angelägenhet om att stärka området kring "Företag och mänskliga rättigheter". Diskussionen har en direkt koppling till EU:s ansvar att implementera FN:s vägledande principer,¹⁸⁸ där införande av obligatorisk HRDD inom ramen för EU-rätten är i fokus. Det råder således konsensus från flera internationella aktörer, institutioner och nationer om behovet av en skärpt reglering kring företag och mänskliga rättigheter inom ramen för EU-rätten. Processverktyget HRDD anses av flertalet aktörer vara det mest aktuella verktyget för att minska risken för människorättskränkningar i globala leverantörsled. Sammanfattningsvis visar materialet flera exempel på att frågan om företagens ansvar för mänskliga rättigheter hanteras i den rättsliga diskursen, där stort fokus ligger på EU:s ledarskap i frågan om skärpt reglering av europeiska företag.

Liknande rättsliga förskjutningar har identifierats i den nationella kontexten med Sverige som exempel. När Sverige som ett led att genomföra sin handlingsplan från 2015 och möta FN:s vägledande principer låtit genomlysas svensk rätt, har resulterat i flera nya åtgärdsförslag för att stärka skyddet för mänskliga rättigheter. Trots att inga lagändringar eller nya lagar är beslutade i Sverige, påvisar förslagen att frågan kring företagens ansvar för mänskliga rättigheter, intensifierats mot den rättsliga diskursen.

¹⁸⁷ Regeringskansliet. *Uppföljning av Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2018) <https://www.regeringen.se/494483/contentassets/32f1a8270fbc4e3da9c5fc38c16c4768/uppfoljning-av-sveriges-handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf> s. 7.

¹⁸⁸ Sedan 2011 då principerna myntades finns det ett globalt åtagande om att främja respekten för mänskliga rättigheter inom affärlivet.

4. Förrättsligande genom ”hard law”

4.1 Inledning

Flera internationella organisationer, europeiska intuitioner och FN-organ har erkänt behovet av bindande lagregleringar för att främja genomförandet av HRDD samt förbättra möjligheten att ställa företag till svars för företagsrelaterade människorättskränkningar.¹⁸⁹ De senaste åren har ”hard law”, både inom EU-rätten och nya nationella lagar inom Europa, utvecklats för att stärka kraven på bland annat rapportering och riskhantering kopplat till mänskliga rättigheter.

Detta kapitel avser att redogöra för hur två aktuella EU-regleringar medfört nya krav för företag inom EU. Dels genom EU-direktivet om icke-finansiell rapportering (Non-Financial Reporting Directive)¹⁹⁰ som innebar nya krav på hållbarhetsrapportering år 2016, vars specifika krav har implementerats i Årsredovisningslagen 1995:1554 (ÅRL). Den andra regleringen är EU:s konfliktmineralförordningen (EU Conflict Minerals Regulation)¹⁹¹. Förordningen avser att reglera importen av så kallad konfliktmaterialer genom ökade krav på rapportering och riskanalyser (HRDD), vilket kommer medföra ny nationell lagstiftning i Sverige år 2021.

Flera europeiska länder har kommit längre än EU när det kommer till att reglera ett mer långtgående branschöverskridande företagsansvar kopplat till mänskliga rättigheter. Idag pågår flera nya lagstiftningsprocesser kring införande av obligatorisk HRDD i olika europeiska länder.¹⁹² De lagar som hitintills är på plats, vars innehåll nu kommer beskrivas i korthet, är; Storbritanniens *Modern Slavery Act*, Frankrikes *Duty of vigilance* och Nederländernas *Child labour due diligence bill*. Gemensamt för lagarna är att de alla ställer krav på transparens, rapportering och i vissa fall åtgärder för att förhindra kränkningar mot mänskliga rättigheter i verksamhetens leverantörsled.

¹⁸⁹ ECCJ. *Evidence for mandatory HRDD legislation* (2018) http://corporatejustice.org/policy-evidence-mhrdd-november-2018-final_1.pdf s. 1.

¹⁹⁰ Direktiv 2014/95/EG.

¹⁹¹ Regulation (EU) 2017/821.

¹⁹² ECCJ. Legal Brief, *EU Model Legislation on Corporate Responsibility to Respect Human Rights and the Environment* (2020) <https://corporatejustice.org/2020-legal-brief.pdf> s. 4.

4.2 EU-reglering

4.2.1 Non-Finacial Reporting Directive

År 2016 tillkom det nya lagkravet på hållbarhetsrapportering i 6 kap. ÅRL.¹⁹³ Rapporteringskraven bygger på EU-direktiv *Non-Finacial Reporting Directive*¹⁹⁴ och syftar till att göra icke-finansiell information om hur företag arbetar med hållbarhetsfrågor mer öppen och jämförbar för investerare, kunder samt andra intressenter.¹⁹⁵

Reglerna i ÅRL berör företag som under de två senaste fastsällda räkenskapsåren uppfyller minst två av följande kriterier; 350 MSEK i omsättning, 175 MSEK i totala tillgångar eller 250 anställda. Det är företagets revisor som har ansvaret att kontrollera att en hållbarhetsrapport har upprättats.¹⁹⁶ Hållbarhetsrapporten skall innehålla hållbarhetsupplysningar om; ”*det som behövs för förståelsen av företagets utveckling, ställning och resultat och konsekvenserna av verksamheten*”.¹⁹⁷ Hållbarhetsupplysningar skall göras på följande områden; miljö, sociala förhållanden, personal, respekt för mänskliga rättigheter och motverkande av korruption. Upplysningarna skall beskriva de olika områdenas koppling till företagets affärsmodell, den policy och styrning som används, samt resultat och uppföljning. Dessutom skall väsentliga risker redovisas samt information om hur dessa kan minimeras. Rapporten skall även innehålla redovisning av nyckeltal inom varje område.¹⁹⁸

I propositionen till reglerna kring hållbarhetsredovisning¹⁹⁹ nämns några exempel på internationella rapporteringsverktyg och riktlinjer som kan användas som stöd för företags hållbarhetsrapportering. Här nämns bland annat Global Reporting Initiative (GRI), som är en icke-vinstdrivande och oberoende organisation som har till syfte att främja hållbarhetsrapportering bland företag och organisationer, oberoende av bransch eller storlek.²⁰⁰

¹⁹³ Årsredovisningslag (1995:1554).

¹⁹⁴ Direktiv 2014/95/EG.

¹⁹⁵ Prop. 2015/16:193

¹⁹⁶ ÅRL, 6 kap 10 §.

¹⁹⁷ ÅRL 6 kap 12 §.

¹⁹⁸ ÅRL, 6 kap 10 §.

¹⁹⁹ Prop. 2015/16:193.

²⁰⁰ Prop. 2015/16:193, s. 38.

Utöver GRI, nämns även andra ramverk som stöd vid hållbarhetsrapportering, bland andra FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, FN:s Global Compact initiativ, OECD:s riktlinjer för multinationella företag och ISO 26000 med flera.²⁰¹

Sedan 2007 är statligt ägda bolag ålagda att hållbarhetsrapportera i enlighet med GRI:s rapporteringsramverk, där det även finns krav på kvalitetssäkring och bestyrkande av den årliga rapporten.²⁰² Kraven framgår av *Statens ägarpolicy och riktlinjer för bolag med statligt ägande*.²⁰³ Motsvarande krav finns idag inte på privatägda bolag som berörs av hållbarhetskravet i ÅRL.

Granskning av hållbarhetsrapporter

Företaget PWC²⁰⁴ konstaterar för andra året i rad, stora brister i företagens hållbarhetsrapporter. I rapporten från 2019 har 100 hållbarhetsrapporter analyserats utifrån kriterier som grundar sig i kraven för hållbarhetsrapporteringen i ÅRL. Urvalet i rapporten bestod av mellanstora företag och rapporten innehåller även en fördjupning av de områden som hade störst brister föregående år, vilket var risker och riskhantering samt mänskliga rättigheter och antikorrupcion.²⁰⁵

Sammanfattningsvis visar rapporten, likt föregående år, att mänskliga rättigheter beskrivs sämst av alla områden. Några exempel på rapportering inom *området för mänskliga rättigheter* ser ut enligt följande; 79 % har en policy, 56 % beskriver sin styrning, 46 % beskriver risker och riskhantering, 38 % beskriver uppföljning och 36 % redovisar nyckeltal. Resultatet visar att många företag har en policy på området, men att flera företag verkar ha svårt att veta hur den skall följas. En slutsats som dras av PWC, är att företag har bristande kunskap att arbeta med mänskliga rättigheter och antikorrupcion, både inom verksamheten och i leverantörskedjan.²⁰⁶

Vidare fann PWC tydliga brister i nyckeltal inom mänskliga rättigheter och antikorrupcion, varför de i år undersökte detta område extra ingående. Av de 36 % som redovisar nyckeltal

²⁰¹ Prop. 2015/16:193, s. 38 f.

²⁰² Prop. 2015/16:193, s. 36 ff.

²⁰³ Regeringskansliet, *Statens ägarpolicy och riktlinjer för bolag med statligt ägande 2017*

<https://www.regeringen.se/4b04f6/contentassets/c37d4070b3494cbb87453993ad7b2a04/statens-agarpolicy-och-riktlinjer-for-bolag-med-statligt-agande-2017.pdf>, s. 9.

²⁰⁴ PWC Sverige är specialiserade på revision, skatte- och affärsrådgivning.

²⁰⁵ PWC. *En lägesrapport 2019: Oroväckande brister i rapporteringen av företagens hållbarhetsarbete (2019)* <https://www.pwc.se/sv/pdf-reports/hallbar-affarsutveckling/orovackande-brister-i-rapporteringen-av-foretagens-hallbarhetsarbete.pdf>, s. 1.

²⁰⁶ Ibid. s. 3.

inom mänskliga rättigheter, var det bara två tredjedelar som kopplats till företagets risker och förebyggande arbete. Den sista tredjedelen av nyckeltalen som företagen redovisade hade ingen koppling till vad som tidigare presenterats i hållbarhetsrapporter. Rapporteringen inom området för antikorrupktion visar liknande resultat.²⁰⁷

Om ett företag exempelvis inte har en policy inom ett visst område skall en förklaring till detta anges i hållbarhetsrapporten. Om ingen upplysning ges på ett visst område och inte heller någon förklaring till detta ges, uppfylls inte lagkravet i ÅRL. Granskningen visar att det är många företag som utelämnar information om just risker som är kopplat till företagets verksamhet. Studien visar också att endast ett fåtal företag ger en förklaring till detta, i enlighet med lagkravet. I år presenterar dock fler företag en riskbeskrivning jämfört med föregående år, men trots detta återstår samma generella brister kring just risker. 50% kopplar hållbarhetsrisker till affärsmodellen, 36 % kopplar risker inom mänskliga rättigheter till styrning och 20-35 % använder en riskbedömningsprocess.

Sammanfattningsvis visar granskningen på oroväckande brister i företagens hållbarhetsrapportering. Idag finns ingen oberoende granskningsfunktion av rapporteringskraven i ÅRL, vilket det finns i andra europeiska länder. Enligt PWC sker i dagsläget mycket inom hållbarhetsrapportering samt även att trycket från intressenter ökar. PWC poängterar att även granskning av hållbarhetsrapporteringen är ett viktigt utvecklingsområde till dagens lagkrav i ÅRL.²⁰⁸

4.2.2 EU Conflict Minerals Regulation

EU har under flera år förhandlat fram en förordning som ska reglera importen av de fyra så kallade konfliktmineralerna; tenn, volfram, tantal och guld.²⁰⁹ Den 3 april 2017 antog EU-rådet den nu kallade ”EU:s konfliktmineralförordning”.²¹⁰ Den antagna förordningen syftar till att stoppa finansieringen av beväpnade grupper och kränkningar av de mänskliga rättigheterna

²⁰⁷ PWC. *En lägesrapport 2019: Oroväckande brister i rapporteringen av företagets hållbarhetsarbete* (2019) <https://www.pwc.se/sv/pdf-reports/hallbar-affarsutveckling/orovackande-brister-i-rapporteringen-av-foretagens-hallbarhetsarbete.pdf>, s. 3.

²⁰⁸ Ibid. s. 6.

²⁰⁹ European Parliament. Pressmeddelande, *Supply chain due diligence by importers of minerals and metals originating in conflict-affected and high-risk area 2014-2019*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0090_EN.pdf?redirect (hämtad 19.12.13).

²¹⁰ Europeiska unionens råd. pressmeddelande, *Konfliktmineraler: rådet antar nya regler för att begränsa väpnade gruppers finansiering*, 2017-04-03, <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2017/04/03/conflict-minerals/> (hämtad 19.11.11).

genom handel med mineraler från konfliktområden.²¹¹ Förordningen förväntas träda i kraft och bli bindande 1 januari 2021, men importörerna uppmanas att tillämpa regleringen så snart det är möjligt.²¹²

Förordningen skall främja ansvarsfulla inköp av konfliktmineral hos importörer, för att strypa finansieringen till väpnade grupper genom handel med mineraler från konfliktområden. I konfliktdrabbade området utvinns mineralerna ofta genom tvångs- och barnarbete med stora säkerhetsbristen, vilket medför kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Konfliktmineralerna används idag i tillverkningen av exempelvis bilar, mobiltelefoner, datorer, glödlampor och smycken. Förordningen ska säkerställa spårningen av produkter där mineralerna idag används.²¹³ De nya reglerna kommer därför tvinga alla stora EU-importörer av konfliktmineraler att kontrollera sina leveranskedjor och genomföra risk- och konsekvensanalyser (due diligence). Detta för att möjliggöra ett ansvarsfullt anskaffande i produktionsprocessen, som bland annat berör utvinning och raffinering av dessa mineraler. EU-tillverkare kommer även att behöva redogöra för hur de planerar att säkerhetsställa att deras leverantörer inte bryter mot det nya regelverket. Detta för att minimera risken att europeiska företag bidrar till att finansiera väpnade konflikter och således människorättskränkningar. Importörer av små volymer kommer dock att undantas.²¹⁴

Behöriga myndigheter kommer få ansvaret att genomföra kontroller så att företagen som importerar mineraler och metaller till EU uppfyller sina skyldigheter enligt de nya reglerna. Regeringen har utsett Sveriges Geologiska undersökning (SGU) som ansvarig myndighet för det svenska genomförandet av EU:s konfliktmineralförordning.²¹⁵

²¹¹ European Parliament. Press Releases, *Conflict minerals: MEPs secure mandatory due diligence for importers*, 2016-11-22 <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20161122IPR52536/conflict-minerals-meps-secure-mandatory-due-diligence-for-importers> (hämtad 19.12.02).

²¹² Europeiska unionens råd, pressmeddelande, *Konfliktmineraler: rådet antar nya regler för att begränsa väpnade gruppers finansiering*, 2017-04-03, <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2017/04/03/conflict-minerals/> (hämtad 11.11.19).

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ SGU. *SGU utsedd som behörig myndighet för konfliktmineral*, 2018.01.03, <https://www.sgu.se/om-sgu/nyheter/2018/januari/sgu-utredet-svenskt-regelverk-mot-konfliktmineral/> (hämtad 19.12.12).

Kritik

Swedwatch har följt EU:s förhandlingar kring den nya regleringen och anser att den nya lagen är viktig, men tyvärr otillräcklig. Swedwatch har pekat på brister i delar av den nya lagen som grundar sig deras rapport ”Far from Reality”²¹⁶, som innehåller en granskning om hur existerande lagstiftning har fungerat i praktiken i exempelvis det krigshärjade landet Kongo.²¹⁷

Huvudkritiken gäller lagens begränsningar, då regleringen endast berör importörer av råmaterial (av konfliktmineraler) och inte importörer av ”mineralrika produkter” så som exempelvis mobiltelefoner. Enligt Swedwatch, innebär denna begränsning att endast en bråkdel av mineralerna som omsätts i EU berörs av lagen, vilket uppskattningsvis omfattar 0.05% av alla de företag som deltar i handel med de aktuella mineralerna inom EU.²¹⁸

En annan svaghet som har identifierats handlar om att EU är den aktör som ska peka ut de länder som anses vara högriskländer, och som aktualiserar kraven på ”spårbarhet” i lagen. Detta riskerar att innebära att systemet bli allt för icke flexibelt. Swedwatch förespråkar istället att länder bör kräva kontinuerliga riskanalyser från företagen likt OECD:s riktlinjer. Slutsatsen av rapporten är således att EU-förhandlingarna inte nått ett tillräckligt effektivt resultat, utan borde ha grundat sig på OECD:s ramverk²¹⁹ som omfattar hela värdekedjan.²²⁰ Trots kritiken uttrycker Swedwatch att det är viktigt att EU ställer krav på företag som importerar konfliktmineraler, men eftersom kraven på att utföra riskanalyser ligger på en miniminivå, rekommenderar Swedwatch att de länder som berörs av den nya regleringen, bör implementera hårdare krav som inkluderar ansvar genom riskanalyser för hela värdekedjan.²²¹

²¹⁶ Swedwatch. *FAR FROM REALITY How the EU falls short in preventing the illicit trade of conflict minerals* (2016) https://swedwatch.org/wp-content/uploads/2016/06/80_Kongo_mineraler_rev.pdf

²¹⁷ Swedwatch. *EU:S KOMPROMISS: LÅNGT FRÅN VERKLIGHETEN*, 2016-06-20 <https://swedwatch.org/publikation/rapport/eus-kompromiss-langt-fran-verkligheten/> (hämtad 19.12.13)

²¹⁸ Swedwatch. *EU-beslut om konfliktmineraler långt ifrån tillräckligt*. 2017-03-22. <https://swedwatch.org/publikation/artikel/eu-beslut-om-konfliktmineraler-langt-ifran-tillrackligt/> (hämtad 19.12.14).

²¹⁹ ”OECD antog ett särskilt ramverk kring riskhantering och spårbarhet av konfliktmineraler 2011. Detta ramverk skiljer mellan två typer av företag: uppströms (smältverk och raffinaderier) och nedströms i värdekedjan (t.ex. elektronikföretag, biltillverkare och återförsäljare av produkterna). Vilken typ av företag man är, storlek på företaget och var i kedjan man befinner sig, avgör vilka åtgärder för ökad spårbarhet och riskhantering som krävs.” Swedwatch, *EU-beslut om konfliktmineraler långt ifrån tillräckligt*, 2017-03-22. <https://swedwatch.org/publikation/artikel/eu-beslut-om-konfliktmineraler-langt-ifran-tillrackligt/> (hämtad 19.12.14).

²²⁰ Swedwatch. *EU:S KOMPROMISS: LÅNGT FRÅN VERKLIGHETEN*, 2016-06-20 <https://swedwatch.org/publikation/rapport/eus-kompromiss-langt-fran-verkligheten/> (hämtad 19.12.13).

²²¹ Swedwatch. *EU-beslut om konfliktmineraler långt ifrån tillräckligt*, 2017-03-22 <https://swedwatch.org/publikation/artikel/eu-beslut-om-konfliktmineraler-langt-ifran-tillrackligt/> (hämtad 19.12.14).

4.3 Nya nationella lagar

4.3.1 Modern Slavery Act

När Storbritanniens antog lagen *Modern Slavery Act (2015)*²²² var det den första lagen i sitt slag inom Europa ²²³ som kräver att företag rapporterar kring risker om arbetsförhållanden i sina leverantörskedjor. Storbritannien var således det första landet inom Europa att anta en lag för att motverka modernt slaveri. Modernt slaveri har beskrivits som en av vår tids största utmaningar när det kommer till skyddet för mänskliga rättigheter. *Transparency in Supply Chain in Modern Slavery Act* ägnar att få företag, inom samtliga branscher, att vidta åtgärder för att identifiera och undvika att människohandel och slaveri existerar i leverantörskedjor. Lagen vill uppmana företag att hela tiden sträva efter att kontinuerligt förbättra sitt arbete mot att utrota modernt slaveri.²²⁴

Lagen består av 7 delar, varav del 6 Transparency in Supply Chain innebär ett krav på att alla stora företag (som omsätter över 36 miljoner pund) med bas i Storbritannien, eller företag som gör affärer med landet, att årligen rapportera om hur de arbetar mot människohandel och slaveri i hela sitt affärs- och leverantörsled.

De juridiska kraven på uttalande om leverantörskedjor

Transparency in supply chains etc. innebär ett lagkrav på att företag skall göra ett årligt uttalande om slaveri och människohandel i samband med sin årsredovisning. Det finns dock inga krav på vad uttalandet skall innehålla, men lagen föreskriver 6 punkter på vad utlandet *kan* innehålla. Punkterna är som följer:

1. organisationens struktur, dess verksamhet och dess leveranskedjor,
2. policy för slaveri och människohandel,
3. due diligence-processer i relation till slaveri och människohandel i företagets affärs- och leveranskedjor,

²²² För vidare läsning se t.ex: Steve New, Modern slavery and the supply chain: the limits of corporate social responsibility? *Supply Chain Management* 20(6), s. 697-707 (2015); LeBaron, Genevieve. Rühmkorf, Andreas. *The domestic politics of corporate accountability legislation: struggles over the 2015 UK Modern Slavery Act*, *Socio-Economic Review*, Volume 17, Issue 3, Pages 709–743 (2019).

²²³ Jmf. den liknande lagen California, USA ”Transparency in Supply Chains Act” 2010.

²²⁴ Home office. *Transparency in Supply Chains etc. A practical guide* (2015)

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/649906/Transparency_in_Supply_Chains_A_Practical_Guide_2017.pdf

4. de delar av verksamheten och leveranskedjor där det finns risk för slaveri och människohandel, och de åtgärder som företaget har vidtagit för att bedöma och hantera denna risk,
5. effektivitet när det gäller att se till att slaveri och människohandel inte äger rum i sina affärs- eller leveranskedjor, mätt mot sådana resultatindikatorer som den anser lämpliga.
6. utbildning om slaveri och människohandel som är tillgänglig för dess personal.

225

Juridiska konsekvenser om företag underlåter att följa lagen

Om ett företag misslyckas med att framkomma med ett uttalande under ett visst budgetår kan ett beslut om föreläggande ske av domstolen som kräver att företaget följer beslutet. Om företaget inte följer beslutet kan domstolen utkräva företaget med ett obegränsat bötesbelopp. I praktiken innebär underlåtenheten att följa bestämmelsen att ett företag inte har lagt fram något uttalande i enlighet med instruktionerna. Ett uttalande kan även innebära att ett företag inte har vidtagit några åtgärder. Det finns inga krav på hur bra uttalandena är skrivna eller presenterade, förutsatt att det anger de åtgärder som vidtagits eller att inga åtgärder har vidtagits.²²⁶

Det finns däremot en uttalad förhoppning om att företagen utvecklar sin uttalanden år efter år, eftersom effekten av att företag underlåter att följa bestämmelsen eller inte har vidtagit några åtgärder kan leda till ett skadat anseende. Det blir sedan upp till konsumenter, investerare och icke-statliga organisationer att sätta press på företag som inte har vidtagit tillräckliga åtgärder.²²⁷

Prövning av lagen i domstol

Transparency in supply chains etc inom *Modern Slavery Act* har ännu inte blivit föremål för någon domstolsprövning. Däremot anser jurister att företagens ”uttalanden” om modernt slaveri sannolikt kommer att prövas i domstolarna framöver.²²⁸

²²⁵ The Modern Slavery Act, part 6 (54), p. 5.

²²⁶ Home office. *Transparency in Supply Chains etc. A practical guide* (2015) s. 6.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Ethical Corporation. Steiner-Dicks, Katherine, 2019-08-06

‘We know most global companies have modern slavery in their supply chains’ <http://ethicalcorp.com/we-know-most-global-companies-have-modern-slavery-their-supply-chains#.XUxEml4Jm-o.twitter> (hämtad 19.12.17).

Modern Slavery Act har däremot blivit föremål för prövning i andra delar, och nu senast efter en ansökan i februari 2019, där Högsta domstolen beslutade till förmån för en grupp litauiska män som arbetade för ett brittiskt företag under fruktansvärda förhållanden. Männerna arbetade med att fånga kycklingar på gårdar över hela landet för bland annat företaget Noble Foods, som är en ledande äggproducent och ägare av varumärket *Happy Egg*.²²⁹

Domstolen fann att arbetarna utsattes för en ansträngande och en exploaterande arbetssituation, där de var tvungna att arbeta i skift utan paus, sova i baksätet på en minibuss och tvingas arbeta många fler timmar än de sedan fick betalt för. Under rättegången fann även domstolen att lönen hölls inne som en form av straff och att en litauisk verkställare användes för att hålla arbetarna under kontroll. Arbetare som klagade kunde kastas ut på gatan. Under rättegången berättar arbetarna att de smugglats till Storbritannien efter att ha betalat en mellanhand, som utlovat ett anständigt arbete. Arbetarna vittnar om skrämmande levnads- och arbetsvillkor som de sedan utsatts för under tiden i Storbritannien. ²³⁰

Vidare fann domstolen företaget ansvarig för allvarliga kontraktsmässiga och lagstadgade överträdelser, inklusive underlåtenhet att betala den tillämpliga minimilönen, att ta ut olagliga "anställningsavgifter", godtyckligt innehållande av lön, och underlåtenhet att betala semesterlön. Domstolen utdömde även att företrädarna för företaget vara personligt ansvariga för de allvarliga avtalsenliga och lagstadgade överträdelserna gentemot arbetarna. Domstolen uttalade att de hade fått företaget att agera i strid med sina skyldigheter och att de var medvetna om vad de gjorde. Domen får således en vidare betydelse för företagsledare eftersom domen visar på att det går att bli personligt skadeståndsskyldig om man medverkar till att ett företag agerar i strid med gällande reglering, särskilt om överträdelserna på ett allvarligt sätt skadar företaget ekonomiskt eller deras anseende.

²³¹Advokat Mary Westmacott, Leigh Day, som företrädde de litauiska männen under rättegången, uttalade följande efter den fällande domen:

²²⁹ Leigh Day. *High Court rules chicken catcher bosses exploited workers in modern slavery case*, 2019-04-08, <https://www.leighday.co.uk/News/2019/April-2019/High-Court-rules-chicken-catcher-bosses-exploited> (hämtad 19.11.09).

²³⁰ Ibid.

²³¹ Ibid.

This judgment is a salutary warning to company officers that they may be made personally liable for exploitation of their workers. I'm delighted that the individuals responsible for my clients' appalling exploitation have finally been held to account in court. This case highlights how victims of modern slavery are hidden in plain sight in the UK. Everyone can help prevent this abuse by being vigilant and reporting it.²³²

Förutom framstegen med att Modernt Slavery Act nu prövats i domstol, vilket lett till ett tydliggörande av lagens räckvidd och således möjliga konsekvenser för företag och företagsledning, har även kritik riktats mot lagen.

Kritik av Modern Slavery Act 2015

Storbritannien bröt ny mark när de införde Modern Slavery Act, men fyra år senare riktas kritik från Business & Human Rights Resource Center (BHRRC) som övervakat kvalitén av årsredovisningar sedan starten. BHRRC anser att lagen har misslyckats med att uppnå den förändring som många hade hoppats på vid lagens införande. Idag har de flesta globala företagen fortfarande slavarbetare i sina leverantörsled. BHRRC:s senaste granskning av uttalanden från 100 företags årsredovisning från 2018, fortsätter majoriteten av uttalandena att vara generella och vagt utformade, som därmed utesluter avgörande detaljer om hur företag arbetar för att förhindra att tvångsarbete förekommer i deras leverantörskedjor.²³³

Nyligen publicerades en oberoende rapport av Modern Slavery Act. I denna rapport²³⁴ presenteras bland annat rekommendationer om att de sex rapporteringspunkterna i avsnitt 54 i Modern Slavery Act, bör göras obligatoriska. Detta skulle innebära att företag inte längre i sina uttalanden kan rapportera att de har tagit ”inga steg” för att minska sina risker för modernt slaveri. Rapporten rekommenderar inga ändringar som skulle innebära att företag måste genomföra obligatorisk HRDD.²³⁵

²³² Leigh Day. *High Court rules chicken catcher bosses exploited workers in modern slavery case*, 2019-04-08, <https://www.leighday.co.uk/News/2019/April-2019/High-Court-rules-chicken-catcher-bosses-exploited> (hämtad 19.11.09).

²³³ Ethical Corporation. Steiner-Dicks, Katherine 2019-08-06

'We know most global companies have modern slavery in their supply chains' <http://ethicalcorp.com/we-know-most-global-companies-have-modern-slavery-their-supply-chains#.XUxEml4Jm-o.twitter> (hämtad: 19.12.17).

²³⁴ GOV.UK. *The final report and recommendations of the independent review of the Modern Slavery Act 2015*, 2019-05-22, <https://www.gov.uk/government/publications/independent-review-of-the-modern-slavery-act-final-report> (hämtad 19.11.09).

²³⁵ Ethical Corporation. Steiner-Dicks, Katherine, 2019-08-06

'We know most global companies have modern slavery in their supply chains' <http://ethicalcorp.com/we-know-most-global-companies-have-modern-slavery-their-supply-chains#.XUxEml4Jm-o.twitter> (hämtad 19.12.17).

Denna rekommendation har däremot framförts från flera andra intressenter, bland annat gjorde Amnesty International, Actonaid och BHRRC tillsammans med flertalet organisationer en skrivelse april 2019. Där poängterar de att obligatorisk HRDD nu är en växande trend i Europa och att det är viktigt att Storbritannien inte hamnar efter och blir en fristad för ansvarslösa företag.²³⁶

Colleen Theron, VD för den brittiska konsultbyrån för företag och mänskliga rättigheter Ardea International, är också för obligatorisk HRDD och även införandet av påföljder för att verkställa bristande efterlevnad. Hon menar att Modern Slavery Act har medfört ett högre medvetande hos företag gällande riskerna för modernt slaveri, men att bristen på verkställande av straff, lett till låga nivåer av regelefterlevnad.²³⁷

4.3.2 Duty of vigilance

Lagen *Devoir de Vigilance*²³⁸ antogs av det franska parlamentet i februari 2017 efter en process på över fyra år²³⁹. *Duty of vigilance* beskrivs som en banbrytande nationell lag då den är den första i sitt slag som innebär skyldigheter för företag att genomföra obligatoriska ”vaktsamhetsplaner” (Vigilance plans).²⁴⁰ Kravet på en vaktsamhetsplan innebär att företag upprättar, publicerar och effektivt genomför anpassade åtgärder för att identifiera risker och förebygga allvarliga övergrepp mot mänskliga rättigheter, grundläggande friheter, individers hälsa och säkerhet samt miljön, till följd av verksamheten i företaget, dess dotterbolag, leverantörer och underleverantörer. Lagen täcker alla affärssektorer.²⁴¹ Vaktsamhetsplanen och rapporten kring implementering publiceras och inkluderas i företagets årsredovisning.²⁴²

²³⁶Amnesty International, Actonaid, BHRRC mfl. 2019-04-10, https://corporate-responsibility.org/wp-content/uploads/2019/04/190417_UK-mHRDD-campaign-statement_FINAL-with-logos.pdf

²³⁷ Ethical Corporation. Steiner-Dicks, Katherine 2019-08-06

‘We know most global companies have modern slavery in their supply chains’ <http://ethicalcorp.com/we-know-most-global-companies-have-modern-slavery-their-supply-chains#.XUxEml4Jm-o.twitter> (hämtad 19.12.17).

²³⁸ Hädanefter benämns som ”Duty of vigilance”.

²³⁹ Diakonia. *Franskt lagförslag tvingar företag att ta större ansvar*, 2017-03-20,

<https://www.diakonia.se/om-oss/Nyheter-och-mediaservice/Nyheter-fran-Diakonia/franskt-lagforslag-for-foretag/> (hämtad 19.09.25).

²⁴⁰ Duty of vigilance radar, <https://vigilance-plan.org/the-law/> (hämtad: 19.12.12).

²⁴¹ Ibid.

²⁴² ECCJ. *French Corporate Duty of Vigilance Law, FREQUENTLY ASKED QUESTIONS (2018)* <https://vigilance-plan.org/wp-content/uploads/2019/06/2018-FAQ-in-English.pdf>

Företag som berörs av lagen skall uppfylla två kriterier; varav den första är deras företagsform och den andra avser antalet anställda, som antingen överskrider 5 000 anställda inklusive företagets direkta och indirekta dotterbolag, eller 10 000 anställda världen över.²⁴³

De juridiska kraven kring "Due diligence"

Enligt artikel 1 (art. L. 225-102-4 in the French Commercial Code²⁴⁴) måste vaksamhetsplanen innehålla följande delar;

1. En kartläggning som identifierar, analyserar och rankar risker;
2. Förfaranden för att regelbundet bedöma, i enlighet med riskkartläggningen, situationen för dotterbolag, underleverantörer eller leverantörer som företaget har ett etablerat affärsförhållande med;
3. Lämplig anpassning av statliga utmaningar för allvarliga kränkningar;
4. En varningsmekanism som samlar in potentiella eller faktiska risker, utvecklad i samarbete med de fackliga organisationernas företrädare för det berörda företaget;
5. Ett övervakningssystem för att följa upp de genomförda åtgärderna och utvärdera deras effektivitet.²⁴⁵

Innehållet i lagen anges att upprättandet och genomförandet av vaksamhetsplanen skall överensstämma med konceptet för HRDD i enlighet med FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter. Omfattningen av due diligence bestäms i UNGP:s och baserat på: *"whether [the activity] causes or contributes to an adverse impact, or its operations, products or services are directly linked to adverse impact through a business relationship"*, och av svårighetsgraden eller tydligheten av de faktiska och potentiella effekterna.²⁴⁶

Juridiska konsekvenser vid underlåtenhet att följa lagen

Artikel 1. (Art. L. 225-102-4, in the French Commercial Code²⁴⁷) föreskriver att om ett företag inte lyckas upprätta, genomföra eller publicera en vaksamhetsplan enligt lagens omfattning,

²⁴³ ECCJ. *French Corporate Duty of Vigilance Law, FREQUENTLY ASKED QUESTIONS (2018)* <https://vigilance-plan.org/wp-content/uploads/2019/06/2018-FAQ-in-English.pdf> s. 2.

²⁴⁴ Sherpa. *Vigilance Plans Reference Guidance (2019)* <https://vigilance-plan.org/wp-content/uploads/2019/06/2019-VPRG-English.pdf#page=80> (hämtad 19.12.12).

²⁴⁵ ECCJ. *French Corporate Duty of Vigilance Law, FREQUENTLY ASKED QUESTIONS (2018)* s. 3

²⁴⁶ Ibid. s. 2.

²⁴⁷ Sherpa. *Vigilance Plans Reference Guidance (2019)*.

kan alla berörda parter lämna in ett klagomål med relevant jurisdiktion. Efter att företaget mottagit ett formellt meddelande om att följa lagen, får företaget tre månader för att uppfylla sina skyldigheter. Om företaget fortfarande misslyckas med att uppfylla skyldigheterna efter den angivna tremånadersperioden, kan en domare ålägga företaget att offentliggöra en vaksamhetsplan. Domaren avgör också om en vaksamhetsplan är fullständig och på lämpligt sätt uppfyller de skyldigheter som beskrivs i lagen.²⁴⁸

Artikel 2. (Art. L. 225-102-5, The French Commercial Code²⁴⁹) som även hänvisar till den franska civillagen, föreskriver att vid överträdelse av skyldigheterna i artikel 1 (dvs. artikel L. 225-102-4). Om en skada inträffar kan företaget hållas ansvarig och kommer då att behöva kompensera för den skada som hade kunnat undvikas om företaget hade genomfört och publicerat en korrekt och fullständig vaksamhetsplan.²⁵⁰ Bevisbördan faller däremot på den sökande, vilket innebär att offren måste bevisa att företaget brutit mot sina åtaganden och visa på ett orsakssamband mellan ”felet” och skadan de har lidit. Felet måste vara ett resultat av överträdelse mot skyldigheterna i artikel 1. Om ett företag genomför en vaksamhetsplan och respekterar planens bindande innehåll och kvalitet, bör det därför inte hållas ansvarigt, även om skador uppstår.²⁵¹

Kommenterar om Duty of vigilance

Det finns flera positiva utlåtanden om den nya lagen Duty of Vigilance. Bland annat så har ECCJ som tagit fram ”French Corporate Duty of Vigilance Law FREQUENTLY ASKED QUESTIONS”, uttryckt att den franska lagen representerar den hittills mest effektiva lagen att hantera de befintliga brister som är kopplade till företags affärsverksamhet och mänskliga rättigheter.²⁵²

Lagen beskrivs som banbrytande, då det är första gången en nationell lagstiftning har lagts fram av en koalition av mänskörättighetsorganisationer, fackföreningar och parlamentsledamöter. Lagen beskrivs som en viktig milstolpe när det kommer till obligatorisk HRDD. Lagens

²⁴⁸ ECCJ. *French Corporate Duty of Vigilance Law, FREQUENTLY ASKED QUESTIONS* (2018). s 3.

²⁴⁹ Sherpa. *Vigilance Plans Reference Guidance* (2019).

²⁵⁰ ECCJ. *French Corporate Duty of Vigilance Law, FREQUENTLY ASKED QUESTIONS* (2018) s. 3 ff.

²⁵¹ Ibid. 3 ff.

²⁵² Ibid.

utformning och på det sätt den kan användas av det civila samhället samt tillämpas av domare, tros väcka intresse långt utanför Frankrikes gränser.²⁵³

Två år efter lagens införande har dock vissa kryphål identifierats. Ett av dessa är avsaknaden av en offentlig förteckning med de företag som omfattas av lagen (företag som har över 5 000 anställda i Frankrike eller 10 000 världen över, inklusive i dotterbolagen), vilket gör det svårt att bedöma om ett företag omfattas av lagen eller ej. Ett annat kryphål är att ingen officiell övervakning sker huruvida företag uppfyller kraven i lagen på ett adekvat sätt. Dessutom har kritik framförts kring att bevisbördan ligger på offren och inte på företagen, vilket gör lagen mindre effektiv att säkerhetsställa företagsansvar. Detta uppmanas att beaktas av andra nationella initiativ som överväger liknande lagar.²⁵⁴

4.3.3 Child labour due diligence bill

Den Nederländska Lagen *Child labour due diligence bill* inleddes av den dåvarande parlamentsledamoten Roelof van Laar (Labour Party) 2014. Lagen antogs av det nederländska parlamentet år 2017²⁵⁵. Van Laar inledde därefter ett arbete för att söka offentligt stöd från allmänheten, men även från företag. Bland annat engagerade sig chokladföretaget *Tony's Chocolonely*, vars kampanjer ledde till att flera andra stora företag uttryckte sitt stöd för lagen.²⁵⁶ Företag, forskningsinstitutioner och organisationer i det civila samhället i Nederländerna är alla överens om att barnarbete är ett allvarligt problem och att olika politiska åtgärder är nödvändiga för att bekämpa det. Den 14 maj 2019 röstade den nederländska senaten genom den nya nationella regleringen *Child labour due diligence bill*. Den ny lagens antagande visar på Nederländernas ställningstagande mot barnarbete i leverantörskedjor.²⁵⁷

Företag som omfattas av lagen måste lämna in ett uttalande till utsedd tillsynsmyndighet, där de förklarar att de har genomfört en "due diligence" relaterade till barnarbete i hela sin

²⁵³ Business & Human Rights Resource Centre. Sandra Cossart, Director of Sherpa & Lucie Chatelain, Advocacy Officer at Sherpa, *What lessons does France's Duty of Vigilance law have for other national initiatives?*, 19-06-27, <https://www.business-humanrights.org/en/what-lessons-does-frances-duty-of-vigilance-law-have-for-other-national-initiatives> (hämtad 13.01.20).

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ India Committee of the Netherlands. *Child Labour Due Diligence Law for companies adopted by Dutch Parliament*, 2017-02-08, <http://www.indianet.nl/170208e.html> (hämtad 10.10.19).

²⁵⁶ mvoplatform. *Update: Frequently Asked Questions about the new Dutch Child Labour Due Diligence Law*, 2019-06-03, <https://www.mvoplatform.nl/en/frequently-asked-questions-about-the-new-dutch-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad: 05.01.20).

²⁵⁷ mvoplatform. *The Netherlands takes an historic step by adopting child labour due diligence law*. Amsterdam, 2019-05-14, <https://www.mvoplatform.nl/en/the-netherlands-takes-a-historic-step-by-adopting-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad: 05.01.20).

leveranskedja. Vilken tillsynsmyndighet som kommer ha denna uppgift är ännu inte beslutat av regeringen. Lagen berör dels företag som är registrerade i Nederländerna, men även företag utanför landet som levererar sina produkter eller tjänster till den nederländska marknaden, minst två gånger om året. Regeringen kan dock undanta vissa sektorer eller kategorier av företag där risken för barnarbete är låg.²⁵⁸

De mer specifika kraven kring formen och innehållet av uttalandet är ännu inte fastslagna. Det är däremot bestämt att företag måste lämna in sitt uttalande en gång, då syftet är att de skall ha en långsiktig giltighet. Hur länge uttalandet skall vara giltigt är ännu inte beslutat. Alla uttalanden kommer att publiceras på en offentlig webbplats med tillsyn. Kravet kring företagens uttalande skiljer sig därmed från Storbritanniens *Modern Slavery Act* och Frankrikes *Duty of vigilance*, som båda kräver ett årligt uttalande från företag som omfattas av lagarna.²⁵⁹

Tidigare bestod den nederländska regeringens politik av att uppmuntra företag att frivilligt ta ansvar för sina leverantörsled, inklusive frågan om barnarbete. Denna frivilliga strategi har hittills visat sig vara ineffektiv varpå den nya lagen kommer innebära att företagen tvingas identifiera, förebygga och hantera frågan om barnarbete i sina leveranskedjor.²⁶⁰

De juridiska kraven på "due diligence"

En korrekt "due diligence" enligt den nya lagen innebär att företag först skall bedöma om det finns ett rimligt antagande om att de varor och tjänster som ska levereras har producerats genom barnarbete. Här hänvisar lagen till *International Labor Organization* och deras guide; "Child Labour Guidance for Business"²⁶¹ som bygger på FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter.²⁶² Om utredningen visar att det finns ett rimligt antagande om att barnarbete har bidragit till produkten eller tjänsten förväntas företaget utarbeta en handlingsplan

²⁵⁸ mvoplatförm. *Update: Frequently Asked Questions about the new Dutch Child Labour Due Diligence Law*, 2019-06-03, <https://www.mvoplatförm.nl/en/frequently-asked-questions-about-the-new-dutch-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ mvoplatförm. *The Netherlands takes an historic step by adopting child labour due diligence law*. Amsterdam, 2019-05-14, <https://www.mvoplatförm.nl/en/the-netherlands-takes-a-historic-step-by-adopting-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad: 20.01.05).

²⁶¹ ILO. *ILO-IOE child labour guidance tool for business* (2015) ILO-IOE Child Labour Guidance_Web_20151224.pdf

²⁶² mvoplatförm. *Update: Frequently Asked Questions about the new Dutch Child Labour Due Diligence Law*, 2019-06-03, <https://www.mvoplatförm.nl/en/frequently-asked-questions-about-the-new-dutch-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

i enlighet med internationella riktlinjer (UNGP eller OECD:s riktlinjer för multinationella företag) för att undvika att detta sker.²⁶³

För närvarande finns det inga specifikationer för kvaliteten på handlingsplanen. Sådana kriterier kan komma att utvecklas vid ett senare tillfälle. Lagen kräver inte att företag ger en garanti för att barnarbete inte förekommer i deras leveranskedjor, men däremot att företag gör vad som rimligen kan förväntas för att förhindra att detta sker.²⁶⁴

Juridiska konsekvenser vid underlåtenhet att följa lagen

Om företag underlåter att publicera ett utlåtande kommer de att bli förlagda med böter. Bötesbeloppet uppgår till 4100 euro. Bötesbeloppet kan komma att höjas om klagomål som visar på att ett företag inte följer de rättsligt bindande instruktionerna. Endast klagomål som lämnas från tredje part kommer kunna utlösa företag att åläggas att fullfölja sin åtaganden i enlighet med lagen. Både privatpersoner och företag kommer kunna lämna in klagomål, så länge de har konkreta bevis på att barnarbete har förekommit och att de först har lämnat sitt klagomål direkt till företaget. Om företaget visar på bristande hantering av klagandet kan ärendet skickas vidare till tillsynsmyndigheten för vidare bedömning.²⁶⁵

Om tillsynsmyndigheten fastställer att företaget inte har levt upp till kraven på genomförd ”due diligence” åläggs företaget juridisk bindande instruktioner och en tidsram för att genomföra nya åtgärder. Vid försatt underlåtenhet blir företaget förlagt med böter, och vid två böter inom fem år kan nästa överträdelse leda till fängelse av den ansvariga direktören i företaget. Det högsta straffet lagen kan utdöma är fängelse och böter på 750 000 euro eller 10% av företagets årliga omsättning.²⁶⁶

Det kvarstår således frågor angående verkställigheten av lagen, där en av huvudfrågorna är hur den utsedda tillsynsmyndigheten kommer bedöma huruvida kravet på ”due diligence” är

²⁶³ mvoplatförm. Update: *Frequently Asked Questions about the new Dutch Child Labour Due Diligence Law*, 2019-06-03, <https://www.mvoplatförm.nl/en/frequently-asked-questions-about-the-new-dutch-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Ibid.

tillräckligt genomförd i de fall där bevis via ett klagomål om barnarbete uppdagas i ett företags leverantörskedjor.²⁶⁷

Kommentarer om Child labour due diligence bill

The Stop Child Labour coalition har välkomnat antagandet av lagen, och tror lagen kommer att ge ett betydande bidrag till minskningen av barnarbete.²⁶⁸

Ett antal viktiga delar i lagen kring de allmänna administrativa bestämmelserna kvarstår nu för regeringen att utarbeta. Vilket delvis kommer att påverka lagens utformning och kommande effektivitet.²⁶⁹ Ten Kate, från MVO-plattform²⁷⁰ skriver att de uppmanar regeringen att vid utformningen av dessa bestämmelser, säkerhetsställa att lagen gäller för ett stort antal företag eftersom barnarbete sker i leverantörskedjor i både stora och små företag, samt i ett brett spektrum av sektorer. Hon förtydligar även vikten av en strikt verkställighet för regelefterlevnad av lagen.²⁷¹

MVO-plattformen anser att den nya lagens krav om due diligence kopplat till barnarbete, även bör ställa krav på att företag hantera risker inom arbetsrättsliga förhållanden ("labour standards), mänskliga rättigheter och miljöfrågor i sina leverantörskedjor. MVO-plattformen uppmanar därför den nederländska regeringen att undersöka möjligheten till en bred lagstiftning, som följer OECD:s riktlinjer för multinationella företag.²⁷² Avslutningsvis skriver MVO-plattformen;" *By legislating minimum requirements for responsible business conduct,*

²⁶⁷ mvoplattform. *Update: Frequently Asked Questions about the new Dutch Child Labour Due Diligence Law*, 2019-06-03, <https://www.mvoplattform.nl/en/frequently-asked-questions-about-the-new-dutch-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

²⁶⁸ India Committee of the Netherlands. *Child Labour Due Diligence Law for companies adopted by Dutch Parliament*, 2017-02-08, <http://www.indianet.nl/170208e.html> (hämtad 19.10.10).

²⁶⁹ mvoplattform. *The Netherlands takes an historic step by adopting child labour due diligence law*. Amsterdam, 2019-05-14, <https://www.mvoplattform.nl/en/the-netherlands-takes-a-historic-step-by-adopting-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

²⁷⁰ "The MVO Platform (the Dutch CSR Platform) is a network of 35 Dutch civil society organisations and trade unions working together in the field of corporate social responsibility. The goal of the MVO Platform is to stimulate, facilitate and coordinate the activities of its different member organizations, with an emphasis on issues dealing with CSR in developing countries. It works to promote the Dutch government's role in ensuring companies' social responsibility and accountability for the impacts of their activities as well as to guarantee the protection of victims of corporate abuses." ECCJ. <https://corporatejustice.org/members/90-the-mvo-platform> (hämtad: 07.01.20).

²⁷¹mvoplattform. *The Netherlands takes an historic step by adopting child labour due diligence law*. Amsterdam, 2019-05-14, <https://www.mvoplattform.nl/en/the-netherlands-takes-a-historic-step-by-adopting-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

²⁷² Ibid.

*the Netherlands stands out as a frontrunner in the international trend towards mandatory human rights legislation.”*²⁷³

4.4 Sammanfattning

Genomgången av den aktuella regleringen visar på hur företagens ansvar för mänskliga rättigheter förrättsligas genom ”hard law”. Lagarna och regleringarna innehåller krav på att företag skall rapportera om hur de arbetar med mänskliga rättigheter, men skiljer sig hur långtgående ansvar företagen skall ha när det kommer till aktiva åtgärder för att förhindra kränkningar av mänskliga rättigheter.

Direktivet som berör krav på hållbarhetsrapportering grundar sig på FN:s vägledande principer. Sveriges implementering av direktivet har däremot inte medfört några absoluta krav att rapportera om mänskliga rättigheter och har således inte heller några sanktioner kopplat till företagens hållbarhetsrapportering. Den nya konfliktmineralförordningen gäller endast mineralindustrin och import av de så kallade konfliktmineraler. EU har dock gått längre i sina krav gentemot företagen då det förutom krav på rapportering, även innehåller krav på genomförande av ”due diligens”.

De idag tre existerande nationella lagarna som reglerar företagens ansvar för mänskliga rättigheter är Storbritanniens Modern Slavery Act, Frankrikes Duty of Vigilance och Nederländernas Child labour due diligence bill. Modern Slavery Act var den första lagen inom Europa som införde obligatoriska krav på att företag skall publicera ett årligt utlåtande om hur de arbetar för att förhindra människohandel. Därefter utvecklades Duty of Vigilance som gick längre genom att införa obligatoriska krav på HRDD. Under samma år antogs också lagen Child labour due diligence bill som även den innehåller krav på obligatorisk ”due diligence” relaterade till barnarbete. Samtliga regleringar berör krav som gäller för företags hela värdekedja, varav de två senaste lagarna har stor koppling till FN:s vägledande principer.

²⁷³ mvoplatforn. *The Netherlands takes an historic step by adopting child labour due diligence law.* Amsterdam, 2019-05-14, <https://www.mvoplatforn.nl/en/the-netherlands-takes-a-historic-step-by-adopting-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad: 20.01.05).

5. Exempel från reseföretags uppförandekoder

5.1 Inledning

Uppförandekoder, så kallade ”code of conduct” är ett utbrett verktyg för att kommunicera ett företags hållbarhetsarbete och för att ställa krav på leverantörer. Detta kapitel inleds med en beskrivning om, och syftet med, att upprätta en uppförandekod²⁷⁴ samt deras tänkbara juridiska effekter. Därefter följer exempel från uppförandekoder från reseföretagen VING och TUI för att belysa rättsliga förflyttningar inom CSR med fokus på mänskliga rättigheter. Exempelen ägnas åt att visa på olika förrättsligande-tendenser som går att utläsa ur företagens uppförandekoder och i hållbarhetsrapporter, där företagen kommunicerar sitt ansvar kopplat till mänskliga rättigheter. Uppförandekoderna kommer exemplifiera vilka krav företagen ställer på sina underleverantörer och samarbetspartner samt om dessa är kopplade till någon rättslig konsekvens om motparten inte följer dessa.

5.2 Uppförandekoder

Uppförandekoder är en vanlig form av självregleringsverktyg inom CSR och används för att kommunicera företagets sociala ansvar.²⁷⁵ En uppförandekod beskriver ofta ett företags etiska värdegrund och används både som internt styrdokument inom företaget, men även för att ställa krav på sina externa leverantörer när det exempelvis kommer till etiska och hållbara produktionsmetoder.²⁷⁶ Upprättandet av en uppförandekod kan sägas visa på företagets ambitioner och vilja att ta ett större ansvar än vad lagen kräver samt ett sätt att tydliggöra CSR inom den globaliserade handeln.²⁷⁷

Uppförandekoderna inkorporeras även i kontrakt som företag upprättar med sina leverantörer, och indirekt med sina underleverantörer. Detta för att försäkra sig om acceptabla arbetsförhållanden i alla sina produktionskedjor.²⁷⁸ Det finns däremot flera utmaningar kopplat till hur företaget kontrollerar att uppförandekoden efterlevs i hela leverantörskedjan.²⁷⁹ Företag

²⁷⁴ Uppförandekod kan även liknas med CSR-policy.

²⁷⁵ Ramberg. Håndheving av normer og avtaler om næringslivets samfunnsansvar (corporate social responsibility) s. 329.

²⁷⁶ Fernholm, Johanna, *Uppförandekoder som etisk varumärkning? Ansvar i företag med globala värdekedjor*. Diss., Stockholms universitet. 2013. s. 2 f.

²⁷⁷ Ibid. s. 32.

²⁷⁸ Ibid s. 5.

²⁷⁹ Ramberg. *Emotional Non-Conformity in the International Sales of Goods, Particularly in Relation to CSR-Policies and Codes of Conduct* (2014).

tvingas göra ekonomiska avvägningar, eftersom bättre arbetsvillkor i produktionsländerna således innebär en dyrare produktion.²⁸⁰

Konsumentnära företag är ofta mån om att kommunicera sitt hållbarhetsansvar i syfte att bygga och upprätthålla ett gott anseende. Detta kan i sin tur öka företags legitimitet hos viktiga intressenter, exempelvis att knyta den högsta kompetensen till bolaget, locka investerare eller aktieägare till ett företag. Ofta kopplas anseende ihop med ett riskperspektiv, eftersom företagen ständigt är utsatta för offentlig kritik.²⁸¹ Dagens nya informationsteknologi och sociala medier möjliggör snabb och billig informationsspridning, vilket gör företag känsliga för offentlig rapportering som kan skada företagets anseende. Detta kan i slutändan leda till ekonomiska konsekvenser för företaget.²⁸² Det blir därför upp till företagen själva att väga kostnaden för att ta ett större socialt ansvar, genom exempelvis att implementera etiska krav i sin leverantörskedja, mot kostnaden av ett skadat varumärke på grund av dålig publicitet.²⁸³ Denna balansgång har beskrivits i litteraturen som en intressekonflikt mellan företagets finansiella och sociala prestation.²⁸⁴

I forskningslitteraturen har uppförandekoder liknats med standardvillkor²⁸⁵ eftersom båda inkorporeras i ett avtal genom en referens. Det råder oklarheter kring eventuella påföljder vid avtalsbrott mot en uppförandekod.²⁸⁶ För företag som vill framstå som ett etiskt företag kan det finnas starka skäl att säkerhetsställa att alla produktionsled följer den, för företagets angivna uppförandekod. Detta genom att i avtalet implementera tydliga krav och ange tydliga påföljder vid avtalsbrott. Det kan dock finnas svårigheter i att fastställa skadestånd för en varumärkesskada som är kopplad till etiska produktionsmetoder, och framförallt gällande bevisning huruvida skadan var förutsägbar för leverantören.²⁸⁷ Om en uppförandekod däremot

²⁸⁰ Ählström (2017) s. 27 ff.

²⁸¹ Grafstrom, Göthberg, Windell (2015) s. 130 f.

²⁸² Ählström (2017) s. 7.

²⁸³ Ibid. s. 29.

²⁸⁴ Ibid. s. 33.

²⁸⁵ Den moderna tekniken har möjliggjort att det idag är vanligare och enklare att sluta avtal med ett förbestämt avtalsinnehåll. Avtalsmalar och standardavtal fått ett stort genomslag, och regler om vad som gäller kring standardvillkor har till stora delar utvecklats genom rättspraxis och doktrin. Ramberg, Jan, Ramberg, Christina. *Allmän avtalsrätt*, Upplaga 9:1, Författarna och Norstedts Juridik AB, Visby 2014, s.133.

²⁸⁶ Ramberg. *Håndheving av normer og avtaler om næringslivets samfunnsansvar (corporate social responsibility)*, s. 330.

²⁸⁷ Ramberg. *Håndheving av normer og avtaler om næringslivets samfunnsansvar (corporate social responsibility)* s. 336. Se även Ramberg. *Emotional Non-Conformity in the International Sales of Goods, Particularly in Relation to CSR-Policies and Codes of Conduct*, 2014.

skrivs in slentrianmässigt, riskerar den att tappa juridisk dignitet, och chanserna att den följs minskar. 288

5.3 Exempel på uppförandekoder

5.3.1 VING

VING grundades år 1956 och är idag Sveriges största researrangör.²⁸⁹ VING har fått flertalet utmärkelser bland annat inom hållbarhet, där de blev branschvinnare i Sustainable Brand Index 2019. De har även för sjätte året i rad har vunnit "Bästa researrangör" i tävlingen Grand Travel Award.²⁹⁰ VING erbjuder alla typer av resor, från klassiska charterresor till flexibla resor med reguljärflyg, utbudet består bland annat av city- och weekendresor, kryssningar, kombinationsresor, träningsresor, golf- och rundresor. ²⁹¹

Socialt ansvar

VING beskriver att företaget i sitt sociala ansvar har valt att fokusera på arbetsvillkor, barnarbete och barnsexturism. Så här skriver Ving själva om sitt arbete:

Vi **verkar för ett förbud** mot barnarbete och vi accepterar inga arbetstagare som är yngre än vad lagen i respektive land tillåter. Vi verkar för att arbetsvillkoren skall innefattas av: fackföreningsfrihet, minimilöner, en god arbetsmiljö och reglerad arbetstid. Våra riktlinjer bygger på FN:s barnkonvention och FN:s fackorgan för arbetslivsfrågor, ILO:s, konventioner om deras arbetsvillkor och rättigheter i arbetslivet.²⁹²

VING uppger även att de har implementerat dessa berörda delar i sina *hotellkontrakt*, i sin *policy för upphandling* och *policy för inköp*.

VING kommunicerar på sin hemsida att de aktivt arbetar med att sina leverantörer skall ta ett socialt ansvar, bland annat genom att främja hotellcertifieringen *Travelife*²⁹³. Travelife beskrivs

²⁸⁸ Jmf. Ählström (2017) s. 102 f.

²⁸⁹ VING. <https://www.ving.se/om-ving/nordic-leisure-travel-group> (hämtad 19.11.16).

²⁹⁰ VING. *Ving branschvinnare i Sustainable Brand Index 2019*, 2019-04-12, <https://via.tt.se/pressmeddelande/ving-branschvinnare-i-sustainable-brand-index-2019?publisherId=1726617&releaseId=3255883> (hämtad 19.11.16).

²⁹¹ VING. <https://www.ving.se/om-ving/nordic-leisure-travel-group> (hämtad 19.11.16).

²⁹² VING. *socialt ansvar*, <https://www.ving.se/om-ving/hallbart-resande/socialt-ansvar> (hämtad 19.11.16).

²⁹³ Travelife är branschens egen globala standard och drivs som ett dotterbolag till den brittiska resebranschorganisationen ABTA. Travelife är en så kallad andraparts-certifiering, vilket innebär att certifieringen inte granskas eller processas av en oberoende part så som exempelvis en ideell organisation eller ett fackförbund.

som ett mätsystem vilket innehåller riktlinjer och kriterier i syfte att förbättra både det sociala och miljömässiga ansvaret inom resebranschen. För det sociala ansvaret berör riktlinjerna; anställningsavtal, minimilöner, anställningsvillkor och rätten att organisera sig. Travelife-certifierade företag skall även bidra till det lokala samhället genom att anställa lokal arbetskraft och anlita lokala leverantörer samt även motverka exploatering av barn.²⁹⁴

Uppförandekod

VING har inte valt att publicera sin *policy för upphandling* eller sin *policy för inköp* som de själva hänvisar till på sin hemsida. Den policy som däremot har offentliggjorts är ”VING Principer och riktlinjer”²⁹⁵. Detta policydokument beskriver VING:s ambitioner när det kommer till socialt ansvar. Dokumentet innehåller fyra rubriker; *Arbetsvillkor*, *Barnarbete*, *Miljö*, och *Barnsexturism*.

Under de tre första rubrikerna använder VING termen ”*vi skall verka för*”, likt utdraget från VING:s hemsida ovan. När det kommer till rubriken *Barnsexturism* skiljer sig formuleringen där skriver istället formulerar sig ”*vi fördömer...*” och ”*vi arbetar aktivt för att motverka...*” Under rubriken barnsexturism anges även att de upprättat en *policy mot barnsexhandel*, för att informera och utbilda sin personal samt sina resenärer. De skriver även att de har en *klausul* i alla sina hotellkontrakt. Företaget beskriver dock inte klausulens innebörd eller dess juridiska verkan gentemot de hotell som bryter mot klausulen.

Hållbarhetsrapport år 2018

För att få ytterligare information om företagets policys skall här presenteras vad företaget skriver i sin hållbarhetsrapport²⁹⁶. Det skall förtydligas att hållbarhetsrapporten gäller för hela holdingbolaget ”Thomas Cook Nordic Holdings AB”, där VING är ett av tre bolag.

Under rubriken *Policies and guidelines* återfinns information om holdingbolagets policys, som är totalt sex stycken. Det är särskilt två stycken som berör området för socialt ansvar och mänskliga rättigheter; ”Thomas Cook Group Supplier Code of Ethics and Conduct” och

²⁹⁴ VING. *socialt ansvar*, <https://www.ving.se/om-ving/hallbart-resande/socialt-ansvar> (hämtad 19.11.16).

²⁹⁵ VING. *principer och riktlinjer*, <https://www.ving.se/om-ving/hallbart-resande/principer-riktlinjer> (hämtad 19.11.16).

²⁹⁶ Thomas Cook Nordic Holdings AB. *Making a difference with every holiday Sustainability report* (2018), https://www.ving.se/media/20011/sustainability_report_2018_web.pdf

”Thomas Cook Group Child Protection Policy”. Den först nämnda är den enda av de totalt sex angivna policys som beskriver konsekvenser vid avtalsbrott.

Utdrag från policyn “Thomas Cook Group Supplier Code of Ethics and Conduct”;

Any new supplier is required to commit to the Supplier Code of Ethics and Conduct, which gives Thomas Cook the right to audit Suppliers to ensure compliance with the Code. For any identified non-compliance with the Code or law, the Supplier must provide a **corrective action plan** for Thomas Cook’s approval. **If the non-compliance is unlawful, Thomas Cook has the right to end any contract with the Supplier, without any financial or other liability.** Suppliers must also make the TC Supplier Speaking Out Policy available to all their employees and contractors who provide services to Thomas Cook or who are in contact with Thomas Cook employees on a regular basis.²⁹⁷

Uppförandekoden omfattar bland annat mänskliga rättigheter, barnarbete, barnskydd mot sexuella övergrepp, tvångsarbete, lön och förmåner, rättvis behandling och lika möjligheter, hälsa och säkerhet, bestickning och korruption, gåvor, service samt miljö.²⁹⁸

5.3.2 TUI

TUI Group består av ett flertal researrangörerna och är idag världens största researrangör²⁹⁹ och täcker med sin verksamhet hela den turistiska värdekedjan³⁰⁰. TUI är också den enda turistgruppen i världen som är medlem i FN:s Global Compact och har även blivit listad på välrenommerade *Dow Jones Sustainability Indices* (DJSI).³⁰¹ TUI sitter även med i styrelsen för *Global Sustainable Tourism Council* (GSTC), som verkar för hållbar turism.³⁰²

TUI Group använder följande slogan; "Better Holidays, Better World" och har omfattande information om sitt hållbarhetsarbete på sin hemsida. Företaget har synkroniserat informationen på sin hemsida med företagets senaste hållbarhetsrapport. Nedan följer en sammanfattning av

²⁹⁷ Thomas Cook Nordic Holdings AB. *Making a difference with every holiday Sustainability report* (2018), https://www.ving.se/media/20011/sustainability_report_2018_web.pdf s. 8.

²⁹⁸ Ibid. s. 8.

²⁹⁹ TUI Sverige, TUI Norge, TUI Danmark, TUI Finland, Nazar och flygbolaget TUI fly.

³⁰⁰ Värdekedja innebär bokning, transport, boende etc.

³⁰¹ TUI. <https://www.tui.se/om-tui/om-foretaget/vart-kundlofte/> (hämtad 19.01.06).

³⁰² TUI. *TUIs hållbarhetsstrategi*, <https://www.tui.se/om-tui/hallbarhet-pa-resan/tuis-hallbarhetsstrategi/> (hämtad: 08.01.20).

TUI:s kommunicerade hållbarhetsarbete, utifrån materialet från deras hållbarhetsrapport från 2018³⁰³, kopplat till mänskliga rättigheter.

Mänskliga rättigheter

TUI Group publicerade 28 mars 2019 sitt totalt tredje uttalande om modernt slaveri i enligheten med den brittiska lagen ”Modern Slavery Act”.³⁰⁴ Uttalandet anger vilka åtgärder som TUI Group har vidtagit för att förhindra modernt slaveri och människohandel i sina leverantörsled. TUI Group skriver att de respekterar mänskliga rättigheter i enlighet med internationella konventioner, förordningar och lagar i hela sin globala verksamhet, samt förväntar sig detsamma från sina leverantörer och affärspartner. De uttrycker en särskild vikt av att bekämpa modernt slaveri på grund av dess ökande förekomst och företaget arbetar därför aktivt med att förebygga slaveri genom skräddarsydda utbildningsprogram. Bland annat får bolagets flygplansbesättning i Storbritannien och Norden en ”Vulnerable Children and Trafficking Training” under sina introduktioner, där de lär sig hur de upptäcker misstänkt människohandel och hur de skall agera.³⁰⁵

TUI Group stöder olika projekt och partnerskap för att skydda mänskliga rättigheter på sina destinationer genom bland annat utbildningsinsatser och seminarier. TUI har även startat ”TUI Care Foundation” som i sin tur stöder ett antal projekt för att skydda mänskliga rättigheter, exempelvis genom att förbättra unga gatuarbetares utsatta liv genom yrkesutbildningar.³⁰⁶

Genom sitt medlemskap i FN:s *Global Compact* år 2014, har företaget förbundit sig att följa de tio principerna inom områdena mänskliga rättigheter, arbetsrätt, miljö och antikorrupcion. TUI undertecknade 2012 även FN:s globala turistorganisations globala etiska kod, *Global Code of Ethics for Tourism* (UNWTO)³⁰⁷. TUI har även en egen arbetsgrupp som arbetar med mänskliga rättigheter, samt sitter i styrelserna för *Global Sustainable Tourism Council* (GSTC) och *Travelife* som båda tar upp socialt ansvar genom hållbarhetscertifieringsstandarder. TUI har ett

³⁰³ TUI Group. *betrhololidaysbetterworld Sustainability Report* (2018), https://www.tuigroup.com/damfiles/default/tuigroup-15/de/nachhaltigkeit/berichterstattung-downloads/2019/nachhaltigkeitsbericht-de-en/TUI_CSR18_EN.pdf-5940a155fe7c4eb56170bf97e3b69ec6.pdf

³⁰⁴ TUI Group. *Modern Slavery Statement 2018* (2018), https://www.tuigroup.com/damfiles/default/tuigroup-15/en/sustainability/msa/Modern_Slavery_Statement_190327.pdf-78ad4cf47b2726eb3210c798de7c94e9.pdf

³⁰⁵ TUI Group. *betrhololidaysbetterworld Sustainability Report* (2018), s. 14.

³⁰⁶ Ibid. s. 14.

³⁰⁷ ENAT. UNWTO Global Code of Ethics for Tourism (1999) <https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.reports.366> (hämtad 19.12.16).

antal policyer och upphandlingsprocesser på plats för att förebygga, övervaka, identifiera och mildra företagens påverkan på mänskliga rättigheter i linje med *FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter*. De uppger även att de ”vidtar åtgärder vid behov”.³⁰⁸

Uppförandekoder

TUI kommunicerar två uppförandekoder på sin hemsida;

- *The Employee Code of Conduct* som riktar sig till sina anställda, där de åtar sig att respektera mänskliga rättigheter och uppmuntras också att rapportera felaktigheter till ”Speak Up line”.
- *The supplier Code of Conduct* som anger en minimumstandard vad TUI förväntar sig av sina leverantörer. Koden innehåller vägledning om mänskliga rättigheter och arbetslagstiftning, antikorrupcion, miljöpåverkan samt stöd för lokala samhällen.

TUI uppger att de har inkorporerat sociala- och miljömässiga krav i sina kontrakt med sina leverantörer och andra områden för upphandling. De kräver även att sina hotelleverantörer implementerar trovärdiga tredjepartscertifieringar som är erkända eller godkända av *Global Sustainable Tourism Council* (GSTC). Dessa system kräver enligt TUI den högsta standarden för mänskliga rättigheter, skydd för barn och social välfärd inom turistnäringen.³⁰⁹

TUI:s uppförandekod för leverantörer *The supplier Code of Conduct* består av fem rubriker; Anti-Corruption, Working conditions, Health and Safety, Environment and the community och Information Security. Huvudrubrikerna består sedan av underrubriker, exempelvis består ”Working condition” av hur leverantörer skall arbeta mot barnexploatering och diskriminering. Alla områden som berörs i rubrikerna börjar med ”Suppliers shall...” beskriver tydligt och detaljerat om vad som förväntas av dem under varje punkt.³¹⁰ När det kommer till underleverantörernas juridiska åtaganden återfinns följande stycke om detta i koden:

Suppliers **should ensure compliance with the provisions in this Code**, and where they cannot ensure compliance, actively promote this Code (for example to their sub-contractors and suppliers). However, the provisions of this Code are guidelines and **are distinct from any**

³⁰⁸ TUI group. *Human rights*, https://www.tuigroup.com/en-en/responsibility/sus_business/human-rights (Hämtad: 19.01.06).

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ TUI. *Supplier Code of Conduct Guidance for suppliers (“Suppliers”) to the TUI AG Group (“TUI”)* https://www.tuigroup.com/damfiles/default/meta/einkaufsbedingungen/Lieferantenkodex_EN-4d44f88d93289dc24d0cb3b7d559f014.pdf

contractual agreement between TUI and the Supplier. Responsibilities of Suppliers set out herein **can be contractually enforceable only in so far as provided for by the legal relationship created between Suppliers and TUI.**³¹¹

När det kommer till underleverantörernas implementering av koden skriver TUI följande:

Suppliers shall have a procedure for timely correction of any deficiencies identified by their own internal or external audit, investigation or review. It is all Suppliers' **responsibility to ensure that they operate within and meet all international, national and local legislative and regulatory requirements, applicable international conventions and standards that may from time to time apply to them.**³¹²

TUI länkar till en separat klausul från sin hemsida, som gäller för alla företag;

“Anti-Corruption and Supplier Code of Conduct”³¹³. Dokumentet innehåller följande två formuleringar:

The Party **may terminate this Agreement with immediate effect** if and when the Party learns that [Supplier] is in breach of any **anti-corruption and bribery regulation**.

[Supplier] shall note the application of the TUI Supplier Code of Conduct on http://www.tui-group.com/en/company/compliance/suppliers_code_of_conduct. **[Supplier] shall ensure compliance** with the rules and regulations of this Supplier Code of Conduct. ³¹⁴

5.4 Sammanfattning

Undersökningen av företagens uppförandekoder och hållbarhetsrapporter visar på att företagen VING och TUI är medvetna om att de har ett stort socialt ansvar som researrangörer. Företagen beskriver att de arbetar aktivt med förebyggande insatser, såsom utbildning av sin personal. VING har ett särskilt fokus på att minska risken för barnsexhandel och TUI arbetar mer

³¹¹ TUI. *Supplier Code of Conduct Guidance for suppliers (“Suppliers”) to the TUI AG Group (“TUI”)* https://www.tuigroup.com/damfiles/default/meta/einkaufsbedingungen/Lieferantenkodex_EN-4d44f88d93289dc24d0cb3b7d559f014.pdf s. 1.

³¹² Ibid. s. 7.

³¹³ TUI group. *Anti-Corruption and Supplier Code of Conduct*, https://www.tuigroup.com/damfiles/default/meta/einkaufsbedingungen/TUI_ABC-Klausel_EN-3aaf4cc4dc23a335b006a3aafc59b9d5.pdf

³¹⁴ TUI group. *CODE OF CONDUCT FOR SUPPLIERS AND ANTI-CORRUPTION CLAUSE* TUI Group. https://www.tuigroup.com/en-en/meta/purchase_conditions/anti-corruption-clause (hämtad 20.01.06).

specifikt med att hantera risker kopplat till ”modernt slaveri”, som även berörs av rapporteringskraven i Storbritanniens lag ”Modern Slavery Act”.

Det råder en viss osäkerhet kring vilka konsekvenser företagen vidtar om en leverantör bryter mot någon av företagets angivna uppförandekoder. Det som går att utläsa är att VING har i sin *policy för upphandling* och i sin *policy för inköp* implementerat; *Arbetsvillkor*, *Barnarbete*, *Miljö*, och *Barnturism* i sina hotellkontrakt. I företagets Hållbarhetsrapport från 2018 framkommer det att leverantörer och underleverantörer som bryter mot deras angivna policy ”Thomas Cook Group Supplier Code of Ethics and Conduct” först får en varning, därefter åtar sig företaget att säga upp kontraktet utan ekonomisk kompensation.

TUI uppger inte uttryckligen hur de agerar om en leverantör bryter mot deras uppförandekod, förutom att de uppger att de ”vidtar åtgärder vid behov”. TUI är dessutom tydliga med att deras uppförandekod är ”en guide med riktlinjer” kring vad som förväntas av varje leverantör, men att den *inte* utgör några juridiskt bindande åtaganden så länge inte detta framgår i avtalsförbindelsen mellan TUI och leverantören. På företaget hemsida finns däremot en *klausul* som gäller *alla* företag och föreskriver att om ett företag bryter mot någon antikorrupsionslagstiftning *kan avtal sägas upp med omedelbar verkan*. Vilket kan tänkas hänga ihop med TUI:s egna juridiska åtaganden kopplat till aktuell antikorrupsionslagstiftning.

6. Analys

6.1 Inledning

De olika utvecklingstendenserna som kan betecknas under förrättsligande knyter samman med någon aspekt av den rättsliga diskursen. Trots att förrättsligande sker, enligt Brännström, endast genom att en fråga de facto förskjuts *mot den rättsliga diskursen*, leder denna process ofta vidare till att frågan förflyttas vidare genom de andra två processerna *tillkomsten av nya lagar* och *nya domstolsprövningar*. Förrättsligande genom de nästkommande processerna innebär således till ytterligare förrättsligande och leder till att rättsordningens roll blir mer framträdande i samhällsstyrningen inom det området som berörs av frågan.³¹⁵

Att en fråga förflyttas mot den rättsliga diskursen har bland annat beskrivits i samband med ansvarsutkrävande kopplat till historiska oförrätter, vilket skulle kunna liknas med ansvarsutkrävande kopplat till oförrätter relaterat till oetiska produktionsmetoder i företagens leverationskedjor. Brännström tar exempel om hur den historiska analysen om urbefolkningars rätt till sitt land inte kan sägas utgå ifrån den rättsliga diskursen bara därför att den är ansvarsutkrävande och klandrande. Men att den historiska analysen indirekt eller i förlängningen kan börja behandlas som ett rättsligt problem och därefter angripas utifrån den rättsliga diskursen.³¹⁶ Det går att dra paralleller till den moraliska debatten kopplat till CSR om företagens bristande sociala ansvar i utvecklingsländer och företagens syfte att generera vinst till sina aktieägare.³¹⁷ Efter flera år av rapporterade fall av barnarbete, bristande arbetsvillkor och produktionsskandaler inom flertalet branscher, har således ett ökat ansvarsutkrävande riktats mot företag.³¹⁸ Detta har i sin tur bidragit till att globala företagsrelaterade problemen kopplat till brott mot mänskliga rättigheter nu har börjat formuleras som *rättsliga problem* både inom forskningen och på den politiska internationella arenan med utgångspunkt i internationell rätt.³¹⁹

³¹⁵ Jmf. Brännströms. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011).

³¹⁶ Brännström. *Förrättsligande En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning*. (2009) s. 39.

³¹⁷ Jmf. Åhlström (2017) s. 29.

³¹⁸ Se exempel över klagomål i domstolar mot europeiska företag för människorättskränkningar på webbplatsen för Business & Human Rights Resource Center: <https://www.business-humanrights.org/en/corporate-legal-accountability/case-profiles>

³¹⁹ Jmf. Brännström. *Förrättsligande En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2019) s. 38 ff.

Uppsatsens frågeställning: *På vilka sätt sker förrättsligandet av CSR, i EU-rättslig och europeisk nationell kontext, kopplat till mänskliga rättigheter idag?* har delats upp i de tre delfrågor: *Hur sker förrättsligande genom "soft law"?* *Hur sker förrättsligande genom "hard law"?* *Hur ser förrättsligande ut i ett konkret exempel i resebranschens uppförandekoder?* Dessa kommer nu att besvaras och diskuteras med utgångspunkt i de processer som leder till förrättsligande.

6.2 Hur sker förrättsligandet genom "soft law"?

Efter flera år av uppmärksammade företagsrelaterade människorättskränkningar, utvecklades FN:s vägledande principer i syfte att bli en global standard för att förebygga och hantera risken för negativa effekter på mänskliga rättigheter kopplade till affärsverksamhet.³²⁰ FN:s vägledande principer har genom sin status som "soft law" skapat en brygga som möjliggjort att området för CSR kunnat förflytta sig mot den rättsliga diskursen. Dessa principer har således skapat ett ramverk kring hur företag bör arbeta med CSR-frågor kopplat till mänskliga rättigheter, vilket stater förbundet sig politiskt att främja och implementera. Eftersom samlade principer, begrepp och koncept, så som HRDD, används i juridiska argument och som föreslagna juridiska lösningar i både EU-reglering och svensk rätt, har FN:s vägledande principer blivit normerande i den rättsliga diskursen.³²¹ Det går att argumentera för att CSR bara genom de facto har integrerats i FN:s vägledande principer, har genomgått förrättsligande. Eftersom "soft law" är en del av internationell rätt och således utgör en rättskälla inom internationell rätt, har CSR genom att integreras i "soft law" gjort en tydlig förflyttning mot den rättsliga diskursen.³²²

Inom EU finns ett politisk erkännande av behovet av juridiska lösningar för att kunna säkerhetsställa mänskliga rättigheter i globala leverantörsled. Inte minst visar den interna arbetsgruppen RBC-groups skugghandlingsplan³²³ sina förväntningar på EU:s ledarskap i

³²⁰ UNHR. news release, *New Guiding Principles on Business and human rights endorsed by the UN Human Rights Council*, 2011-06-16 <https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/media/documents/ruggie/ruggie-guiding-principles-endorsed-16-jun-2011.pdf> (hämtad 19.10.16).

³²¹ Jmf. Brännström. *Förrättsligande En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2019) s. 125 ff.

³²² Jmf. diskussion om juridifiering genom internationell rätt, Blichner and molander (2015) s.3.

³²³ RBC. *SHADOW EU ACTION PLAN ON BUSINESS AND HUMAN RIGHTS*, 2019-03-19, [hallitsija, https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2019/03/19/shadow-eu-action-plan-on-business-and-human-rights/](https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2019/03/19/shadow-eu-action-plan-on-business-and-human-rights/) (hämtad 19.12.18).

frågan att reglera ökade krav på företagsansvar kopplat till mänskliga rättigheter. Här har även forskning initierats i syfte att utveckla konkreta åtgärder kopplat till implementeringen av FN:s vägledande principer, med förhoppning att dessa skall leda till politiska förslag, för att stärka skyddet för offer som utsätts för företagsrelaterade människorättskränkning samt tillgången till rättsmedel inom EU.³²⁴ Trots att utvecklingen visar att FN: vägledande principer har en stor betydelsen på den rättsliga diskursen för att skärpa krav på företagens ansvar för mänskliga rättigheter har EU hittills misslyckats att implementera FN:s vägledande principer inom ramen för EU-rätten.

Sverige handlingsplan för att implementera FN:s vägledande principer från 2015³²⁵ har lett till en genomlysning av svensk lagstiftning.³²⁶ Resultatet som utmynnade i flera åtgärdsförslag på bland annat införandet av obligatorisk HRDD i så kallade högriskländer³²⁷ och även att öka möjligheten till upprättelse och gottgörelse för de människor som blivit drabbade av företagsrelaterade människorättskränkningar, visar på ett tydligt behov av skärpt svensk lagstiftning för att Sverige skall kunna leva upp till FN:s vägledande principer. Den rättsliga diskursen kring hur de mänskliga rättigheterna skall kunna säkerhetsställas inom företagsverksamheter inom ramen för svensk rätt, visar på hur CSR, genom soft law, förrättsligats genom att frågan behandlas i rättsliga termer och i juridiska förslag. Om svensk politik väljer att gå vidare med nya lagförslag om stärkta krav på företagsansvar för mänskliga rättigheter, skulle detta således innebära ytterligare förrättsligande av CSR genom processen *tillkomsten av nya lagar*.³²⁸ Oavsett Sveriges väg framåt, har de facto dessa principer och HRDD som verktyg fått ett genomslag som global standard, vilket har fått en normerande effekt om hur företag förväntas arbeta med mänskliga rättigheter i sina leverantörsled både i och utanför Sverige.

Det finns även möjligheter för att den idag rådande soft law-regleringen inom CSR, att genomgå förrättsligande och få utökade juridisk legitimitet utan ett lagstiftningsförfarande. Med

³²⁴ Globerance. Human Rights in Business, Removal of Barriers to Access to Justice in the European Union. (red.). Rubio and Yiannibas (2017).

³²⁵ Regeringskansliet. *Uppföljning av Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2018) <https://www.regeringen.se/494483/contentassets/32f1a8270fbc4e3da9c5fc38c16c4768/uppfoljning-av-sveriges-handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf> s. 3.

³²⁶ Statskontoret. *FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete* (2018) <http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808.pdf> s. 11 f.

³²⁷ Lista på högriskländer se UNEP FI Human Rights Guidance Tool for the Financial Sector <https://www.unepfi.org/humanrightstoolkit/geographic.php> (hämtad 20.02.17).

³²⁸ Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 14 f.

hänvisning till nationers gemensamma ansvar att nå mål 12: *om hållbar konsumtion och produktion* från de Globala hållbarhetsmålen *Agenda 2030*³²⁹ samt att fler länder antar nationella handlingsplaner i syfte att implementera FN:s vägledande principer, kan tänkas medföra skarpare krav kring hållbarhetsredovisning framöver. FN:s vägledande principer har redan börjat få statusen som ”global standard”, vilket sannolikt kan komma öka pressen på företag att ta ett större ansvar än vad de tidigare har gjort kring mänskliga rättigheter. När stater vägrar följa FN rekommendationer genom att bryta mot resolutioner och deklARATIONER kan detta resultera i politiska påtryckningar. Likaså kan företag som inte följer FN:s principer för företags ansvar för mänskliga rättigheter, leda till påtryckningar från centrala intressenter, så som finansiärer, samarbetspartner och konsumenter. Om företag dessutom skulle börja förväntas ta ansvar för att skydda mänskliga rättigheter och domstolar i större utsträckning börjar använda HRDD i sin bedömning att utdöma skadestånd till offer för människorättskränkningar, kan genomförande av obligatorisk HRDD bli en ”berättigad förväntning”, vilket kan leda till bindande internationell sedvanerätt. En annan väg som leder till att icke-bindande "soft law" härddas är när statliga eller internationella intuitioner ställer sig bakom frivilliga internationella riktlinjer, så som exempelvis EU gjorde när de använde OECED:s ramverk i utvecklingen av den nya konfliktmineralförordningen. Likaså utgick EU från FN:s vägledande principer i arbetet med direktivet om hållbarhetsrapportering. Ytterligare ett exempel är när Sveriges regering beslutade att statligt ägda företag skall hållbarhetsredovisa i enlighet med GRI:s ”mjuka” CSR-standard.

Sammanfattningsvis visar materialet från kapitel 3 att FN:s vägledande principer och HRDD är centrala i de juridiska lösningar som föreslås och diskuteras för att hantera utmaningen med företagsrelaterade människorättskränkningar. HRDD är ett koncept som återkommer som förslag från flera politiska instanser, både nationellt och internationellt, och torde vara grunden i kommande lagkrav, eller möjligen utvecklas som sedvanerätt i syfte att hantera utmaningen med ansvarsutkrävande för företagsrelaterade människorättskränkningar i globala leverantörskedjor.

³²⁹ UNDP. <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-12-hallbar-konsumtion-och-produktion/> (hämtad 20.03.12).

6.3 Hur sker förrättsligande genom ”hard Law”?

EU-rättslig reglering

EU-direktivet Non-Financial Reporting Directive har medfört svenska lagkrav på hållbarhetsredovisning i ÅRL, och är idag den lättaste ”hard law”-regleringen som införts med koppling till företagens ansvar för mänskliga rättigheter. Granskningen från PWC visar på stora brister i regelefterlevnaden av kraven på hållbarhetsrapportering,³³⁰ där mänskliga rättigheter är det svagaste rapporteringsområdet. Detta kan tyda på en oförmåga och/eller ovilja bland företag att hantera risker kopplat till mänskliga rättigheter. För att företag skall kunna rapportera om mänskliga rättigheter krävs ett aktivt arbete genom att identifiera samt förbygga risker. Dock kräver inte kraven i ÅRL att företag genomför HRDD kopplat till sin verksamhet, vilket leder till att företagen kan välja bort att rapportera om mänskliga rättigheter så länge de ger en förklaring till detta.

Direktivet om icke-finansiell information grundar sig på FN:s vägledande principer, och rapportering på fyra hållbarhetsområden, varav mänskliga rättigheter är en av dem. Genom att implementera krav på hållbarhetsrapportering i ÅRL har förrättsligande av CSR skett genom att ett tillägg har gjorts i den befintliga lagen. Trots uteblivna sanktioner för företag som inte följer rapporteringskravet, kan ändå lagkravet om hållbarhetsrapportering ha en normerande effekt på företagens förväntade ansvar kring mänskliga rättigheter. Ju fler företag som väljer att uppmärksamma sin hållbarhetsrapportering i sin marknadsföring, i syfte att skapa konkurrensfördelar gentemot sina konkurrenter,³³¹ desto större är chansen att fler företag tvingas möta samhällets och intressenters förväntningar på ett ”hållbart företag”. Hållbarhetsrapporteringen blir således (ytterligare) ett verktyg för självreglering, eftersom rapporterna granskas och jämförs av olika intressenter. Genom att direktivet kring rapportering om icke-finansiell information har implementerats i svensk lag, samt i övriga EU-länder, har rapporteringskraven kopplade till mänskliga rättigheter således medfört en rättslig förskjutning av frågan, vilket medfört till förrättsligande av CSR i både ett normativt och deskriptivt avseende.

³³⁰ PWC. *En lägesrapport 2019: Oroväckande brister i rapporteringen av företagens hållbarhetsarbete* (2019) <https://www.pwc.se/sv/pdf-reports/hallbar-affarsutveckling/orovackande-brister-i-rapporteringen-av-foretagens-hallbarhetsarbete.pdf> s. 3.

³³¹ jmf. Europeiska Kommissionen, *Företagens sociala ansvar: kommissionens strategi för att främja näringslivets bidrag till en hållbar utveckling*. Pressmeddelande, 2002-07-02 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/IP_02_985 (hämtad 19.10.10).

Den andra EU-regleringen som berör företagens ansvar för mänskliga rättigheter är *EU Conflict Minerals Regulation* som antogs 2017. Jämfört med direktivet kring rapportering om icke-finansiell information innehåller den så kallade konfliktmineralförordningen krav om obligatorisk HRDD. Genom att EU har implementerat HRDD inom ramen för EU-rätten, har förrättsligande av CSR skett genom processen *tillkomsten av ny lagstiftning*. Dessutom har EU-regleringen medfört att FN:s vägledande principer och då särskilt verktyget HRDD ”härdats” genom att implementeras i en förordning. Införandet av bindande krav om obligatorisk HRDD inom ramen för EU-rätten, för vissa företag inom mineralindustrin, medför således till förrättsligande av dels ett tidigare ”frivilligt CSR-verktyg”, och dels av ”soft law” i form av FN:s vägledande principer. Mycket tyder på att HRDD kommer fortsätta att härdas genom ”hard law”, dels genom att fler lagar utvecklas inom ramen för EU-rätten, och dels genom framtida domstolsbeslut där HRDD potentiellt kommer utgöra bevis mot företag som gjort sig skyldiga till människorättskränkningar.³³² Förordningen är ett exempel på hur EU som överordnad lagstiftande organ medverkar till förrättsligande av företagens ansvar för mänskliga rättigheter genom att införa nya, skarpare krav på ansvar för mänskliga rättigheter.

Trots att EU har påbörjat reglering av företagens ansvar kring mänskliga rättigheter, är vägen till bindande överenskommelser både svår och lång på grund av de flera politiska motsättningar som råder på den internationella arenan. Det finns däremot förslag från den interna arbetsgruppen RBC-Group, som verkar för att EU skall visa ett större ledarskap i sin roll som överordnad lagstiftare, och införa ett mer heltäckande lagkrav om obligatorisk HRDD för europeiska företag. I det fallet att EU inför ett nytt direktiv eller en ny förordning kring en mer branschöverskridande EU-rättsligreglering, sker således ytterligare förrättsligande genom politiken inom ramen för EU-rätten. Detta skulle vidare medföra förrättsligande av politiken, eftersom riksdagens normgivningsfunktion är underställd EU-rätten. I förlängningen skulle även EU-domstolen och även svenska domstolarna stärka sina positioner kring området företag och mänskliga rättigheter. Vilket innebär att det svenska politiska handlingsutrymmet samt Sveriges demokratiska processer undermineras i förmån för gällande EU-reglering på CSR-området.³³³

³³² Jmf. Macrory & Cismas. *The Business and Human Rights Regime under International Law: Remedy without Law?* (2018).

³³³ Jmf. Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 16 f.

Nationell reglering

Länderna Storbritannien, Frankrike och Nederländerna har alla adresserat nya juridiska skyldigheterna för företag att säkerställa respekten för de mänskliga rättigheterna i sina leverantörsled. Genom ny lagstiftning har de tre lagarna, på olika sätt, medfört att CSR har förrättsligats inom Europa. Uppsatsen avser nu att diskutera *hur* de nya lagarna medför förrättsligande med koppling till företagets ansvar för mänskliga rättigheter.

Storbritanniens bröt ny mark genom sin lag *Modern Slavery Act*, och *Transparency in Supply Chain*, som innebär att företag med bas i Storbritannien årligen ska rapportera om hur de arbetar mot människohandel och slaveri, i hela sitt affärs- och leverantörsled. Kraven är juridiskt bindande och kan medfölja rättsliga konsekvenser för de företag som underlåter att följa regelverket. Rapporteringskraven i *Transparency in Supply Chain* liknar kraven i EU-direktivet, ”Non-Financial Reporting Directive” på så vis att ingen av dem ställer några obligatoriska krav på aktiva åtgärder, förutom att företagen skall publicera en rapport. Detta gör att *Transparency in Supply Chain* öppnar upp för kryphål i företagets ansvar. Dock har tillkomsten av den nya lagen, trots sina möjliga kryphål, medfört till att CSR faktiskt har förrättsligats. Med utgångspunkten att ny lagstiftning kräver politiskt majoritet, kan dock lagens tillsynes svaga utformning förstås i kontexten av att vara den första i sitt slag inom Europa. Det finns dock rekommendationer om att de sex rapporteringspunkterna i avsnitt 54, *Transparency in Supply Chain* bör göras obligatoriska, och påtryckningar om att krav på obligatorisk HRDD skall införas. Efter det att en ny norm är etablerad, finns alltid möjligheten att införa skärpta krav och introducera större sanktionerade förfaranden kopplat till befintlig lagstiftning.³³⁴

Ett fall har prövats i domstol vilket ledde till att ett företag blev ansvarigt för kontraktsmässiga och lagstadgade överträdelser av *Modern Slavery Act*. Domstolen utdömde företrädarna för företaget till personligt ansvariga för de allvarliga avtalsenliga och lagstadgade överträdelserna gentemot arbetarna som fallet berörde. Prövningen av *Modern Slavery Act* har således lett till ytterligare förrättsligande genom domstolens tolkningsföreträde av lagens räckvidd och innebörd.³³⁵ Dessutom har domen gett företagsledare anledning att säkerhetsställa att lagen följs och förhoppningsvis uppmuntrar den till förebyggande åtgärder. Trots att lagen ännu inte kräver genomförande av obligatorisk HRDD, finns möjligheten att detta kravet kommer att införas. Möjligen finns även att domstolsprocessen skyndar på användningen av HRDD som ett

³³⁴ Jmf. Brännström. Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut (2011) s. 15.

³³⁵ Ibid.

”frivilligt verktyg” för att minska risken för lagöverträdelser och i förlängningen ekonomiska konsekvenser samt bristande acceptans av samhället i stort.³³⁶ Framtiden får utvisa huruvida *Modern Slavery Act* kommer medföra ytterligare förrättsligande av CSR.

Frankrikes nya lag *Duty of vigilance* är den lag som hittills har gått längst i sina krav gentemot företagen. Bland annat gällande de rättsliga konsekvenser vid underlåtenhet, där både böter och fängelse finns med som potentiella rättsliga konsekvenser i lagen. Lagen anser vara det hittills främsta initiativet i Europa för att förebygga människorättskränkningar, och ger dessutom offer en möjlighet att kräva skadestånd genom lagens hänvisning till Frankrikes civilrättsliga reglering. Lagen försvårar även för moderbolag att slippa under rättsliga påföljder kopplat till deras dotterbolags verksamheter eller åtgärder. Detta kan komma att minska risken för missbruk genom att använda komplexa företagsstrukturer. Lagen kan även medföra rättsliga konsekvenser för fysiska personer, såsom verkställande direktörer för ett bolag. Lagen är således det första i sitt slag att innehålla obligatoriska krav på HRDD, vilket ligger i linje med FN:s vägledande principer. Kravet på HRDD förväntas kunna användas som utgångspunkt i bedömningen om företaget blir ansvarig för att ersätta skador i framtida domstolsavgörande. Vidare ökar även möjligheter för offer att påtala ”fel” i ett företags efterlevnad av lagkraven genom att hänvisa till företags bristande genomförande av HRDD om den kan kopplas till skadan. Det råder dock en osäkerhet i vilken mån offer för människorättskränkningar kommer ha möjlighet och resurser nog att påvisa att fel har begåtts i ett företags genomförande av HRDD. Bevisbördan bör anses som svaghet i lagens utformning, då denna ligger hos målsägande, vilket riskerar att göra lagen mindre effektiv i att säkerhetsställa företagsansvar.³³⁷

Nederländernas lag *Child labour due diligence bill*, är den senaste antagna lagen som hanterar företagens ansvar för mänskliga rättigheter, där kraven specifikt gäller barnarbete. Lagen kräver ett uttalande till utsedd tillsynsmyndighet, där företagen förklarar att de har genomfört en *due diligence* relaterade till barnarbete i hela sin leveranskedja. Lagen är kopplad till olika sanktionsmöjligheter. Det kvarstår dock frågor kring vilka form- och kvalitetskrav som kommer krävas på den obligatoriska due diligence, och hur denna skall genomföras. Detta torde få

³³⁶ Jmf. Europeiska Kommissionen, *Företagens sociala ansvar: kommissionens strategi för att främja näringslivets bidrag till en hållbar utveckling*. Pressmeddelande, 2002-07-02

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/IP_02_985 (hämtad 19.10.10).

³³⁷ Business & Human Rights Resource Centre, Sandra Cossart, Director of Sherpa & Lucie Chatelain, Advocacy Officer at Sherpa, *What lessons does France's Duty of Vigilance law have for other national initiatives?*, 19-06-27, <https://www.business-humanrights.org/en/what-lessons-does-frances-duty-of-vigilance-law-have-for-other-national-initiatives> (hämtad 13.01.20).

konsekvenser för lagens räckvidd och effektivitet. Lagen kommer möjligen innebära etablering av nya rättsliga konstruktioner och konstituerande bestämmelser som kan innebära införande av en ny specifik tillsynsmyndighet, vilket i sig är bestämmelser som innebär förrättsligande på CSR-området.³³⁸

Trots att de ännu bara finns tre lagar inom Europa som reglerat ett företagsansvar för mänskliga rättigheter, får lagarna gränsöverskridande konsekvenser för globala företag som direkt eller indirekt har affärssamarbeten med länderna vars nya lagstiftning nu är bindande. Ännu har inga rättsliga prövningar gjorts av lagarna Duty of vigilance och Child labour due diligence bill. Däremot innehåller båda lagarna krav på HRDD, vilket kan för detta verktyg kunna få en central roll i framtida rättsprocesser kring företagsrelaterade människorättsbrott. Om brott mot mänskliga rättigheter sker i ett företags leverantörsled kan företaget använda sin HRDD för att visa att de gjort allt som rimligtvis kan krävas för den aktuella situationen. Detta skulle i sin tur kunna medföra att företaget slipper ansvar helt eller får ett lindrigare straff. Likaså kan hänvisning till en bristande utförd HRDD användas som bevis för att utdöma ansvar för skada som kan kopplas till företagets underlåtenhet.

De tre nya lagarna visar att frågan kring företagens ansvar för mänskliga rättigheter fått en tydlig politisk medvind de senaste åren. I Nederländerna var både företag, forskningsinstitutioner och organisationer i det civila samhället överens om att barnarbete är ett allvarligt problem, och att politiska åtgärder är nödvändiga för att bekämpa det.³³⁹ I Frankrike utvecklades lagen i en koalition av människorättsorganisationer, fackföreningar och parlamentsledamöter,³⁴⁰ vilket sammantaget visar på en utveckling likt andra områden som har genomgått förrättsligande med koppling till mänskliga rättigheter. Frågan om att stärka patientens rättigheter i Sverige på mitten av 1970-talet³⁴¹ är ett sådant exempel, och ett annat är hur arbetarnas rättigheter har stärkts genom åren.³⁴²

³³⁸ Jmf. Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 15.

³³⁹ mvoplatforn. *The Netherlands takes an historic step by adopting child labour due diligence law*. Amsterdam, 2019-05-14, <https://www.mvoplatforn.nl/en/the-netherlands-takes-a-historic-step-by-adopting-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad: 20.01.05).

³⁴⁰ Business & Human Rights Resource Centre, Sandra Cossart, Director of Sherpa & Lucie Chatelain, Advocacy Officer at Sherpa, *What lessons does France's Duty of Vigilance law have for other national initiatives?*, 19-06-27, <https://www.business-humanrights.org/en/what-lessons-does-frances-duty-of-vigilance-law-have-for-other-national-initiatives> (hämtad 20.01.13).

³⁴¹ Jmf. Brännström. *Förrättsligande En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2019) s. 172 f.

³⁴² Se bl.a. Bruun, Niklas. *Arbetslivets juridifiering-perspektiv på den finska utvecklingen*, i Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, p. 136–155 (1987).

Sammanfattningsvis visar materialet från kapitel 4 att de senaste tillkomna regleringarna och lagarna: konfliktmineralförordningen, Duty of vigilance och Child labour due diligence bill, går längre i sina krav på företagens ansvar för mänskliga rättigheter, jämfört med de två första initiativen: Direktivet om icke-finansiell information och Modern Slavery Act. Om utvecklingen försätter i denna riktning finns goda chanser att fler nationer, och även EU, följer Frankrike och Nederländernas exempel att implementera FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter genom att reglera krav på genomförande av obligatorisk av HRDD.

6.4 Hur ser förrättsligande ut i ett konkret exempel i resebranschens uppförandekoder?

Genom att CSR har formulerats i både "soft law" och "hard law" har CSR fått en ny innebörd för företag att arbeta med mänskliga rättigheter. TUI Groups arbete att förhindra modernt slaveri och människohandel i sina leverantörsled har en direkt koppling till Modern Slavery Act. Det faktum att TUI Group berörs av rapporteringskraven i Modern Slavery Act kan antas vara anledningen till företagets uttryckta "engagemang om att förhindra människohandel och modernt slaveri". TUI:s arbete är ett tydligt exempel på hur kraven i Modern Slavery Act har medfört att CSR har förrättsligas. Förrättsligandet har framförallt skett deskriptivt genom lagens införande, men det går även att se normativa tendenser där företaget har vidtagit mer eller mindre "frivilliga" förebyggande åtgärder för att förhindra människohandel inom sin verksamhet.

Både VING och TUI berörs av kravet kring hållbarhetsrapportering i enlighet med EU-direktivet "Non-Financial Reporting Directive", där det båda företagen rapporterar om mänskliga rättigheter. TUI:s hållbarhetsrapport samt uppförandekoder är dessutom skrivna utifrån FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, vilket gör deras rapport något mer omfattande och djupgående kring just mänskliga rättigheter. Exemplet visar att TUI som följer FN:s vägledande principer når längre i sin hållbarhetsrapportering jämfört med VING som inte följer FN:s vägledande principer. Sannolikt påverkas TUI:s CSR-arbete av deras internationella åtaganden att bland annat följa de tio principerna inom områdena: mänskliga rättigheter, arbetsrätt, miljö och antikorruption, genom sitt medlemskap i FN:s Global Compact. Trots att det inte går att dra några definitiva slutsatser av endast två företags CSR-arbete, går det ändå att se att TUI som följer "soft law"-reglering rapporterar om ett större ansvar kring mänskliga rättigheter jämfört med VING. Utifrån det antagandet, visar exemplet således på förrättsligande av CSR genom "soft law" på liknande sätt som "ny lagstiftning" gör.

Rättsliga förskjutningar inom CSR sker oavsett om riktlinjer eller lagkrav är kopplade med sanktioner eller ej. Dessa förskjutningar sker således genom hjälp av både "soft law" och "hard law". Sannolikt är det så att företagens sociala prestation ökar, då risken finns för sanktioner och/eller ett dåligt anseende.³⁴³

Förrättsligande-tendenser

TUI använder följande slogan; "Better Holidays, Better World" och kommunicerar att företaget tar ett stort ansvar för mänskliga rättigheter enligt internationella riktlinjer, "soft law". Men vad händer om ett marknadsfört "känslomässigt värde"³⁴⁴ eller en utfästelse om att företaget respekterar de mänskliga rättigheterna i sitt leverantörsled inte kan hållas?³⁴⁵

Om en konsument köper en resa från TUI med utgångspunkten att TUI är ett etiskt företag och det sedan uppdagas att företagets hotellpersonal inte kan leva på sin lön. Denna situationen skulle kunna leda till en prövning av vilseledande marknadsföring i domstol.³⁴⁶ I en hypotetisk rättsprocess skulle ansvarsfrågor kopplat till företagets uppförandekod kunna bli föremål för en domstolsprocess.³⁴⁷ Genom en prövning får domstolen således tolkningsföreträde över ett förhållande eller en situation som inte tidigare utsatts för någon juridisk prövning, vilket skulle leda till förrättsligande av CSR genom processen *ny domstolsprövning*.³⁴⁸ Följande situation belyser normativa förrättsligande-tendenser, vilket visar på hur marknadsföring och språkliga formuleringar i uppförandekoder närmar sig ett innehåll med juridisk innebörd. Spridningen av juridiska begrepp, så som avtalsklausuler, hållbarhetsklausuler och avtalsvillkor, är alla exempel på förskjutningar mot att en *fråga, relation* eller *situation* börjar hanteras utifrån en rättslig diskurs.³⁴⁹ Om företag i sin marknadsföring uppger att de följer internationella riktlinjer som i sig inte är juridiskt bindande, kan utfästelser kring angivna uppförandekoder och internationella medlemskap ändå få en rättslig innebörd. Detta genom att företagens angivna

³⁴³ Jmf. Grafstrom, Göthberg, Windell (2015) s.130 f.

³⁴⁴ Se Ramberg. *Emotional Non-Conformity in the International Sales of Goods, Particularly in Relation to CSR-Policies and Codes of Conduct* (2014).

³⁴⁵ Jmf. Ramberg. *Håndheving av normer og avtaler om næringslivets samfunnsansvar (corporate social responsibility)* (2014) s. 330 f.

³⁴⁶ Jämför, Kasky v. Nike, Inc. (2002), Cal.4th. No.S087859. May 2, 2002. Kasky köpte ett par sportskor från Nike och var villig att betala ett högt pris för varumärket Nike. Nike hade byggt upp sitt varumärke att vara ett etiskt företag och hade en CSR-policy på sin hemsida, som bland annat informerade att Nike *inte* använde barnarbetskraft i sin produktion. När det sedan uppdagades att en av Nikes leverantörer använde barn i sin produktion, väckte Kasky talan mot Nike för falsk marknadsföring och illojal konkurrens.

³⁴⁷ Jmf. Ramberg. *Håndheving av normer og avtaler om næringslivets samfunnsansvar (corporate social responsibility)* (2014).

³⁴⁸ Brännström. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut* (2011) s. 15 ff.

³⁴⁹ Brännström. *Förrättsligande En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2009) s. 125 ff.

hållbarhetsarbete kan tolkas som bindande marknadsföringsutfästelser och därigenom få rättsliga konsekvenser från kundens perspektiv, trots att avsikten från företaget inte är att ge några garantier för företagets agerande.³⁵⁰

Med utgångspunkten att CSR rör sig mellan flera olika diskurser och således används som både ekonomiska, moraliska och politiska argument, går det att se att det juridiska perspektivet på många sätt överlappar de andra perspektiven.³⁵¹ Det affärsjuridiska området ”compliance” som hanterar företagens regelefterlevnad, berör även ”soft law” i ett riskperspektiv. Trots att vissa företag kan anse att ”soft law” ligger i gråzonen för vad som bör efterlevas, kan det ändå motiveras genom ekonomiska och moraliska argument. Huruvida researrangörerna i praktiken verkligen fullföljer att avsluta ett samarbete med en leverantör, som bryter mot företagets uppförandekod, är omöjligt att spekulera i. Men eftersom en förlust av en stor samarbetspartner, exempelvis ett hotell, tänkbart skulle innebära finansiella förluster och ökade omkostnader, kan det antas att det finns intressekonflikter mellan företagets finansiella och sociala prestation.³⁵² Studien som följt H&M visar att offentlig kritik påverkade företaget att ta ett större ansvar för mänskliga rättigheter i sina leverantörskedjor genom att i en högre grad integrera villkorande krav i sina uppförandekoder till leverantörerna.³⁵³ Utvecklingstendensen inom H&M visar att företaget själv tvingas ”förrättsliga” sitt annars frivilliga CSR-arbete för att inte riskera att förlora legitimitet och konkurrenskraft på marknaden. Detta belyser konsumentnära företags känslighet kopplat till dålig publicitet, avseende företagsrelaterade människorättskränkningar.

Idag kan multinationella konsumentnära företag minska ekonomiska risker och stärka sitt varumärke genom att arbeta aktivt med förebyggande åtgärden, vilket har en nära koppling till samhällets förväntningar och krav på dagens företag.³⁵⁴ Men så länge ansvar för mänskliga rättigheter är kopplad med en kostnad (resursmässiga eller ekonomiska) för företag, finns även en överhängande risk att kortsiktiga ekonomiska argument vinner över de moraliska. Så snart de moraliska eller politiska argumenten kopplats till juridiska åtaganden, kommer företagen

³⁵⁰ Jmf. Macrory & Ioana. *The Business and Human Rights Regime under International Law: Remedy without Law?* (2018).

³⁵¹ Brännström. *Förrättsligande En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning* (2009) s. 125.

³⁵² Jmf. Åhlström (2017) s. 33.

³⁵³ Åhlström (2017) s. 167 f.

³⁵⁴ Jmf. Europeiska Kommissionen. *Företagens sociala ansvar: kommissionens strategi för att främja näringslivets bidrag till en hållbar utveckling*. Pressmeddelande, 2002-07-02 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/IP_02_985 (hämtad 19.10.10) och Grafstrom, Göthberg, Windell (2015) s. 130 f.

sannolikt bli mer angelägna att leva upp till sina egna uppförandekoder, och även ställa högre kontraktuella krav på sina leverantörer. Ett exempel som tyder på detta är TUI:s klausul kring antikorrupktion som visar på företagets ökade angelägenhet att vidta åtgärder, när de själva riskerar stora bötesbelopp kopplat till dagens antikorrupktionslagstiftningar.

6.5 Sammanfattande slutsats

Analysen visar sammanfattningsvis på flera pågående och parallella processer inom Europa som medför att CSR förrättsligas genom både ”soft law” och ”hard law”. Dels har, genom utvecklingen av FN:s vägledande principer, rättsliga förflyttningar av CSR skett mot internationell rätt. Därefter har frågan för företagens ansvar kring mänskliga rättigheter förrättsligats genom att den har börjat hanteras i den rättsliga diskursen om ökad reglering kring ”företag och mänskliga rättigheter”. Framförallt har den rättsliga diskursen berört EU:s implementering av FN:s vägledande principer genom att införa obligatorisk HRDD inom ramen för EU-rätten. Länderna Frankrike och Nederländerna ligger i framkant med sina nya lagar som idag ställer det hittills mest långtgående kraven på företagens ansvar för mänskliga rättigheter. Huruvida det blir EU eller enskilda nationer som kommer att leda och fortsätta utvecklingen av förrättsligandet av CSR får framtiden utvisa.

7 Avslutande reflektioner

CSR är idag en fragmenterad praktik och begreppets innebörd och definition är inte densamma som när det en gång myntades. Det idag framväxande lapptäcket bestående av nationella lagkrav, EU-direktiv och förordningar, flertalet icke-bindande internationella riktlinjer samt globala standarder, gör CSR till ett svårnavigerat område för företag. Det finns flera skäl till att EU bör stifta en gemensam reglering på området. Dels med hänsyn till lika konkurrensvillkor inom EU, men även för att möjliggöra ett koherent och jämlikt företagsklimat med lika spelregler på marknaden. En branschöverskridande reglering om krav på obligatorisk HRDD skulle både främja respekten för mänskliga rättigheter, men även främja fler hållbara affärssamarbeten över nationsgränserna.

Uppsatsen visar på ett ökat erkännande om att företag, även om de spelar en viktig roll i den sociala och ekonomiska utvecklingen i vårt moderna samhälle, även kan skada samhället och kränka mänskliga rättigheter. Förrättsligandet av företagens ansvar för mänskliga rättigheter är ett nytt kapitel inom CSR, som vi bara har sett början av.

Om kvinnan i cementfabriken Pakistan och alla andra arbetare i globala leverantörskedjor skall kunna få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda, krävs dock ett holistiskt ledarskap från företagsledningarna och politiker, på både nationell och internationell nivå. Men även ett stort samhällsansvar från oss jurister.

8 Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Amao, Olufemi. *Corporate Social Responsibility, Human Rights and law, Multinational corporations in developing countries*. Routledge, New York. 2011.

Boyle. Alan, Soft law in international law-making. I *International law*, Evans, D Malcome, (red.) s.118-138. Fourth Edition, Oxford University Press, Great Britain. 2014.

Brännström, Leila. *Förrättsligande -En studie av rättens risker och möjligheter med fokus på patientens ställning*. Bokbox Förlag, Lund. 2009.

Dielemans, Jennie. *Välkommen till Paradiset reportage om turistindustrin*. Atlas, Stockholm. 2008.

Fernholm, Johanna. *Uppförandekoder som etisk varumärkning? Ansvar i företag med globala värdekedjor*. Diss., Stockholms universitet. 2013.

Grafstrom, Maria. Göthberg Pauline, Windell Karolina. *CSR: Företagsansvar i förändring*. Liber AB, Kina. 2015.

Grankvist, Per. *CSR I praktiken -Hur företag jobbar med hållbarhet för att tjäna pengar*. Liber AB, Stockholm. 2012.

Gunther, Teubner. *Juridification of Social Spheres*, Walter de Gruyter, Berlin and New York, European University Institute, Series A-Law 6, 1987.

Langlet, David och Mahmoudi, Said. *EU Enviromental law and plicy*, Oxford University Press.Croydon, New York. 2016.

Merriam, Sharan B. *Fallstudien som forskningsmetod*. Upplaga 1:22. Studentlitteratur AB. Lund, 2011.

Nääv, Maria och Zamboni Mauro. (red.). *Juridisk metodlära*. upplaga 2:1, Författarna och Studentlitteratur, Lund. 2018.

Ramberg, Jan och Ramberg, Christina. *Allmän avtalsrätt*, Upplaga 9:1, Författarna och Norstedts Juridik AB, Visby. 2014.

Ruhmkorf, Andreas. (red.). *Corporate social responsibility, private law and global supply chains*. Edward Elgar Publishing Limited, UK. 2015.

Sharma, Parul. *Produktionskedjan Ditt ansvar för människan och miljön*. Sanoma Utbildning AB. Stockholm. 2019.

Thirlway, Hugh. The sources of international law. I *International law*, Evans, D Malcome, (red.) s. 91-117. Fourth Edition. Oxford University Press. New York. 2014.

Ählström, Jenny. "Alla ska behandlas med respekt" Uppkomst och utveckling av narrativet om mänskliga rättigheter i globala leverantörskedjor. Diss., Stockholms universitet. 2017.

Artiklar

Bantekas, Ilias. *Corporate social responsibility in international law*. Boston University, International Law Journal. 2004: s. 309-347.

Blichner, Lars Chr, and Molander, Anders. *What is juridification?* Centre for European Studies University of Oslo. No. 14. 2015.

Bruun, Niklas. *Arbetslivets juridifiering-perspektiv på den finska utvecklingen*, i Tidskrift utgiften av Juridiska föreningen i Finland, 1987, 136–155.

Brännström, Leila. *Förrättsligande genom konstitutionalisering och parlamentarismens slut*. Rapport från 2011 års forskningsinternat. Rapport och texter från juridiska institutionen nr 6, 2011.

Buhmann, Karin. *Public Regulators and CSR: The 'Social Licence to Operate' in Recent United Nations Instruments on Business and Human Rights and the Juridification of CSR*. Journal of Business Ethics vol. 136, 2016: s. 699–714.

Davitti, Daria, *Business and Human Rights in the UN Special Procedures System*. A Nolan et al, The United Nations Special Procedures System, Brill, 2017.

Friedman, Milton. *The Social Responsibility of business is to Increase its Profit*, The New York Times Magazine, 1970.

LeBaron, Genevieve. Rühmkorf, Andreas. *The domestic politics of corporate accountability legislation: struggles over the 2015 UK Modern Slavery Act*, Socio-Economic Review, Volume 17, Issue 3, 2019, Pages 709–743.

Macrory, Sarah, Cismas, Ioana. *The Business and Human Rights Regime under International Law: Remedy without Law?* I J. Summers and A. Gough. (red.). Non-State Actors and International Obligations: Creation, Evolution and Enforcement. Brill. 2018: s 224-260.

Mares, Radu. *Limits of Supply Chain Responsibility: A Critical Analysis of Corporate Responsibility Instruments*. Nordic Journal of International Law. Volume 79, No 2, 2010: s.193-244.

Mitchell, Richard. *Juridification and Labour law: A Legal Response to the flexibility Debate in Australia*, *The international Journal of Comparative Labour law and Industrial Relations*, Vol 14/2, 1998: s.113-135.

New, Steve. *Modern slavery and the supply chain: the limits of corporate social responsibility?* *Supply Chain Management*. 20(6), 2015, s. 697-707.

Peterkova, Mitkidis Katerina. *Sustainability Clauses in International Supply Chain Contracts: Regulation, Enforceability and Effects of Ethical Requirements*, *Nordic Journal of Commercial Law Issue 1#2014*, 2014.

Ramberg, Christina. *Emotional Non-Conformity in the International Sales of Goods Particularly in Relation to CSR-Policies and Codes of Conduct*, in *Boundaries and Intersections 5th Annual MAA Schlechtriem CISG Conference*, Ed I Schwenzer & L Spagnolo, Eleven, 2014.

Ramberg, Christina. *Håndheving av normer og avtaler om næringslivets samfunnsansvar (corporate social responsibility)*, *Forhandlingene ved Det 40. nordiske Juristmøte*, Oslo 21–22. august 2014, *De Nordiske Juristmøter*, HG Media as, 2014: s. 329–337.

Sheldon, Ian. *Trade and Environmental Policy: A Race to the Bottom?* *Journal of Agricultural Economics*, nr 57, 2006: s. 365-392.

Sjåfjell, Beata och Mähönen, Jukka. *Upgrading the Nordic Corporate Governance Model for Sustainable Companies*. *European Company Law*, Vol 11, Issue 2, 2014.

Skog, Rolf. *Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen*. *Svensk Juristtidning (SvJT)*, Nr1, 2015: s 11–19.

Elektroniska källor

Business & Human Rights Resource Center. <https://www.business-humanrights.org/en/corporate-legal-accountability/case-profiles> (hämtad 02.03.20).

Business & Human Rights Resource Centre. Cossart, Sandra. Director of Sherpa & Lucie Chatelain, Advocacy Officer at Sherpa, *What lessons does France's Duty of Vigilance law have for other national initiatives?*, 19-06-27, <https://www.business-humanrights.org/en/what-lessons-does-frances-duty-of-vigilance-law-have-for-other-national-initiatives> (hämtad 13.01.20).

Diakonia. *Franskt lagförslag tvingar företag att ta större ansvar*, 2017-03-20, <https://www.diakonia.se/om-oss/Nyheter-och-mediaservice/Nyheter-fran-Diakonia/franskt-lagforslag-for-foretag/> (hämtad 2019.09.25).

Duty of vigilance radar. <https://vigilance-plan.org/the-law/> (hämtad 19.12.12).

ECCJ. *Switzerland, Italy, Germany and the US release Business and Human Rights National Action Plans*. 2017-01-11, <https://corporatejustice.org/news/374-switzerland-italy-germany-and-the-us-release-business-and-human-rights-national-action-plans> (hämtad 19.12.16).

ECCJ. *The compromise on a counter-proposal to the Swiss Responsible Business Initiative sinks in the Council of State*. 2019-03-13 <https://corporatejustice.org/news/13372-the-compromise-on-a-counter-proposal-to-the-swiss-responsible-business-initiative-sinks-in-the-council-of-state> (hämtad 19.12.04).

Ecpat. <https://www.ecpat.org/what-we-do/sexual-exploitation-of-children-travel-tourism/> (hämtad 20.02.24).

ENAT. UNWTO Global Code of Ethics for Tourism (1999) <https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.reports.366> (hämtad 19.12.16).

EURACTIV. Fox, Benjamin. *Table human rights due diligence law, MEP's tell Commission*, 2019-03-28, <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/table-human-rights-due-diligence-law-meps-tell-commission/> (hämtad 19.12.16).

European Commission. *Corporate Social Responsibility & Responsible Business Conduct*. https://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en (hämtad 15.10.19).

European Commission. *Council Conclusions on business and Human Rights*, 2016-06-21, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/publications/council-conclusions-business-and-human-rights-foreign-affairs-council_en (hämtad 19.10.16).

Europeiska Kommissionen. *Företagens sociala ansvar: kommissionens strategi för att främja näringslivets bidrag till en hållbar utveckling*. Pressmeddelande 2002-07-02. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/IP_02_985 (hämtad 19.10.10).

European Parliament. Press Releases, *Conflict minerals: MEPs secure mandatory due diligence for importers*, 2016-11-22 <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20161122IPR52536/conflict-minerals-meps-secure-mandatory-due-diligence-for-importers> (hämtad 19.12.02).

European Parliament. Report: *on corporate liability for serious human rights abuses in third countries*, 2016-07-19, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0243_EN.html?redirect#title2 (hämtad 19.10.16).

Europeiska unionens råd. *Konfliktmineraler: rådet antar nya regler för att begränsa väpnade gruppers finansiering*, 2017-04-03, <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2017/04/03/conflict-minerals/> (hämtad 19.11.11).

EU-Lex. Sekundärrätt, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0032> (hämtad 19.11.25).

Ethical Corporation. Steiner-Dicks, Katherine 2019-08-06
'We know most global companies have modern slavery in their supply chains'
<http://ethicalcorp.com/we-know-most-global-companies-have-modern-slavery-their-supply-chains#.XUxEml4Im-o.twitter> (hämtad 19.12.17).

Global Compact Network Sweden. <https://globalcompact.se/om-un-global-compact/de-10-principerna/> (hämtad 20.02.27).

Global Reporting Initiative (GRI). <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx>
(hämtad 19.12.11).

Global Reporting Initiative (GRI). <https://www.globalreporting.org/standards/> (hämtad 19-06-06).

GOV.UK. The final report and recommendations of the independent review of the Modern Slavery Act 2015, 2019-05-22, <https://www.gov.uk/government/publications/independent-review-of-the-modern-slavery-act-final-report> (hämtad 19.11.09)

International Organization for Standardization. <https://www.iso.org/popular-standards.html>
(hämtad 19.06.02).

Leigh Day. *High Court rules chicken catcher bosses exploited workers in modern slavery case*, 2019-04-08, <https://www.leighday.co.uk/News/2019/April-2019/High-Court-rules-chicken-catcher-bosses-exploited> (hämtad 09.11.19).

Media Alert. prerelease, *NGOs welcome support of European Parliamentarians for duty of care legislation of EU corporations towards people affected by their activities*, 2016-05-18, <http://corporatejustice.org/eu-duty-of-care-green-card-media-alert-18-may.pdf> (hämtad 19.10.27).

mvoplatforn. *The Netherlands takes an historic step by adopting child labour due diligence law*. Amsterdam, 2019-05-14, <https://www.mvoplatforn.nl/en/the-netherlands-takes-a-historic-step-by-adopting-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 05.01.20).

mvoplatforn. *Update: Frequently Asked Questions about the new Dutch Child Labour Due Diligence Law*, 2019-06-03, <https://www.mvoplatforn.nl/en/frequently-asked-questions-about-the-new-dutch-child-labour-due-diligence-law/> (hämtad 20.01.05).

OECD. <http://mneguidelines.oecd.org/guidelines/> (hämtad 19.12.11).

RBC. *GEARING UP EU ACTION – LAUNCH OF SHADOW EU ACTION PLAN (VIDEO)* 2019-04-03, <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2019/04/03/gearing-up-eu-action-launch-of-shadow-eu-action-plan/> (hämtad 19.12.15).

RBC. *SHADOW EU ACTION PLAN ON BUSINESS AND HUMAN RIGHTS*, 2019-03-19, [hallitsija, https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2019/03/19/shadow-eu-action-plan-on-business-and-human-rights/](https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2019/03/19/shadow-eu-action-plan-on-business-and-human-rights/) (hämtad 19.12.18).

Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/folkkratt/> (hämtad 19.11.28).

Regeringskansliet. *Vad är mänskliga rättigheter*, 2018-03-20 <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/demokrati-och-manskliga-rattigheter/fakta-om-manskliga-rattigheter/vad-ar-manskliga-rattigheter/> (hämtad 19.12.06).

Regeringskansliet. *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter*, 2015-08-24. <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2015/08/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter/> (hämtad 19.10.15).

SG. *SGU utsedd som behörig myndighet för konfliktmineral*, 2018-01-03, <https://www.sgu.se/om-sgu/nyheter/2018/januari/sgu-utredersvenskt-regelverk-mot-konfliktmineral/> (hämtad 19.12.12).

Shift. *John Ruggie Letter to European Commission President Jean-Claude Juncker*, 2017-02-24, <https://www.shiftproject.org/resources/publications/ruggie-letter-european-commission-juncker/> (hämtad 19.10.16).

Statskontoret. *FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete*, 2018-03-15, <http://www.statskontoret.se/publicerat/publikationer/2018/fns-vagledande-principer-for-foretag-och-manskliga-rattigheter--utmaningar-i-statens-arbete/> (hämtad 19.10.19).

Svenska FN förbundet. <https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-med-manskliga-rattigheter/den-allmanna-forklaringen-om-de-manskliga-rattigheterna/> (hämtad 19.11.17).

Swedwatch. <https://swedwatch.org/teman/hogrisk-och-konflikt/> (hämtad 19.10.19).

Swedwatch. *Bakom drömmen i Dubai*, 2015-10-13. <https://swedwatch.org/publikation/rapport/bakom-drommen-om-dubai/> (hämtad 15.02.20).

Swedwatch. *Corporate responsibility*, <https://swedwatch.org/en/about-swedwatch/foretagsansvar/> (hämtad 19.10.15).

Swedwatch. *EU-beslut om konfliktmineraler långt ifrån tillräckligt*, 2017-03-22.
<https://swedwatch.org/publikation/artikel/eu-beslut-om-konfliktmineraler-langt-ifran-tillrackligt/> (hämtad 19.12.14).

Swedwatch. *EU:S KOMPROMISS: LÅNGT FRÅN VERKLIGHETEN*, 2016-06-20
<https://swedwatch.org/publikation/rapport/eus-kompromiss-langt-fran-verkligheten/> (hämtad 19.12.13).

TUI. <https://www.tui.se/om-tui/om-foretaget/vart-kundlofte/> (hämtad 19.01.06).

TUI. *TUI:s hållbarhetsstrategi*, <https://www.tui.se/om-tui/hallbarhet-pa-resan/tuis-hallbarhetsstrategi/> (hämtad 20.01.08)

TUI Group. *CODE OF CONDUCT FOR SUPPLIERS AND ANTI-CORRUPTION CLAUSE*
https://www.tuigroup.com/en-en/meta/purchase_conditions/anti-corruption-clause (hämtad 20.01.06).

TUI Group. *Human rights*, https://www.tuigroup.com/en-en/responsibility/sus_business/human-rights (hämtad 19.01.06).

UN Global Compact. <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc> (hämtad 19.12.11).

UNDP. <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-12-hallbar-konsumtion-och-produktion/> (hämtad 20.03.12).

UNEP FI Human Rights Guidance Tool for the Financial Sector.
<https://www.unepfi.org/humanrightstoolkit/geographic.php> (hämtad 20.02.17).

UNHR. News release. *New Guiding Principles on Business and human rights endorsed by the UN Human Rights Council*. 2011-06-16 <https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/media/documents/ruggie/ruggie-guiding-principles-endorsed-16-jun-2011.pdf> (hämtad 19.10.16).

UNHR. <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/sp/pages/welcomepage.aspx> (hämtad 10.10.19).

VING. <https://www.ving.se/om-ving/nordic-leisure-travel-group> (hämtad 19.11.16).

VING. *Principer och riktlinjer*, <https://www.ving.se/om-ving/hallbart-resande/principer-riktlinjer> (hämtad 19.11.16).

VING. *socialt ansvar*, <https://www.ving.se/om-ving/hallbart-resande/socialt-ansvar> (hämtad 19.11.16).

VING. *Ving branschvinnare i Sustainable Brand Index 2019*, 2019-04-12,

<https://via.tt.se/pressmeddelande/ving-branschvinnare-i-sustainable-brand-index-2019?publisherId=1726617&releaseId=3255883> (hämtad 19.11.16).

Rapporter och dokument

Amnesty International. Actonaid, BHRRC mfl, 2019-04-10, https://corporate-responsibility.org/wp-content/uploads/2019/04/190417_UK-mHRDD-campaign-statement_FINAL-with-logos.pdf

Amnesty International. *INJUSTICE INCORPORATED: CORPORATE ABUSES AND THE HUMAN RIGHT TO REMEDY* (2014) <https://www.amnesty.org/en/documents/pol30/001/2014/en/>

Council of the European Union. *Council conclusions: The EU and Responsible Global Value Chains*, 2016-05-12, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8833-2016-INIT/en/pdf> (hämtad 19.10.15).

ECCJ. *Evidence for mandatory HRDD legislation* (2018) http://corporatejustice.org/policy-evidence-mhrdd-november-2018-final_1.pdf

ECCJ. *French Corporate Duty of Vigilance Law, FREQUENTLY ASKED QUESTIONS* (2018) <https://vigilance-plan.org/wp-content/uploads/2019/06/2018-FAQ-in-English.pdf>

ECCJ. *Legal Brief, EU Model Legislation on Corporate Responsibility to Respect Human Rights and the Environment* (2020) <https://corporatejustice.org/2020-legal-brief.pdf>

ECCJ. *Strategic Framework (2017-2020)* http://corporatejustice.org/eccj-strategic-framework-2017-2020_website.pdf

Enacts. *Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och luckor i svensk lag* (2018) http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808_bilaga-3.pdf

Globernance Institute for Democratic Governance. *Human Rights in Business, Removal of Barriers to Access to Justice in the European Union*. Edited by Juan José Álvarez Rubio and Katerina Yiannibas, Routledge, London (2017) <https://www.taylorfrancis.com/books/e/9781315269467>

Home office. *Transparency in Supply Chains etc. A practical guide* (2015) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/649906/Transparency_in_Supply_Chains_A_Practical_Guide_2017.pdf

Human Rights Council. *Improving accountability and access to remedy for victims of business-related human rights abuse*, 2016-05-10, https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/DomesticLawRemedies/A_HRC_32_19_AEV.pdf (hämtad 19.10.16).

ILO. *ILO-IOE child labour guidance tool for business* (2015) <http://www.ilo.org/ipecinfo/product/download.do?type=document&id=27555>

India Committee of the Netherlands. *Child Labour Due Diligence Law for companies adopted by Dutch Parliament*, 2017-02-08, <http://www.indianet.nl/170208e.html> (hämtad: 10.10.19).

Kollegiet för svensk bolagsstyrning. *Svensk kod för bolagsstyrning* (2016) http://www.bolagsstyrning.se/UserFiles/Archive/219/Svensk_kod_for_bolagsstyrning_gallande_fran_1_december_2016.pdf

PWC. *En lägesrapport 2019: Oroväckande brister i rapporteringen av företagens hållbarhetsarbete* (2019) <https://www.pwc.se/sv/pdf-reports/hallbar-affarsutveckling/orovackande-brister-i-rapporteringen-av-foretagens-hallbarhetsarbete.pdf>

RBC. *Shadow EU Action Plan on the Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights within the EU* (2019) <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/wp-content/uploads/2019/03/SHADOW-EU-Action-Plan-on-Business-and-Human-Rights.pdf>

Regeringskansliet. *Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2015) <https://www.regeringen.se/4a84f6/contentassets/1012abb0e5a84defa089a77eb6a5ee21/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf>

Regeringskansliet. *Statens ägarpolicy och riktlinjer för bolag med statligt ägande* (2017) <https://www.regeringen.se/4b04f6/contentassets/c37d4070b3494cbb87453993ad7b2a04/statens-agarpolicy-och-riktlinjer-for-bolag-med-statligt-agande-2017.pdf>

Regeringskansliet. *Uppföljning av Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter* (2018) <https://www.regeringen.se/494483/contentassets/32f1a8270fbc4e3da9c5fc38c16c4768/uppfoljning-av-sveriges-handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter.pdf>

Sherpa. *Vigilance Plans Reference Guidance* (2019) <https://vigilance-plan.org/wp-content/uploads/2019/06/2019-VPRG-English.pdf#page=80>

Statskontoret. *FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete* (2018) <http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808.pdf>

Statskontoret. *vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter – utmaningar i statens arbete* (2018) <http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2018/201808.pdf>

Swedwatch. Jaekel, Théo. *FAR FROM REALITY How the EU falls short in preventing the illicit trade of conflict minerals* (2016) https://swedwatch.org/wp-content/uploads/2016/06/80_Kongo_mineraler_rev.pdf

Thomas Cook Nordic Holdings AB. *Making a difference with every holiday Sustainability report* (2018), https://www.ving.se/media/20011/sustainability_report_2018_web.pdf

Tourism Concern. Beddoe, Chris. *Labour standards, social responsibility and tourism*. (2004) <http://www.tourismconcern.org.uk/wp-content/uploads/2014/10/Labour-Standards-Report-2004.pdf>

Tourism Concern. *The impacts of all-inclusive hotels on working conditions and labour rights in Barbados, Kenya & Tenerife* (2014) www.tourismconcern.org.uk

TUI. Supplier Code of Conduct Guidance for suppliers (“Suppliers”) to the TUI AG Group (“TUI”) https://www.tuigroup.com/damfiles/default/meta/einkaufsbedingungen/Lieferantenkodex_EN-4d44f88d93289dc24d0cb3b7d559f014.pdf

TUI Group. *Anti-Corruption and Supplier Code of Conduct*, https://www.tuigroup.com/damfiles/default/meta/einkaufsbedingungen/TUI_ABC-Klausel_EN-3aaf4cc4dc23a335b006a3aafc59b9d5.pdf

TUI Group. *Modern Slavery Statement 2018* (2018) https://www.tuigroup.com/damfiles/default/tuigroup15/en/sustainability/msa/Modern_Slavery_Statement_190327.pdf-78ad4cf47b2726eb3210c798de7c94e9.pdf

UN. *Guiding principles on business and human rights -implementing the United Nations “Protect Respect and Remedy” Framework* (2011) https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

Lagar

Aktiebolagslagen (2015:551) 3 kap 3 §

Årsredovisningslag (1995:1554) 6 kap 10 §

The Modern Slavery Act 2015, part 6 (54)

Propositioner

Prop. 2015/16:193 Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy

EU-rätt

Direktiv 2014/95/EG, Non-Finacial Reporting Directive

Regulation (EU) 2017/821, EU Conflict Minerals Regulation

Rättsfall

Kasky v. Nike, Inc. (2002), Cal.4th. No. S087859. May 2, 2002